

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

ALMA SKIEČIUVIENĖ
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS STUDIJOS

**LIKUSIŲ BE TĚVŲ GLOBOS VAIKŲ RENGIMAS
SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI
BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:

Doc. Dr. Rita Raudeliūnaitė

Vilnius 2021

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2021-04-30

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Žmogaus ir visuomenės studijų instituto, Edukologijos ir socialinio darbo instituto Socialinio darbo magistrantūros iššestinių studijų programos „Socialinis darbas“ studentė Alma Skiečiuvienė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Likusių be tėvų globos vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbo metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Alma Skiečiuvienė

(vardas, pavardė)

TURINYS

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS.....	4
ĮVADAS.....	5
1. VAIKŲ RENGIMO SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE TEORINIAI ASPEKTAI.....	8
1.1. Institucinės globos poveikis vaiko raidai ir jo savarankiškumo ugdymui.....	8
1.2. Vaikų institucinės globos pertvarkos tendencijos Lietuvoje.....	16
1.3. Bendruomeniniai vaikų globos namai kaip viena iš institucinės globos alternatyvų.....	26
1.4. Globojamų vaikų pasirengimo savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose galimybės.....	29
1.5. Socialinių darbuotojų vaidmuo rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose.....	35
2. VAIKŲ SAVARANKIŠKUMO UGDYMO BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE TYRIMAS.....	41
2.1. Tyrimo metodologija.....	41
2.2. Socialinių darbuotojų patirties ugdant vaikų savarankiškumą analizė.....	47
2.2.1. Veiksniai, turintys įtakos vaikų rengimui savarankiškam gyvenimui BVGN.....	47
2.2.2. Vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui BVGN.....	56
2.2.3. Socialinių darbuotojų kompetencija rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui..	72
2.3. Vaikų patirčių rengiantis savarankiškam gyvenimui analizė.....	78
2.3.1. Vaikų įsivaizduojamas savarankiškas ir nesavarankiškas žmogus	78
2.3.2. Vaikų rengimasis ir pasirengimas savarankiškam gyvenimui BVGN.....	79
IŠVADOS.....	85
REKOMENDACIJOS.....	87
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	88
SANTRAUKA.....	102
SUMMARY.....	104
PRIEDAI.....	106

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Bendruomeninės paslaugos – institucinei globalai alternatyvios, bendruomenėje teikiamos paslaugos, suteikiančios asmeniui galimybę gyventi bendruomenėje ir gauti specializuotą pagalbą joje (LR Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2023 metų veiksmų planas, Nr. A1-83, 2014).

Bendruomeniniai vaikų globos namai – vaikų globos namai, veikiantys pagal šeimai artimos aplinkos modelį, įsikūrę atskirose patalpose (pvz., namas, butas) bendruomenėje, skirti likusiems be tėvų globos vaikams, neįgaliesiems vaikams ar vaikams, turintiems kitų specialiųjų poreikių (LR Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2023 metų veiksmų planas, Nr. A1-83, 2014).

Deinstitucionalizacija – institucijų panaikinimas, nesteigiant naujų tokio tipo institucijų, jas keičiant institucijomis, kurios vertina paslaugų gavėją kaip asmenybę, šeimą kaip paslaugų teikėją, plėtojant bendruomenines paslaugas ir užtikrinant asmeniui galimybę gyventi savo aplinkoje (Dunajevs, 2011).

Institucinė globa – „likusių be tėvų globos vaikų, neįgalių vaikų, neįgalių suaugusių asmenų apgyvendinimas stacionariose socialinės globos įstaigose, kūdikių namuose, kuriuose nuolat gyvena nuo kelių dešimčių iki kelių šimtų asmenų, kurių socialiniai ryšiai su bendruomene dėl šių įstaigų specifikos yra riboti, socialiniai įgūdžiai silpni, galimybės integruotis į visuomenę – minimalios“ (LR Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2023 metų veiksmų planas, Nr. A1-83, 2014, I skyrius).

Likęs be tėvų globos vaikas – „vaikas iki 18 metų, kuriam įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba)“ (LR Socialinių paslaugų įstatymas, Nr. X-493, 2006, I skirsnis, 2 str.).

ĮVADAS

Temos aktualumas, naujumas ir iširtumas. Vaikų, likusių be tėvų globos, rengimas savarankiškam gyvenimui yra vienas iš prioritetinių vaiko globos pertvarkos tikslų, pereinant nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų. Mokslininkai Pūras (2012), Samašonok (2013), Bubnys, Jasevičienė (2013), Raudeliūnaitė, Paigozina (2009), Baptista (2008), Browne (2009), Blahova (2020) ir kt. pažymi, kad nors globos įstaigos turi tenkinti ne tik bazinius vaikų poreikius, sudaryti tinkamas sąlygas užtikrinti jų psichosocialinę gerovę, bet ir rengti vaikus savarankiškam gyvenimui, tačiau viena iš didžiausių spragų vaikų socialinės globos srityje yra menkas ir nesisteminis jų rengimas savarankiškam gyvenimui. Pasak Samošonok (2013), rengimo savarankiškam gyvenimui procesas vaikų globos namuose yra apsunkintas susiklosčiusios joje edukacinės sistemos, kai šeimą, pakeičia institucinė įstaiga, kurioje yra ribotos galimybės vaikams savarankiškai veikti, spręsti gyvenimiškas problemas, išbandyti įvairius vaidmenis, semtis patirties iš gyvenimo.

Pūro (2012) teigimu, užaugę pagal disciplinuoatą rutiną, kuri nesuteikė galimybių individualiam pasirinkimui, laisvų sprendimų priėmimui, vaikai patiria daug nesėkmių, iššūkių ir nusivylimų pradėję gyventi savarankiškai. Išėję iš globos įstaigos tokie žmonės yra labiau pažeidžiami, dažniau išnaudojami, engiami, nes prasčiau žino savo teises ir yra pratę vykdyti bet kokius nurodymus neklausinėdami (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community based Care, 2012).

Šiose įstaigose prastai organizuojamos praktinės veiklos, leidžiančios vaikams savarankiškai išmėginti savo galimybes, lavinti įgūdžius, kurie svarbūs kurti pagrindus asmeniniam gyvenimui (Samašonok, Gudonis, Juodraitis, 2010).

Institucinė globa sąlygoja žemesnę gyvenimo kokybę ir dažnai lemia socialinę atskirtį ir segregaciją visam gyvenimui (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community based Care, 2012). Tai griežta, izoliuota ir daug reikalavimų kupina priežiūra, kurioje augdami vaikai įgyja žemą savęs vertinimą, priklausomybę nuo kitų asmenų (Samašonok, Žukauskienė, Gudonis, 2006).

Atlikti tyrimai rodo neigiamą institucinės globos poveikį vaiko raidai, psichosocialinei gerovei bei prastą vaikų pasirengimą savarankiškam gyvenimui. Todėl vaiko globos sistemos deinstitucionalizacija pastaruju metu yra viena iš prioritetinių ES, tame tarpe ir Lietuvos

socialinės politikos sričių. 2014 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. A1-83 priimtas „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų planas“, kuriuo siekiama užtikrinti sąlygas vaikams, likusiems be tėvų globos, augti saugioje, harmoningoje ir artimai šeimai aplinkoje, gauti paslaugas bendruomenėje, kompleksinę pagalbą, kokybiškas, vaikų poreikius užtikrinančias paslaugas, tai pat skatinti jų visapusišką socialinę integraciją į visuomenę. Pertvarkant vaikų globos namus, kuriamos naujos ir plėtojamos esamos institucinei globai alternatyvios bendruomeninės paslaugos. Vienas iš bendruomeninių paslaugų teikimo būdų - bendruomeniniai vaikų globos namai. Bendruomeniniai vaikų globos namai – „pagal šeimai artimos aplinkos modelį veikiančios vaikų globos namai, įsteigti atskirose patalpose (pvz., namas, butas) bendruomenėje, skirti likusiems be tėvų globos vaikams (iki 8 vaikų)“ (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas, 2014). Pažymėtina, kad vykdant globos įstaigų deinstitutionalizaciją, didelis dėmesys turi būti skiriamas vykdomam procesui stebėti ir vertinti, atlikti monitoringo ir įvertinamuosius kiekybinius bei kokybinius tyrimus (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas, 2014). Atlikus tyrimų, analizuojančių globos įstaigų deinstitutionalizacijos procesą Lietuvoje nuo 2014 m., analizę, pastebima, kad tyrimų, nagrinėjančių vaikų rengimą savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose stinga. Atlikti tyrimai vertina prasidėjusios vaiko globos deinstitutionalizacijos padėtį Lietuvoje, socialinių darbuotojų, dirbančių globos įstaigoje, motyvaciją, parengtį šiam procesui (Gvaldaitė, Šimkonytė, 2016; Genienė, Šumskienė, 2016; Griciūtė, Senkevičiūtė-Doviltė, 2018), vaikų socialinių įgūdžių ugdymą ir jų rengimo savarankiškam gyvenimui svarbą (Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2016, 2018; Gudžinskienė, Raudeliūnaitė, Uscila, 2017), socialinių darbuotojų, dirbančių globos įstaigose kompetencijų tobulinimą, globos įstaigų deinstitutionalizacijos kontekste (Raudeliūnaitė, Gudžinskienė, 2016), socialinių darbuotojų profesionalumo iššūkius, parodančius supervizijos ir intervizijos poreikį vykstant vaiko globos sisteminei pertvarkai (Kiaunytė, Lygnugarienė, 2019).

Mokslinė problema ir probleminiai klausimai. Strateginiuose vaikų globos namų pertvarkos dokumentuose („Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų

planas“; „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“, 2015) pabrėžiama, kad perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sudarys sąlygas daug geriau tenkinti pagrindinius be tėvų globos likusių vaikų poreikius, didins globotinių savarankiškumą ir gerins jų pasirengimą savarankiškam gyvenimui. Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo projekte (2020) nurodoma, kad vienas iš prioritetinių bendruomeninių vaikų globos namų tikslų - užtikrinti vaiko pasirengimą savarankiškai gyventi šeimoje ir visuomenėje. Įgyvendinant institucinės globos pertvarką stinga tyrimų, atskleidžiančių vaikų rengimo savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose galimybes ir realijas. Keliami probleminiai klausimai: kaip keičiasi galimybės rengti vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose? Kokie teigiami ir neigiami aspektai išryškėja ugdant vaikų savarankiškumą bendruomeniniuose vaikų globos namuose? Kaip ugdomas savarankiškumas šiuose globos namuose?

Tyrimo objektas – vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Tyrimo tikslas – teoriškai ir empiriškai pagrįsti vaikų, likusių be tėvų globos, rengimą savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti institucinės globos poveikį globojamo vaiko savarankiškumo ugdymui.
2. Išnagrinėti institucinės globos pertvarkos tendencijas vaikų globos srityje.
3. Atskleisti bendruomeninių vaikų globos namų perspektyvą globojamų vaikų rengimo savarankiškam gyvenimui aspektu.
4. Pateikti socialinių darbuotojų patirtis rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose.
5. Atskleisti vaikų patirtis, ruošiantis savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Tyrimo metodai:

Teoriniai metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų, susijusių su analizuojama tema, analizė, siekiant atskleisti vaikų, likusių be tėvų globos, rengimo savarankiškam gyvenimui tendencijas institucinės globos įstaigų pertvarkos kontekste.

Empiriniai metodai: pasirinktas kokybinio tyrimo metodas, pusiau struktūruotas interviu, siekiant atskleisti socialinių darbuotojų, dirbančių bendruomeniniuose vaikų globos namuose, patirtis rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui ir vaikų, gyvenančių bendruomeniniuose vaikų globos namuose, patirtis ruošiantis savarankiškam gyvenimui.

Tyrimo rezultatams analizuoti pasirinkta kokybinė turinio analizė.

1. VAIKŲ RENGIMO SAVARANKIŠKAM GYVENIMUI BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE TEORINIAI ASPEKTAI

Vaikų pasiruošimas savarankiškam gyvenimui yra sudėtingas, daug resursų ir pagalbos reikalaujantis procesas. Bendruomeniniai vaikų globos namai, kurdami palankias ir saugias sąlygas vaikams, suteikia galimybes jiems įgyti teigiamos patirties ir prisideda prie jų pasirengimo savarankiškam gyvenimui, perduodant reikalingas žinias, formuojant įgūdžius.

Šiame skyriuje bus analizuojama institucinės globos poveikis vaiko raidai ir jo rengimui savarankiškam gyvenimui, vykstančios institucinės globos pertvarkos tendencijos Lietuvoje, susijusios su alternatyvių institucinei globai formų plėtojimu, vaikų pasirengimo savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose galimybės bei socialinių darbuotojų vaidmuo, rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

1.1. Institucinės globos poveikis vaiko raidai ir jo savarankiškumo ugdymui

Ilgą laiką institucine globa buvo siekiama išvengti vaiko nepriežiūros šeimoje, suteikiant būtiniausias, gyvybiškai svarbias sąlygas vaikui augti ir vystytis socialinės globos įstaigose, tačiau atlikti moksliniai tyrimai parodė neigiamą institucinės globos poveikį vaikui. Apie ankstyvą vaiko patekimą į globą ir jo sukeltą žalą analizuoja Pūras (2012). Pasak autoriaus, iki trejų metų amžiaus vaikui patekus į globos įstaigą, gali pasireikšti raidos sutrikimai su nuolat lydinčiu prieraišumo poreikiu. Institucijoje glojami vaikai savo raidos išsivystymu, emociniu ir fiziniu brandumu atsilieka nuo vaikų, augančių šeimoje. Autorius teigia, kad šiems vaikams būdingas elgesio ir emocijų sutrikimas, jie dažnai linkę į agresyvumą, nepasitikėjimą aplinkiniu

pasauliu, atsiskyrimą nuo kitų asmenų, savižudybes ar destruktivyvų elgesį. Anot Zbarauskaitės ir Čekuolienės (2009), šie vaikai, globos įstaigoje gyvenę nuo gimimo iki šešių mėnesių ar net ilgiau ir patyrę tarpusavio santykio deprivaciją, būdami vyresni patiria prieraišumo trūkumą, pasižymi lėtesne raida, o paauglystės metu jiems išryškėja elgesio ir emocijų problemos. Gyvenimas globos įstaigoje nuo ankstyvos vaikystės iki pilnametystės ir pagrindinių psichologinių poreikių nepatenkinimas lemia vaiko psichinės sveikatos padarinius, emocijų ryšių stokojimą, prieštaraujantį elgesį (Štenclova, 2019). Ilgas laiko tarpas praleistas įstaigoje skatina vaiką prisitaikyti prie institucinių sąlygų, taisyklių, dienos režimo, todėl pradėjęs gyventi savarankiškai, jis patiria kasdieninių situacijų sprendimo problemas, negeba patenkinti savo asmeninių poreikių. Vaikai, palikę globą, susiduria su viena iš esminių problemų – socialinės patirties už įstaigos ribų trūkumu, kuri lemia menką savarankiškumą, neišpildytus lūkesčius, žemą išsilavinimą, nepakankamą socialinę kompetenciją (Štenclova, 2019).

Maži vaikai, atsidūrę institucinėje globoje patiria įvairius emocinio vystymosi sunkumus. Baptista ir kitų (2008) teigimu, patekę į globą, ypač kūdikystės laikotarpiu, vaikai yra linkę patirti įvairius psichinius, emocinius ir socialinius sunkumus nei jų bendraamžiai, gyvenantys su tėvais. Pasak autorių, vaiko perkėlimas gyventi į institucinę globą ankstyvoje vaikystėje turi įtakos tolimesniam jų vystymuisi, netinkamo elgesio pasekmėms bei motorinės raidos sutrikimams.

Institucinės globos žala ankstyvoje vaikystėje palieka neigiamų padarinių, darančių įtaką fizinei ir psichologinei sveikatai, kurie lydi visą gyvenimą. Suaugusio žmogaus rūpestis ir parama kūdikiui ar vaikui, tampa svarbia prielaida, lemiančia jo tapimą brandžia asmenybe. Tačiau griežta institucinė priežiūra daro neigiamą įtaką vaiko elgesio vystymuisi (Goldschmidt, 2019).

Reikšmingą tyrimą apie vaikų, gyvenančių institucinėje globoje elgesio ir emocijų problemas atliko Samašonok, Žukauskienė ir Gudonis (2006). Pasak jų, institucinė globa – tai uždara bei izoliuota vaikų priežiūra, orientuota į fizinių poreikių tenkinimą, mažai besigilinti į vaiko emocinę gerovę. Vaikai, užaugę tokiomis sąlygomis, negeba savarankiškai savimi pasirūpinti, patiria daug išgyvenimų, sunkiai adaptuojasi visuomenėje. Įstaigos darbuotojai, bendraudami su globojamais vaikais, vadovaujami taisyklėmis, reikalavimais ir nesistengia įskiepyti vaikams gyvenimiškų įgūdžių, nesuteikia taip reikalingo rūpesčio, empatijos, nuoširdaus išklausymo.

Dažniausiai tėvų globa apribojama dėl negebėjimo pasirūpinti savo vaiku, nepriežiūros, neužtikrinant jam saugios aplinkos, smurtaujant prieš jį, neturint suformuotų socialinių įgūdžių šeimoje (Gvaldaitė, Šimkonytė, 2016).

Nuo 2019 metų įtvirtinti Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimai, kurie numato vaiko paėmimą iš šeimos tik esant sunkiam vaiko teisių pažeidimui, kai atsiranda realus pavojus vaiko fiziniam, psichiniam saugumui, sveikatai ir gyvybei šeimoje ar išnaudojus visas pagalbos šeimai galimybes. Nuo 2020 m. sausio 1 d. pradėta taikyti vaiko laikinoji priežiūra, kuri numato, kad tėvai ir atstovai pagal įstatymą tebeturi teises ir pareigas į vaiką, o siekiant suteikti vaikui saugumą ir nesant kritiniam atvejui, globa perduodama artimiems giminaičiams, globėjams. 2020 m. sumažėjo laikinosios globos (rūpybos) atvejų nuo 1315 (2019 m.) iki 863 (2020 m.), taip pat pakito tėvų globos netekusių vaikų skaičius nuo 7447 (2019 m.) iki 6816 (2020 m.). Pastebėtina, kad 2020 metais 22 % padidėjo gautų pranešimų dėl vaikų teisių pažeidimo, o tai priskiriama teigiamiems pokyčiams dėl visuomenės nepakantumo bet kokios rūšies smurtui prieš vaiką (Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2020 metų veiklos ataskaita, 2021).

Remiantis mokslininkų atliktais tyrimais, pastebima, kad vaiko apgyvendinimas socialinės globos institucijoje, sukelia didelį stresą ir palieka gilius pėdsakus visam gyvenimui. Čepukienė ir Pakrošnis (2008) pabrėžia, kad dažniausiai globos įstaigose apsigyvena vaikai, patyrę daug emocinių sužalojimų, jaučiantys nesaugumo jausmą, prierašumo trūkumą. Vaikams, patiriantiems riziką savo biologinėse šeimose, formuojasi nepalankūs vaikystės potyriai, turintys įtakos problemų sprendimui, socializacijai. Pasak Ziv ir kitų (2008), tėvų negebėjimas vaikams suteikti emocinio ir psichologinio saugumo, prierašumo jausmo, lemia įvairias vaikų neigiamas vystymosi pasekmes. Vaikai, gyvendami socialinės globos įstaigose ir turintys neigiamų elgesio pavyzdžių iš savo biologinių šeimų, jaučiasi labiau emocionaliai pažeidžiami. Pileckaitės – Markovienės (2004) teigimu, šie vaikai pasižymi žema vidine darna: nepasitikėjimas supančia aplinka ir savimi, negebėjimas džiaugtis gyvenimu, pasyvumas, impulsyvumas, aplinkos reikalavimų įvykdymas.

Globos įstaigose gyvenantys vaikai stokoja gyvenimiškos realybės supratimo, socialinio ir emocinio pasitikėjimo jausmo, nepatenkinami jų bendravimo poreikiai, socialiniai ryšiai (Kaffemaniėnė, Tumelytė, 2008) bei sunkiai perimami socialiniai vaidmenys (piliečio, šeimos nario ir būsimos profesijos planuotojo) (Tamašauskienė, 2007).

Moksliniai tyrimai įrodė, kad vaikų atskyrimas nuo biologinių tėvų taip pat lemia neigiamas pasekmes, nepriklausomai nuo to, kad šeimos aplinka buvo netinkama vaikui visapusiškai vystytis. Vaikas, atskirtas nuo šeimos, nepatyręs prieraišumo jausmo, meilės, negeba palaikyti draugiškus, teigiamus santykius su kitais žmonėmis ir negeba atpažinti blogų elgesio pavyzdžių, jaučia baimę, nepasitikėjimą (Gudonis, Butkutė, Samašonok, 2008). Gyvendami socialinės globos įstaigoje, vaikai patenkina visus fizinius poreikius, tačiau emociniai tampa labai pažeidžiami. Gudonis, Butkutė ir Samašonok (2008) pabrėžia, kad vaikai dažniausiai išmoksta neigiamo elgesio: laukia gailėsčio, save nuvertina, nerodo pastangų, tikisi nuolatinės pagalbos, pasiduoda kitų įtakai. Mokslines įžvalgas šia tema pateikia Browne (2009), kuris teigia, kad globoje augantys vaikai negeba kurti teigiamų emocinių santykių ir dažniau linkę siekti perdėto dėmesio iš suaugusiųjų. Tai lemia motinos vaidmens nebuvimas ir emocinio prieraišumo stoka ankstyvoje vaikystėje. Vadinasi, vaikui reikalingo emocinio prieraišumo trūkumas kūdikystėje, lemia jo psichologinę gerovę ir tęsiasi visą likusį gyvenimą.

Augdami socialinės globos įstaigose vaikai stokoja pasitikėjimo savimi ir kitais žmonėmis, jie labiau priklausomi nuo kitų, stokoja iniciatyvumo, ryžtingumo (Samašonok, Gudonis, 2008). Autorių teigimu, vaikai sunkiai suvokia savo reikšmingumą bei tapatumą, todėl jie tampa labai pažeidžiami, negebantys atsispirti neigiamai kritikai, požiūriams, jautriai reaguojantys į viską bei sunkiai kontroliuojantys savo emocijas. Autorių tyrimas atskleidė, kad globojami vaikai, skirtingai nei šeimose augantys vaikai, patiria daug nevilties, nesupranta gyvenimo prasmės, neatpažįsta teigiamų elgesio modelių. Neturėdami į ką atsiremti, negaunantys reikiamo palaikymo ir paskatinimo, jie linkę tapti uždariais, emociniai silpnais, vengiančiais socialinių kontaktų (Samašonok K., Gudonis V., 2008). Nepasitikėdami savimi ir kitais asmenimis, nepatenkinti supančia aplinka, kurią riboja griežtos taisyklės, globojami vaikai nesugeba palaikyti santykių su kitais asmenimis. Išgyvendami bendravimo sunkumus, patirdami mokymosi motyvacijos trūkumą, nerimą ir neturėdami ateities tikslų, vaikai išsiskiria neadekvačiu elgesiu, taisyklių vengimu ir siekia išskirtinio dėmesio tarp bendraamžių (Bubnys, Jasevičienė, 2013).

Vaikai, augantys socialinėje globoje yra viena iš pažeidžiamų visuomenės grupių, stokojanti teigiamų potyrių, įvairių įgūdžių, neturinti į ką atsiremti. Šie vaikai sunkiai įveikia stresines situacijas, todėl dažniausiai jiems pasireiškia elgesio problemos: agresyvus elgesys, lydimas pykčio priepuolių, nustatytų taisyklių nesilaikymas, prieštaraujantis elgesys, mokymosi

motyvacijos neturėjimas, dėmesio koncentravimo problemos, konfliktai su kitais asmenimis, negebėjimas užmegzti teigiamų tarpusavio santykių, žalingi įpročiai, save žalojantis elgesys, nusikalstamos veiklos (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos, 2007, p. 72 – 73).

Žukauskienės, Leiputės (2008) teigimu, globos namuose augantiems vaikams būdingos labiau išreikštos emocinės ir elgesio problemos: agresyvumas, delinkventinis ir nerimastingas elgesys, pasišalinimas iš globos namų, dėmesio problemos, depresinė nuotaika. Pirmiausia tai sąlygoja ankstesnė patirtis vaikystėje dėl įvykusių traumuojančių įvykių: fizinė ir seksualinė prievarta, tėvų piktnaudžiavimas alkoholiu, sudėtingos gyvenimo sąlygos, nepriežiūra. Taip pat emocinės ir elgesio problemų priežastimis gali būti tai, kad vaikų gyvenimo sąlygos globos namuose nėra priartintos prie šeimos aplinkos, darbuotojų kaita lemia prieraišumo ir pasitikėjimo stoką, nesuteikiama psichologinė pagalba ar psichoterapija. Pasak Ruškuvienės, Arnold (2008), tėvų apleisti vaikai, jaučiasi nereikalingi, praradę savigarbą ir meilę sau. Todėl susikaupusį skausmą mėgina maskuoti išreikštu pykčiu, agresyviu ir negatyviu elgesiu, geba kurti tik persekiotojo ir persekiojamojo santykius, grindžiamus negailestingumu sau ir kitiems. Tokiu būdu gali kilti daug sunkiai įveikiamų problemų. Autorių teigimu, šie vaikai, gyvendami globos namuose neįgyja vaidmenų šeimoje potyrio, negeba kurti emocinių ryšių. Tarp vaikų ir darbuotojų ryšiai būna tik „darbiniai“, todėl vaikai išmoksta „vartotojo“ vaidmens, kai reikiamas paslaugas jiems suteikia darbuotojai.

Vaikai, užaugę institucinėje globoje negeba sėkmingai spręsti problemas, ieškoti pagalbos, kreipiantis į kitus asmenis ar institucijas, nemoka palaikyti tarpusavio santykių, jiems būdingas sutrikęs elgesys, savireguliacijos sunkumai (Liu, 2020).

Nors globos įstaigoje siekiama sudaryti tinkamas sąlygas vaikui gyventi ir ugdytis, tačiau globos namai niekada neatstos vaiko globos šeimoje. Šiose įstaigose tik dalinai patenkinami psichologinis saugumas ir stabilumo poreikis. Darbuotojai dažniausiai dirba pamainomis, todėl vaikai sunkiai mezga ir palaiko pasitikėjimo santykius su vienu suaugusiu žmogumi (Liobikienė, Ivanauskienė, 2010).

Vienas iš didžiausių trūkumų vaikų socialinės globos srityje yra menkas vaikų pasirengimas savarankiškam gyvenimui. Nors globos institucijose siekiama sukurti sąlygas, kurioms esant vaikai įgytų socialinę patirtį, ugdytųsi savarankiško gyvenimo įgūdžius ir pasirengtų savarankiškam gyvenimui, tačiau vaikų globos namų tyrimai parodė, kad

neišnaudojami visi resursai, teikiama pagalba neatitinka poreikių, neskatina socialinio aktyvumo. Pasak Gudžinskienės, Augutavičiaus (2014), savarankiško gyvenimo įgūdžiai reikalingi asmeniui sėkmingai prisitaikyti prie besikeičiančios aplinkos, veiksmingai įveikti atsirandančias gyvenimiškas problemas ir priimti reikalingus sprendimus.

Pasak Samašonok (2013), savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymui, kurie reikalingi sėkmingai integruotis visuomenėje ir savarankiškai joje gyventi, globos namuose teikiamas per menkas dėmesys ir nesudaromos tam tinkamos sąlygos. Vaikas, nepasiruošęs savarankiškam gyvenimui, neįgijęs svarbių žinių, įgūdžių, susidurs su dideliais sunkumais. Autorė atskleidžia, kad vaikų ugdymui reikalingas nuoseklus socialinių įgūdžių lavinimas organizuojant ugdomąją ir praktinę veiklą, kuriant edukacinę aplinką, sudarant situacijas, skatinančias ugdytis socialinius įgūdžius.

Socialiniai įgūdžiai, turi esminės įtakos vaikų palankiai socializacijai ir savarankiškumui vystytis. Vaikų savarankiškos ateities planai priklauso nuo globos įstaigos tikslų, orientuotų į globojamų vaikų ugdymą. Pasak Raudeliūnaitės, Paigozinos (2009), socialiniai įgūdžiai apibrėžiami kaip asmens sugebėjimas sėkmingai funkcionuoti įvairiose veiklose ir socialinėse sąveikose. Samašonok, Gudonis ir Juodraitis (2010) teigia, kad socialinių įgūdžių ugdymas yra susijęs su asmens fizinių, psichinių, dvasinių galimybių plėtojimu, individualybės atskleidimu, paruošimu savarankiškam gyvenimui nuolat besikeičiančioje, dinamiškoje visuomenėje. Savarankiškumo ugdymo tikslas apima tam tikrų sąlygų sudarymą kaupiti patirtį ir išmintį, kurios leistų vaikui tinkamai pasiruošti gyvenimo sąlygų kaitai, brandinti supratimą, kad jis sugeba savarankiškai gyventi, raginti ieškoti būdų iškilusiai problemai spręsti (Samašonok, Gudonis, Juodraitis, 2010).

Menkam vaiko pasiruošimui savarankiškam gyvenimui įtakos turi institucinėje globoje vyraujantys tam tikri nusistovėję požiūriai ir taisyklės, formali veikla, o į vaikų poreikius mažai kreipiamas dėmesys. Moksliniai tyrimai atskleidžia socialinių įgūdžių trūkumo sukeltas pasekmes vaiko socialiniam funkcionavimui. Raudeliūnaitė ir Paigozina (2009) akcentuoja, kad globoje gyvenantiems vaikams sudėtinga palaikyti bendravimą su kitais asmenimis, valdyti konfliktines situacijas ar būti empatiškais. Institucinė globos įstaiga negeba sukurti harmoningos aplinkos, kurioje vyktų sėkmingas vaiko socialinių įgūdžių ugdymas bei rengimas savarankiškam gyvenimui. Pasak Samašonok (2013) globos institucijoje prastai lavinami savarankiškumo įgūdžiai, vaikai gyvena tarsi vakuume, jiems nesuteikiamos galimybės suvokti tikrojo gyvenimo,

gebėti patiems spręsti kylančias problemas. Autorės teigimu, perdėtas dėmesys vaikui, sudarytos „šiltnamio“ sąlygos gyventi, už vaiką priimami sprendimai, nesuteikiamos galimybės savarankiškai užsiimti veiklomis dominuoja kur kas dažniau nei vaiko savarankiškumo skatinimas. Snieškienė ir Bumblauskaitė (2005) teigia, kad vaikai, išėję iš globos įstaigų į savarankišką gyvenimą, gyvena šia diena, negalvoja apie ateitį, negeba savarankiškai savimi pasirūpinti, o viso to pagrindine priežastimi laikoma prastas globos įstaigų gebėjimas ugdyti vaikų savarankiškumą. Blahova (2020) nurodo, kad dažniausiai vaikų ugdymo problemos susiję su vaiko priklausomybe nuo įstaigos kontrolės, prisitaikymu prie kitų asmenų, išmoktais elgesio modeliais, darbuotojų ir vaiko tarpasmeninių santykių sunkumais. Autorė teigia, kad jaunuoliai, paliekantys institucinę globą ir pradėdami gyventi savarankiškai, dažnai patiria bendravimo ir santykių palaikymo sunkumų su kitais asmenimis bei sąveikaujant su įvairiomis institucijomis. Jaunuoliai, neturėdami savarankiškumo įgūdžių, susiduria su integracijos į visuomenę sunkumais, šeimos kūrimo ir išlaikymo problemomis, patiria išsilavinimo trūkumą, finansinių išteklių stoką. Dragu (2019) teigimu, šie jaunuoliai, palikdami globos namus, susiduria su sunkia realybe: jie tampa nereikalingi ne tik tėvams, bet ir globos įstaigai ir dėlto patiria nežinomybės jausmą, o tai neigiamai atliepia jų socialinei integracijai.

Gudžinskienė, Augutavičius (2014) savo tyrime apie vaikų globos namų auklėtinių pasirengimą savarankiškam gyvenimui, pateikia svarbius pastebėjimus, kad šie vaikai dažniausiai įgyja kasdieninio gyvenimo įgūdžių: maisto gaminimas, buities tvarkymas, apsipirkimas, skalbimas, drabužių taisymas, siuvimas, tačiau jiems trūksta įgūdžių susirasti darbą, būstą, suplanuoti išlaidas, derinant su turimomis pajamomis, mokėti mokesčius, pasirengimo gyventi šeimoje. Autorių nuomone, būtina teikti daugiau išteklių ir laiko ugdant vaikų savarankiškumą, nes tik tuomet atsiranda tikimybė, jog jaunuoliai galės sėkmingai adaptuotis visuomenėje ir prisidės prie jos gerovės sukūrimo, nebus priklausomi nuo pašalpų ir socialinės pagalbos sistemos.

Globojamų vaikų savarankiškumo ugdymas neapsiriboja vien tik globos įstaiga, taip pat reikšmingą indėlį įneša mokykla. Pasak Kennedy ir kt. (2014), mokykloje vaikui perduodamos svarbios žinios, vertybės, elgesio modeliai ir santykių normos. Vaiko gyvenimo įgūdžių ugdymas mokykloje apibūdinamas kaip psichosocialinės gerovės skatinimas. Joje vaikas mokosi įveikti kasdieninius gyvenimo iššūkius, patenkinti poreikius, palaikyti psichinę gerovę, pozityviai bendrauti su kitais asmenimis. Tačiau moksliniai tyrimai atskleidžia globojamų vaikų atskirtį

švietimo įstaigose, kuri vis dėl to neigiamai veikia vaiką. Braslauskienė ir Grudžinskytė (2007) teigia, kad mokyklos bendruomenė, turėdama savitą požiūrį į globoje gyvenančius vaikus, neretai nuvertina juos, nepadeda vaikams geriau adaptuotis mokykloje. Adaptavimosi procesas yra itin svarbu, kad globojamas vaikas nesijaustų pažeidžiamas. Anot autorių, šie vaikai nepasitiki savimi, jautrūs, stokoja kantrybės, nesidomi aplinkiniu pasauliu, uždari, patyrę individualių išgyvenimų ir siekiant esminių pokyčių reikalinga komandinė specialistų pagalba, mokyklos bendruomenės susitelkimas, bendradarbiavimas su globėjais.

Samašonok ir Gudonis (2007) atskleidė mokytojų išankstinį nusistatymą prieš globoje gyvenančius vaikus. Autoriai teigia, kad šie vaikai sulaukia mažiau dėmesio iš mokytojų, retai įtraukiami į bendrą veiklą ir diskusijas pamokų metu, neskatinamas jų socialinis aktyvumas ir iniciatyvumas. Todėl vaikai dažnai linkę užsisklęsti, užduotis atlikti vieni, negeba bendradarbiauti ar drąsiai reikšti mintis. Pasak Samašonok, Žukauskienės (2004), tokiam vaikų elgesiui taip pat didelės įtakos turi socialinių įgūdžių, augimo aplinkybių ir brandos trūkumo tarpusavio ryšys. Emocionaliai apleisti ir nuskriausti vaikai pasižymi prastu pasiruošimu mokyklai, tiek naujų socialinių santykių mezgimu, tiek noru mokytis, todėl dažniausiai šie vaikai turi žemą motyvaciją mokytis, patiria sunkumų moksle, pasižymi skurdžia vaizduote, pasyvumu, silpna savikontrolė.

Globos namuose augantiems vaikams būdingi dėmesio bei socialiniai sunkumai, sulėtėjusi raida, aukštas nerimo lygmuo, žemi kalbiniai, intelektiniai gebėjimai, menki asmeniniai ir socialiniai įgūdžiai (Žukauskienė, Leiputė, 2002, Vanagaitė, Daukšytė, 2014). Šie vaikai išgyvena įvairias problemas: skurdžios žinios, atsakomybės ir kantrybės stoka, socialinių įgūdžių trūkumas, nepasitikėjimas savimi, žema mokymosi motyvacija (Vanagaitė, Daukšytė, 2014).

Lazdauskas ir Pileckaitė – Markovienė (2007), nagrinėję globos įstaigose gyvenančių vaikų savivertės ir mokyklinio nerimo aspektus, teigia, kad šie vaikai siekia mokykloje patiriamų stresinių situacijų išvengti negatyvaus elgesio (alkoholio vartojimas, rūkymas, pamokų praleidinėjimas) būdu. Šiems vaikams reikalingas ypatingas pedagogų sutelktumas ir kompetentinga psichologinė pagalba. Anot autorių, jie yra patyrę įvairias traumas (psichologinė, seksualinė, fizinė), lemiančias didelį nerimą ir prastą savivertę, todėl įveikus traumų pasekmes, galima siekti geresnės adaptacijos mokykloje ir aukštesnių mokymosi pasiekimų.

Kiekviena asmenybė turi mokėti savimi pasirūpinti, plėtojant individualius gebėjimus save realizuoti, planuoti karjerą ir darbinę veiklą. Profesijos pasirinkimas – tai vienas

sudėtingiausių pasirinkimų žmogaus gyvenime, lemiantis materialinę gerovę ir savarankiškumą. Dudaitės (2016) teigimu, vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui priklauso nuo įstaigos darbuotojų perduodamų žinių apie profesijos pasirinkimą bei verslumo ugdymo.

Tyrimai rodo, kad vaikams, gyvenantiems globos įstaigoje, sunku planuoti savo būsimą profesiją. Bidva, Gailienės (2010) teigimu, dažniausiai, dėl neigiamo savęs vertinimo ir savo galimybių sumenkinimo, vaikai linkę rinktis žemesnės kvalifikacijos profesijas (siuvėjai, virėjai, statybininkai ir kt.). Autoriai nurodo, kad šiems vaikams trūksta žinių apie profesinį planavimą, kurių nesuteikia tiek globos namai, tiek švietimo įstaiga, todėl dažniausiai jie nesirenka aukštesnės kvalifikacijos profesijas.

Fominienės, Rėklaitienės ir kiti (2014) tyrimas atskleidė, kad šie vaikai planuojamą profesiją dažnai sieja su elementariausių poreikių įgyvendinimu – galimybe išsilaikyti, tačiau galbūt pasirinkta veikla netenkina: nebus gerai apmokama, vertinama ar populiari.

Apibendrinant, galima teigti, kad vaiko, gyvenančio globos įstaigoje, pasiruošimas savarankiškam gyvenimui skiriasi nuo vaiko, augančio šeimoje. Institucinė globa nesukuria aplinkos, artimos šeimai, o tai neigiamai atliepia vaiko psichosocialinei gerovei ir savarankiškam gyvenimui ateityje. Globos įstaigose apsigyvena vaikai, patyrę įvairių traumų savo biologinėse šeimose, todėl patekę į institucinę globą, patiria jos neigiamą poveikį, lemiantį sudėtingus padarinius likusiam gyvenimui.

1.2. Vaikų institucinės globos pertvarkos tendencijos Lietuvoje

Viena reikšmingiausių socialinės politikos problemų Lietuvoje yra iš sovietmečio perimta institucinė globa, pasižyminti „institucine kultūra“: žmogaus asmeninės atsakomybės naikinimu, griežta tvarka, grupiniu rūpinimusi, socialine atskirtimi (Genienė, Šumskienė, 2016). Pasak autorių, ilgą laiką stacionari globa Lietuvoje buvo asmens apgyvendinimo įstaigoje socialinių paslaugų monopolininkė, kai alternatyvios institucinei globai bendruomeninės paslaugos buvo prastai išvystytos savo prieinamumu, pasiūla ir kokybe. Todėl Lietuva, įsipareigojusi Europos Sąjungai ir per pastarąjį dešimtmetį sulaukusi daug kritikos dėl nevyriausybinių sektoriaus trūkumo, 2014 metais pradeda siekti strateginių tikslų pereinant nuo stacionarios globos prie bendruomeninių paslaugų (Genienė, Šumskienė, 2016). Anot autorių, prasidėjusia

deinstitutionalizacija siekiama kokybiškų, bendruomeninių paslaugų kūrimo, užkertant kelią institucionalizavimui.

Deinstitutionalizacija pastarąjį dešimtmetį tapo vienu iš ES strateginių socialinės politikos tikslų, kuriuo siekiama atsisakyti institucinės globos, kaip keliančios psichosocialinę žalą bei žemesnę gyvenimo kokybę globoje gyvenantiems asmenims ir pereiti prie kokybiškų paslaugų bendruomenėje. „Bendrosiose europinėse gairėse dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos“ (2012) teigiama, kad institucinė globa neigiamai veikia asmens gebėjimus ir galimybes būti socialiai aktyviam, neužtikrina individualiai asmeniui skirtų paslaugų bei paramos, užtikrinančios sėkmingos asmens integracijos į visuomenę. Todėl ES valstybės narės siekia keisti institucinę globą į alternatyvias paslaugas šeimoje ir bendruomenėje vaikams, negalią ir psichikos sveikatos problemų turintiems asmenims. Gairėse (2012) pateikiama sąvoka „bendruomenėje teikiamos paslaugos“ apima šias paslaugas: apgyvendinimas, užimtumas, švietimas, sveikatos priežiūra, laisvalaikio organizavimas. Teikiamos paslaugos turi būti prieinamos visiems, nepriklausomai nuo asmens sveikatos padėties, paramos lygio ar amžiaus. Ši sąvoka reiškia ir specializuotas paslaugas: individualizuota pagalba negalią turintiems asmenims, „atokvėpio“ paslaugos ir kt. Taip pat apima vaikų globos teikimą šeimoje ir artimą šeimai vaikų globą bei prevencinių priemonių naudojimą ankstyvai intervencijai ir paramai šeimai.

Gvaldaitė ir Šimkonytė (2016), teigia, kad socialinės globos deinstitutionalizacija – tai nėra „kosmetinė“ pertvarka, o su globa susijusios problemos gali būti sprendžiamos kompleksiniais sprendimais, kurie orientuoti į žmonių teises ir grindžiami mokslo žiniomis. Pasak autorių, pastatų renovacija ir patalpų pritaikymas šeimos modelio aplinkai neatstos tikros šeimos aplinkos. Todėl vykdant esminius socialinės globos pokyčius, svarbu remtis holistiniu asmens teisių palaikymo modeliu ir pakeisti iš anksčiau nusistovėjusių tvarką žmogaus gerovei ir naudai. Autorės pabrėžia, kad skubotas institucijų uždarymas, nesukūrus aukštos kokybės alternatyvių paslaugų, gali vaikams tik pakenkti ir įtraukti juos į problemines situacijas bei pažeisti teises. Perkėlimo procesas turi vykti atsargiai ir planuotai, teikiant jiems paramą. Svarbu įvertinti kiekvieno vaiko individualius poreikius, norus, draugystės ir giminystės saitus, asmeninius santykius ir tik tuomet atrasti jam tinkamą vietą gyventi.

Deinstitutionalizacijos vienas iš esminių tikslų yra kokybiškų, individualių bendruomeninių paslaugų kūrimas, resursų kėlimas iš stacionarios globos įstaigų naujoms alternatyvioms paslaugoms, norint garantuoti ilgalaikį jų tvarumą. Neabejotinai tam yra svarbus

valstybės visapusiškas pasirengimas, tolimesnių veiksmų planavimas, įgyvendinimas bei visuomenės įtrauktis (Genienė, Šumskienė, 2016).

Vykstanti deinstitutionalizacija apima ne tik stacionarių institucijų uždarymą, alternatyvios globos plėtojimą, bet ir prevencinį darbą su šeima, siekiant sumažinti globoje atsiduriančių vaikų skaičių, o tiems vaikams, kurie neturi saugių sąlygų augti savo biologinėje šeimoje, sudaryti galimybes augti šeimos aplinkoje (Kiaunytė, Lygnugarienė, 2019). Pasak Terziev, Arabska (2016), visi deinstitutionalizacijos procese dirbantys asmenys turi suprasti neigiamą globos institucijų priežiūros poveikį vaikui ir svarbu, kad jis augtų šeimos aplinkoje, socialiai integruotųsi bendruomenėje (darželiai, mokyklos, sveikatos priežiūros įstaigos, transporto paslaugos ir kt.).

Gudžinskienė ir Navaitis (2016) kaip viena vykstančios pertvarkos sudėtine dalimi įvardina vaiko globą globėjų šeimoje, įvaikinimą. Tik šeima tenkina vaiko prigimtinių priklausymo poreikį, joje kuriami socialiniai ir psichologiniai ryšiai, formuoja palankias sąlygas vaiko asmenybei ugdyti ir labiausiai atitinka vaiko poreikius nei kitos institucijos.

Pagal Čižikienę (2018) deinstitutionalizavimas – tai ilgas, daug vidinių ir išorinių resursų reikalaujantis etapas. Visuomenės pasipriešinimas socialinės globos naujovėms bei lėtas socialinės globos keitimas alternatyviomis formomis parodo visuomenės švietimo stoką. Todėl svarbu skatinti visuomenės neigiamų požiūrių keitimą priimtinomis ir palaikančiomis nuostatomis, ypatingą dėmesį skiriant nuolatiniam visuomenės informavimui apie vykstančios pertvarkos proceso pokyčius. Anot autorės, esminės priežastys yra visuomenės jaučiama baimė priimti globoje gyvenančius ar anksčiau gyvenusius vaikus, turinčius emocinių ir elgesio problemų. Todėl svarbu šviesti visuomenę ir keisti jos požiūrį, kad globojami vaikai yra lygiateisiai visuomenės nariai.

Deinstitutionalizacija apima skirtingų poreikių grupes – vaikus, neįgaliuosius (įskaitant psichines negalias), vyresnio amžiaus žmones, todėl vykstanti pertvarka turi kreipti dėmesį į kiekvieno jų individualius poreikius. Svarbu, kad būtų kuriamos ne tik kokybiškos paslaugos, bet ir palanki aplinka bendruomenėje. Tikslingam perėjimui prie bendruomeninių paslaugų, reikalinga didinti visuomenės švietimą, kovoti su globoje gyvenančių asmenų stigmatizavimu (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl ilgalaikės socialinės globos ir deinstitutionalizavimo, 2015).

Stražinskaitė ir Kvieskienė (2015) teigia, kad formalus informacijos pateikimas apie globos pokyčius iš esmės neduos naudos. Remiantis autorių tyrime padarytomis išvadomis, būtina vykdyti „placią socialinę edukaciją“. Vykstančių permainų laikotarpiu reikia dėti papildomas pastangas įtraukti potencialius globėjus ir tėvius globoti vaikus bei pakeisti individualistinės visuomenės vertybes.

Pastebima, kad vykstanti institucinės globos pertvarka apima visuomenės vaidmens įtraukimo į vaiko socialinę globą klausimą, lemiantį vaiko gerovės užtikrinimą, gaunamų paslaugų kokybę. Įgyvendinant projektą „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“, 2015 - 2016 metais atliktas sociologinis tyrimas, siekiant sužinoti Lietuvos gyventojų nuomonę apie vykstančią institucinės globos pertvarką, jos žinomumą bei institucijoje gyvenančių asmenų situacijos įvertinimą. Tyrimas parodė, kad institucinė globa vertinama 5.9 balo iš 10 balų skalės ir 57 % apklaustųjų galvoja, kad šią globos sistemą reikia keisti. Tiriant požiūrį ir žinomumą apie institucinę pertvarką paaiškėjo, kad tik 40 % žino apie vykstančius institucinės globos pokyčius, o 46 % gyventojų teigia apie tai nieko nežinantys ir tai parodo mažą visuomenės informuotumą. Daugiausia gyventojai aktualią informaciją gauna iš televizijos (87 % apklaustųjų), interneto (46 %), laikraščių ir kitų spaudos leidinių (25 %), radijo (19 %), socialinių tinklų (18 %), draugų, pažįstamų (9 %), taip pat pačioje globos įstaigoje (7 %) ir savivaldybėje, seniūnijoje (6 %). Šis tyrimas parodė, kad 33 % apklaustųjų sutiktų, jeigu šalia būtų įsikūrę globos namai, kuriuose gyventų vaikai iki trejų metų amžiaus, 35 % - neprieštarautų, kad šalia būtų nedideli namai, iki 10 vaikų, 4 % - šalia gyventų proto ir psichikos negalią turintys vaikai, 2 % - proto ir psichikos negalią turintys asmenys, 34 % - pritartų visiems variantams ir 21 % - nepritartų ir nesutiktų. Tyrimas taip pat atskleidė, kad globoje gyvenantys vaikai yra diskriminuojami, sulaukia neigiamo nusistatymo jų atžvilgiu, nes visuomenė susidariusi blogą nuomonę apie juos. Šie duomenys parodo, kad dalis visuomenės žino globos pertvarkos svarbą, tačiau išskyla būtinybę keisti žmonių požiūrį į globojamus asmenis, kartu juos įtraukiant į vykstančius pokyčius, perteikiant visuomenės svarbą vaiko globos kontekste, tokiu būdu bus mažinama atskirtis bei vyraujantys stereotipai (Lietuvos gyventojų požiūrio į institucinės globos pertvarką tyrimo ataskaita, 2016).

2019 metais buvo atlikta reprezentatyvi gyventojų apklausa, kurios klausimai pateikiami tokie patys, kaip ir 2016 metais vykusios apklausos metu. Šios apklausos (2019), lyginant su

2016 m., rezultatai rodo, kad visuomenė yra labiau informuota apie vykstančią pertvarką, jos poreikį bei naudą. Nors gauti duomenys parodė, kad nors sumažėjo priešiška nusiteikusių gyventojų prieš įvairaus tipo globos namų steigimą bendruomenėje, tačiau gyventojai nepalankiai vertina asmenų, turinčių proto ar psichikos negalią (suaugusieji, vaikai) globos namų kūrimą kaimynystėje (Institucinės globos Pertvarkos Pirmojo etapo galutinė vertinimo ataskaita, 2020).

Gudžinskienės, Raudeliūnaitės (2016) teigimu, vaikų globos deinstitutionalizacijos užuomazgų Lietuvos socialinėje politikoje pastebima Vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonėse, kai buvo numatyta vykdyti vaiko globos sistemos reformą, teikiant pirmenybę vaiko globai šeimoje bei tobulinant paramos sistemą tėvų globos netekusiems vaikams. Autorių teigimu, siekis reformuoti vaikų globos sistemą buvo įtvirtintas Vaiko gerovės koncepcijoje (2003), Vaiko globos (rūpybos) organizavimo nuostatuose (2007), taip pat Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijoje ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 m. plane.

Reikšmingesni pokyčiai globos įstaigų deinstitutionalizacijos procese Lietuvoje prasidėjo 2014 metais patvirtinus „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planą“ (2014), kuriame patvirtintos pagrindinės strateginės nuostatos, kad gerinant socialinės globos paslaugų kokybę, reikalinga kurti kompleksines paslaugas, sudarančias galimybę kiekvienam vaikui, negalią turinčiam asmeniui ar jo šeimai (rūpintojams, globėjams) gauti individualias, jų poreikius atitinkančias paslaugas ir pagalbą bendruomenėje, o vaikui, likusiam be tėvų globos gyventi saugioje, jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje arba globėjų, tėvių šeimoje, šeimynoje ar gauti paslaugas bendruomenėje. Taip pat keisti visuomenės vertybines nuostatas, ugdyti tolerantišką visuomenę ir atvirą bendruomenę. Tai esminis žingsnis socialinės globos sistemoje, kuriuo pradėta institucinės globos pertvarka ir kuriamos palankios sąlygos vaikams gyventi šeimoje, aplinkoje artimai šeimai ar gauti paslaugas bendruomenėje.

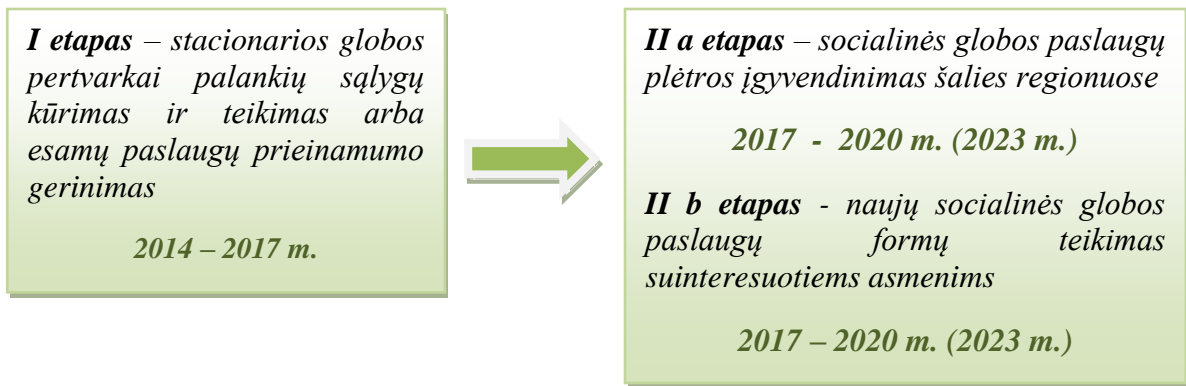
Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kartu su Neįgaliųjų reikalų departamentu prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2015 m. pradėjo vykdyti valstybės ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis bendrai finansuojamą projektą „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir

bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“, kuriame iškeliami pagrindiniai institucinės globos pertvarkos tikslai:

- „Užtikrinti darnią aplinką ir sąlygas kiekvienam vaikui (ir neįgaliam vaikui) augti savo šeimoje, o likusiems be tėvų globos vaikams augti globėjų, įtėvių šeimoje ar šeimynoje ir gauti pagalbą bendruomenėje;
- Sudaryti sąlygas neįgaliems suaugusiems asmenims, jų šeimoms (globėjams, rūpintojams) gauti individualias jų poreikius atitinkančias bendruomenines paslaugas;
- Skatinti visuomenės vertybinių nuostatų kaitą, formuojant teigiamą visuomenės požiūrį į sistemos pertvarką ir užtikrinti vykdomų procesų viešumą“ (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2019 metų veiklos ataskaita, 2020, p.136).

Pertvarkos įgyvendinimui iškeliami svarbūs uždaviniai, kurie numato, kad plėtojant bendruomenines paslaugas, turi būti sukurtas jų metodinis pagrindas, gerinamas gaunamų paslaugų prieinamumas bei jų kokybė, vykdomas asmens poreikių ir darbuotojų motyvacijos, turimos kompetencijos vertinimas ir tobulinimas. Taip pat svarbus yra tarpinstitucinis ir tarpsektorinis bendradarbiavimas plėtojant naujo tipo bendruomenines paslaugas, siekiant garantuoti teikiamų paslaugų kompleksškumą ir rengiant numatytos infrastruktūros planus, organizuojant vykdomos pertvarkos stebėseną bei įtraukti asmenis, nevyriausybinės įstaigas, šeimynas globoti, įvaikinti vaikus, likusius be tėvų globos, patiriančius socialinės rizikos veiksnius bei skatinti savanorišką darbą šioje srityje. Siekiama keisti visuomenės ir bendruomenės požiūrį į institucinės globos pokyčius ir vykdyti pertvarkos etapų ir rezultatų informacinę sklaidą (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys apie Institucinės globos pertvarkos uždavinius ir įgyvendintas veiklas, 2019).

Institucinės globos pertvarkos įgyvendinimas Lietuvoje pagal „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planą“ (2014) apima Pirmąjį etapą, trukusį nuo 2014 iki 2017 m. ir Antrojo etapo A ir B dalis nuo 2017 – 2020, kurių įgyvendinimas pratęstas iki 2023 metų (1 pav.):

1 pav. Institucinės globos pertvarkos proceso etapai

Šaltinis: Sukurta darbo autorės pagal „Perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų“, 2014

Pirmuoju etapu (nuo 2014 iki 2017 m.) buvo siekiama kurti palankias sąlygas pertvarkos procesui vystyti ir gerinti esamas socialinės globos sąlygas, t.y. nustatyti gyventojų individualius poreikius, darbuotojų motyvaciją, žinių bei įgūdžių poreikį, rengti individualius gyventojų, institucijos perėjimo ir paslaugų infrastruktūros planus, kurti naujų paslaugų metodinį pagrindą, šviesti visuomenę pertvarkos klausimais bei skatinti bendruomeninių paslaugų prieinamumą. Antrasis etapas (nuo 2017 iki 2020 m.) iškelia tolimesnius pertvarkos įgyvendinimo tikslus – plečiama infrastruktūra, skatinanti bendruomeninių paslaugų plėtojimą, teikiamos naujos formos bendruomeninės paslaugos ir pertvarkomos institucijos, kurios įtrauktos į pertvarkos procesą (Perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų. Institucinė globos pertvarka, 2014). Analizuojant etapus, pastebima, kad institucinės globos įstaigų pertvarka ir teikiamų socialinių paslaugų kokybės užtikrinimas vykdomas laipsniškai, įtraukiant socialinėje globoje gyvenančius vaikus, neįgaliuosius, keičiant visuomenės neigiamas nuostatas bei motyvuojant darbuotojus - kaip geresnės ateities globojamiems vaikams ir suaugusiems asmenims sukūrimas.

Įgyvendinant numatytus pertvarkos siekius, kuriama bendruomeninių paslaugų infrastruktūra likusiems be globos vaikams: vaiko globa šeimoje, šeimynoje, bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Apsaugotas būstas arba savarankiško gyvenimo namai skirti jaunuoliams, paliekantiems institucinę arba bendruomeninę globą (18 – 24 metų amžiaus), suteikiant „palydimąją“ pagalbą. Organizuojamas socialinis darbas grupėje bei individuali pagalba, skirta elgesio ir emocinių sutrikimų turintiems vaikams ar jaunuoliams. Dienos ir bendruomenės centrai teiks dienos užimtumo paslaugas vaikams. Šeimoms teikiamų bendruomeninių paslaugų plėtra

apima šeimai skirtos kompleksinės pagalbos priemonės šeimos ir vaiko gerovės centre, šeimų tarpusavio santykių ir savitarpio grupių organizavimą, specialistų vykdomą šeimos konsultavimą ir programų įgyvendinimą. Taip pat teikiama koordinuota pagalba prižiūrint gimdyves ir naujagimius, mobili krizės įveikimo pagalba šeimoms, patiriančioms rizikos veiksnius ir negalią turinčių asmenų šeimoms. Asmeninio asistento / vadybininko teikiama pagalba neįgalų vaiką ar suaugusį asmenį prižiūrinčioms šeimoms, teikiama metodinė, psichologinė ar teisinė parama globėjams ir tėvams, Atvejo vadybos organizavimas (Perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų. Institucinė globos pertvarka, 2014).

2019 metais atliktas institucinės globos pertvarkos Pirmojo etapo vertinimas parodė, kad pasiekti aukšti vykstančios pertvarkos numatytų veiklų įgyvendinimo rezultatai: naujo tipo bendruomeninių paslaugų metodinis pagrindas parengtas 100 %. Plėtojant bendruomenines paslaugas kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui, sudaromos sąlygos jam augti saugioje, jo raidai palankioje aplinkoje, todėl pertvarkos kontekste pradėtos teikti šios socialinės paslaugos: budinčių globotojų (profesionalūs globotojai), globos centro (pagalba globėjų / rūpintojų šeimoms), palydimosios globos (paslaugų tobulinimas asmenims, paliekantiems globą / rūpybą), bendruomeniniai vaikų globos namai (pertvarkomi globos namai ir kuriamos institucinei globai alternatyvios bendruomeninės paslaugos) ir kitos prevencinės paslaugos, neleidžiančios atskirti vaikus nuo tėvų (globėjų) ir patekti į ilgalaikę globą. 2020 metų pradžioje 51 savivaldybėje (85 % visų) paslaugas teikė 198 budintys globotojai, kurie prižiūrėjo 287 vaikus; visose šalies savivaldybėse veikė 66 globos centrai (Institucinės globos pertvarkos Pirmojo etapo galutinė vertinimo ataskaita, 2020). Nuo 2020 m. sausio 1 d. likęs be tėvų globos vaikas įkurdinamas globos įstaigoje tik kraštutiniu atveju, kai nėra sąlygų jo globoti (rūpintis) šeimoje, globos centre, šeimynoje. Bendruomeniniai vaikų globos namai (toliau – BVGN) kartu su kitomis globos formomis (šeima, šeimyna) teikia alternatyvą globai stacionariose įstaigose. Palydimosios globos paslaugas teikė 23 savivaldybės ir 244 jaunuoliai jomis pasinaudojo. Remiantis gautais rezultatais naujų formų bendruomeninių paslaugų prieinamumas šalyje yra didelis, net 60 %. Tačiau reikalinga gerinti palydimosios globos paslaugas, įtraukiant psichologų, užimtumo specialistų, karjeros konsultantų paslaugų prieinamumą ir kompleksinės pagalbos priemonių naudojimo nusikalsti linkusiems, priklausomybių, emocinių ir elgesio sutrikimų turintiems ir nuo nusikaltimų nukentėjusiems vaikams, gyvenantiems globos įstaigoje (Institucinės globos pertvarkos Pirmojo etapo galutinė vertinimo ataskaita, 2020). Gautos išvados leidžia daryti

prielaidą, kad institucinės globos pertvarka rodo didelį socialinės globos sistemos narių suinteresuotumą ir įsitraukimą, siekiant pereiti prie naujų paslaugų sukūrimo ir jų kokybiškumo.

Gvaldaitė ir Šimkonytė (2016) savo tyrime pastebi, kad vaiko socialinės globos reforma visuomenėje sulaukia daug dėmesio, bet daugelis autorių dažniausiai tyrinėja apie institucinės globos daromą poveikį vaiko raidai, prieraišumo poreikio trūkumą, vaiko socializacijos aspektus, jo teisių užtikrinimą, tačiau trūksta tyrimų apie vykstančią deinstitucionalizaciją. Autorės, besiremiančios Buster (2012) išvadomis apie institucinės globos keitimą alternatyviomis formomis teigia, kad vaiko perkėlimas į naują gyvenamąją vietą – tai sudėtinga procedūra, kurią reikia atsakingai ir atsargiai suplanuoti, teikiant visapusišką paramą ir atsižvelgiant į individualius poreikius. Deinstitucionalizacija apima bendruomeninių paslaugų plėtrą, alternatyvių globos formų plėtojimą, prevencinį darbą su rizikos veiksniais patiriančiomis šeimomis ir vaikų, kurie patenka į socialinę globą, skaičiaus mažinimą.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2020 metų veiklos ataskaitos duomenimis (2021) 2020 metų pabaigoje valstybėje buvo globojami 6816 vaikai, net 630 vaikų mažiau nei 2019 metais. Pagrindinėmis tėvystės apribojimo priežastimis įvardijama vaiko nepriežiūra, nesirūpinimas juo, tinkamo auklėjimo stoka, įvairių formų smurto naudojimas. Ataskaitos duomenis per 2020 m. pakito globojamų vaikų skaičius alternatyviose institucinei globai formose (socialinės globos įstaigos, globos centrui pavaldūs budintys globėjai, šeimos ir šeimos) nustatyta globa (rūpyba) vaikams šeimoje – 58,8 % atvejų, globos įstaigoje – 18,2 %, šeimynose – 0,5 %, globos centruose – 21,6 % , t.y. šeimoje – 4644 vaikai, šeimynoje – 318, globos centre – 198, globos įstaigoje – 1656 vaikai (Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2020 m. veiklos ataskaita, 2021, p. 16).

Pastebima, kad sumažėjo globos teikimas vaikams alternatyviose institucinei globai formose, todėl galima daryti prielaidą, kad vykdoma pertvarka pateisina valstybės numatytus prioritetus. Pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos Socialinės globos normų aprašo pakeitimą (2019), nuo 2020 m. sausio 1 d. likusiems be tėvų globos vaikams ilgalaikė socialinė globa negali būti naujai pradama teikti vaikų socialinės globos namuose, nuo 2020-12-31 vaikų socialinės globos namuose nebegali būti teikiama vaikams ilgalaikė (trumpalaikė) socialinė globa (išskyrus trumpalaikę socialinę globą iki 3 mėn.), nuo 2030 m. vaikams su negalia ilgalaikė socialinė globa nebegali būti teikiama vaikų su negalia socialinės globos namuose, taip pat suaugusiems asmenims su negalia ilgalaikė socialinė globa negali būti pradama naujai teikti

socialinės globos namuose suaugusiems asmenims su negalia, išskyrus specializuotus slaugos ir socialinės globos namus.

Moksliniai tyrimai rodo, kad plėtojant alternatyvias institucinei globai formas, svarbu nustatyti ir atsižvelgti į individualius vaiko poreikius. Šiam teiginiui pritaria Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba (toliau – tarnyba), kuri remdamasi savo duomenimis pabrėžia, kad institucinė globa niekada nesukurs tokių sąlygų vaikui, kaip jam augant šeimoje, todėl svarbu kurti socialinės globos paslaugų sistemą, kurios pagalba būtų įgyvendinamos galimybės vaikui augti šeimos modelio sąlygose ar gauti pagalbą bendruomenėje (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenys apie Vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarką, 2018). Tarnyba nuo 2018 m. pradėjo vykdyti savo sistemos pertvarką, kuria siekiama kurti vieningą sistemą, padėsiančią profesionaliai spręsti problemas, susijusias su vaikų teisių pažeidimais, kompetentingai dirbti su problemų turinčiomis šeimomis, didinti globėjų skaičių, skatinti visuomenės pasipriešinimą vaiko teisių pažeidinėjimams (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenys apie Vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarką, 2018).

Kuriant bei plėtojant alternatyvias – bendruomenines institucinei globai paslaugas, svarbu, kad vaikas gyventų šeimos aplinkoje, kuri gerintų vaikų pasiruošimą savarankiškam gyvenimui, įsitraukimą į bendruomenę ir didintų socialinę įtrauktį, todėl vienu iš šių paslaugų teikimo būdų yra bendruomeniniai vaikų globos namai (Gudžinskienė, Raudeliūnaitė, Uscila, 2017).

Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad vykstanti institucinės globos pertvarka yra vienas svarbiausių socialinės politikos žingsnių, siekiančių keisti nusistovėjusių socialinės globos tvarką, pereiti prie kokybiškesnių bendruomeninių paslaugų, keisti neigiamas visuomenės vertybines nuostatas ir sukurti teigiamą požiūrį į pertvarką, sukurti darnią ir poreikius atitinkančią aplinką. Pertvarka siekiama efektyvios globos sistemos paslaugų kūrimo vaikams ir jų šeimoms, likusiems be tėvų globos vaikams, neįgaliems vaikams, suaugusiems ir jų šeimoms.

1.3. Bendruomeniniai vaikų globos namai kaip viena iš institucinės globos alternatyvų

Bendruomeniniai vaikų globos namai - viena iš institucinės globos alternatyvų, siejama su vaiko kaip savarankiškos asmenybės ugdymu, užtikrinant prigimtinės teisės, individualius poreikius ir sėkmingą socializaciją.

Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo pakeitime (2019) nurodoma, kad BVGN teikia ilgalaikę ir trumpalaikę socialinę globą likusiems be tėvų globos vaikams, socialinę riziką patiriantiems vaikams ir vaikams, turintiems negalią. BVGN yra įsikūrę bendruomenėje (name, bute), kuriuose pagal šeimai artimos aplinkos modelį namų aplinkoje gyvena iki 8 vaikų. BVGN gyventojams sudaromos sąlygos gauti reikiamas paslaugas bendruomenėje.

Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo projekte (2020) iškeliami BVNG prioritetiniai tikslai, kuriais siekiama užtikrinti:

- „Vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą;
- Saugią ir artimą šeimai aplinką;
- Sėkmingą adaptaciją;
- Vaiko individualių poreikių įvertinimą bei įgyvendinimą;
- Emocinių poreikių įgyvendinimą bei saugaus prieraišumo mezgimą;
- Socializacijos ir resocializacijos vyksmą;
- Savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje pasiruošimą;
- Grįžimą į biologinę šeimą ar nustatant globą šeimoje bei įvaikinimo galimybes;
- BVGN darbuotojų mokymą vaiko teisių, saugumo ir apsaugos nuo bet kokios rūšies smurto atžvilgiu;
- BVGN darbuotojų kvalifikacijos kėlimosi klausimus;
- BVGN darbuotojams skirtų „Globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių mokymo ir konsultavimo programos mokymų“ baigimą“ (Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo projektas, 2020, II skyrius).

Aprašo projekte (2020) nurodoma, kad BVGN įgyvendindami išsikeltų veiklų tikslus, atlieka svarbias funkcijas, kad kiekvienam globojamam vaikui sudaromos sąlygos, reikalingos jo fizinės, protinės, dvasinės, dorovinės bei socialinės raidos palaikymui, taip pat siekiant padėti vaikui pasiruošti savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje, kuriama palanki aplinka,

organizuojamos veiklos, programos ir projektai. Taip pat akcentuojama, kad vertinant vaiko individualius poreikius, sudaromi individualūs socialinės globos planai, organizuojamos reikalingos paslaugos bendruomenėje, suteikiamos galimybės vaikui dalyvauti sprendimų priėmimo, turinčiuose įtakos jo gyvenimui, ateičiai. BVGN darbuotojams sudaromos galimybės kelti savo kvalifikaciją ir tobulėti įvairiose pareigybinėse srityse (Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo projektas, 2020).

Lietuvos Respublikos Socialinės globos normų aprašo įstatymo pakeitime (2019) pateikiamos likusių be tėvų globos vaikų, socialinę riziką patiriančių vaikų ir vaikų su negalia ilgalaikės (trumpalaikės) socialinės globos normos, kuriose įtvirtinami reikalavimai, kad bendruomeniniai vaikų globos namai (toliau BVGN) privalo būti kuriami atskirose gyvenamosiose patalpose (vienbutis, dvibutis ar daugiabutis namas), tačiau negali ribotis su kitais socialinės globos namais, bendruomeniniais vaikų globos namais, socialinių paslaugų, sveikatos priežiūros, švietimo ar ugdymo įstaigomis tame pačiame žemės sklype ar pastate (išskyrus daugiabutį gyvenamąjį namą). Taip pat BVGN nekuriami daugiabučio gyvenamojo namo vienoje laiptinėje su kitais BVGN. Šiame apraše (2019) numatoma, kad nuo 2017 m. gegužės 1 d. tik bendruomeniniai vaikų globos namai teikia ilgalaikę ir trumpalaikę socialinę globą likusiems be tėvų globos vaikams, socialinę riziką patiriantiems vaikams ir vaikams turintiems negalią (išskyrus sunkią negalią, slaugos ir nuolatinės priežiūros atvejus), kuriuose gyvena iki 8 vaikų. BVGN siekia suteikti galimybes globojamiems vaikams naudotis bendruomenėje veikiančių įstaigų paslaugomis (ligoninės, poliklinikos, ugdymo centrai, bendruomenės dienos centrai ir kt.). Taip pat apraše (2019) pateikiami reikalavimai bendruomeniniuose vaikų globos namuose dirbantiems darbuotojams, kurie privalo išklaudyti mokymus pagal Globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių ir bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo bei konsultavimo programą iki 2020 m. liepos 1 d, o naujai pradedantys dirbti darbuotojai – per 6 mėnesius nuo pirmos darbo dienos. Bendruomeniniuose vaikų globos namuose sudaroma galimybė gyventi pilnametystės sulaukusiems globojamiems vaikams, kol baigs bendrojo lavinimo, profesinio ugdymo ir specialiųjų ugdymo poreikių programas, išimtiniais atvejais gyvenimo laikotarpis pratęsiamas iki 21 metų amžiaus (LR Socialinės globos normų aprašo pakeitimas, 2019).

2019 metais Lietuvoje veikė 45 bendruomeniniai vaikų globos namai, kuriuose pagal trumpalaikę ir ilgalaikę globą gyveno 770 globojamų vaikų (Oficialiosios statistikos portalo duomenys apie socialines paslaugas, 2020).

Institucinės globos pertvarkos Pirmojo etapo galutinė vertinimo ataskaita (2020) (toliau – ataskaita) atskleidė BVGN teikiamų paslaugų kokybiškumą, pagrindinius skirtumus tarp institucinės globos ir jai alternatyvių teikiamų paslaugų bendruomenėje. Ataskaitoje (2020) teigiama, kad BVGN gyventojai jaučiasi pilnaverčiais visuomenės nariais, sukurtos sąlygos primena namus, visi tarsi vienas kumštis - palaikantis ir stiprinantis. Šioje ataskaitoje (2020) pateikiami teigiami BVGN bruožai:

- Pagerėjusios buities ir mitybos sąlygos, ramybė, namų aplinkos atsiradimas, didesnio privatumo galimybės;
- Artimesni, pagerėję santykiai su darbuotojais ir kitais BVGN globotiniais, išaugęs pasitikėjimas ir tarpusavio supratimas;
- Didesnis savarankiškumas, laisvė rinktis, galimybė mokytis gyventi savarankiškai;
- Asmeninės savijautos pagerėjimas;
- Labiau prieinami bendruomeniniai ištekliai ir glaudesnė integracija į visuomenę (Institucinės globos pertvarkos Pirmojo etapo galutinė vertinimo ataskaita, 2020).

Ataskaita (2020) atskleidžia, kad vaikams užtikrinamos geresnės bei palankesnės sąlygos visapusiškam vystymuisi ir ugdymui gyvenant BVGN. Lyginant su institucine globa, čia jaučiama didesnė vaikų atsakomybė už savo veiksmus, savo asmeninės erdvės kūrimas, ugdomi praktiniai įgūdžiai, padidėjusi savivertė. Kuriami saugumo ir pasitikėjimo jausmai, asmeninė laisvė bei teikiama individuali pagalba skatina savarankiškumo ir socialinių įgūdžių ugdymą, ko trūko institucinėje globoje. Ataskaitoje (2020) pažymima, kad pagerėjo vaikų ugdymasis, švietimo įstaigų lankymas, pažanga moksle, geresnės sveikatos priežiūros galimybės, padidėjo įsitraukimas ruošiantis savarankiškam gyvenimui, taip pat siekimas megzti prierašius tarpusavio santykius su darbuotojais ir artimaisiais. Socialiniai darbuotojai teigiamai vertina pertvarką, o dirbdami bendruomeniniuose vaikų globos namuose jaučia didesnę profesinį pasitenkinimą, sustiprėjo jų savarankiškumas, pagerėjo darbinė atmosfera, savo atliekamo darbo reikšmingumo pajautimas.

Pasak Sala Roca (2015), aplinka kuriama didelėje institucinėje globoje ir šeimai artimoje aplinkoje nėra vienoda. Mažesni globos namai kuria palankias sąlygas vaikams gyventi saugioje aplinkoje, skirti jiems daugiau dėmesio, įveikti blogus išgyvenimus, visapusiškai ugdytis ir pasiruošti savarankiškam gyvenimui.

Gudžinskienė ir Raudeliūnaitė (2016) atskleidė, kad globojamam vaikui ypatingai svarbu augti šeimai artimoje aplinkoje, kurioje būtų skatinamas jo savarankiškumas. Ruošiant vaikus savarankiškam gyvenimui, įtraukiant į kasdienes veiklas svarbus tampa socialinio darbuotojo nuoseklus darbas su vaikais. Reikalinga leisti vaikams patiems būti atsakingiems už atliekamų veiksmų rezultata, stiprinti jų pasitikėjimą. Anot autorių, perėjus nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų, pagerėjo vaikų organizaciniai gebėjimai, mokslas, vidinė motyvacija, savarankiškumas.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad bendruomeninių vaikų globos namų steigimas teigiamai atliepia vaikų gerovei, nes sukuria palankias sąlygas jiems augti, tobulėti ir įgyti gyvenimiškos patirties. Kuriama šeimai artima aplinka skatina psichologiškai ir fiziškai brandžios asmenybės formavimąsi, o nuolatinis kasdieninių įgūdžių ugdymas suponuoja savarankiško gyvenimo gebėjimus.

1.4. Globojamų vaikų pasirengimo savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose galimybės

Vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui harmoningoje ir šeimai artimoje aplinkoje yra vienas svarbiausių bendruomeninių vaikų globos namų prioritetų ir institucinės globos pertvarkos siekių. Siekiant ugdyti stiprią, savarankišką asmenybę, svarbu sudaryti tinkamas sąlygas vaikų savarankiškumo ugdymui. Moksliniai tyrimai grindžia prielaidą, kad bendruomeniniuose vaikų globos namuose teikiama parama globojamiems vaikams turėtų būti panaši į tai, kaip tėvai parengia savo vaikus savarankiškam gyvenimui, perteikiant reikalingas žinias, ugdant atsakomybes, leidžiant patiems priimti sprendimus, teikiant emocinį palaikymą.

Bendruomeniniuose vaikų globos namuose dažniausiai globojami vaikai iš šeimų, patiriančių socialinę riziką. Dauguma mokslinių tyrimų atskleidžia šių vaikų emocinį ir psichologinį pažeidžiamumą. Pasak Gudžinskienės ir Navaičio (2016), šie vaikai pasižymi menka saviverte, socialinių įgūdžių stoka, netiki, kad jų poreikiai gali būti patenkinti, o tėvai, patys stokodami socialinių įgūdžių, neišugdo jų ir savo vaikams. Masiliauskienė ir Griškutė (2010) teigia, kad vaikai iš šeimų, patiriančių socialinę riziką, patiria daug nesėkmių, formuojasi neigiamas suvokimas apie supantį pasaulį ir save, nes jie patiria socialinį apleistumą, įvairių formų smurtą ir auga nepalankioje fizinėje, emocinėje ir psichologinėje aplinkoje. Anot

Čepukienės ir Pakrosnio (2008), globos namuose apsigyvena labai pažeidžiami vaikai, kuriems reikalingas sustiprintas dėmesys ir pagalba. Šių šeimų vaikai, Žalimienės (2007) teigimu, stokoja savarankiškumo įgūdžių, todėl socialinės globos įstaiga turi sudaryti sąlygas lavinti kasdieniam gyvenimui reikalingus įgūdžius: darbinius, finansų tvarkymo, asmens higienos, visuomeninių paslaugų naudojimosi.

Gyvendamas be tėvų palaikymo, esant šilto ir artimo kontakto užmezgimo trūkumui, vaikui sunku susidėlioti prioritetus ir vadovautis tinkamais elgesio pavyzdžiais, todėl svarbu didinti vaikų atsakingumą, pasitikėjimą savimi bei kitais asmenimis, įtraukti į kasdienes veiklas, suponuoti savarankiško gyvenimo prielaidas (Samašonok, Gudonis, Juodraitis, 2010).

Vaiko būsima savarankiška ateitis suaugusiųjų pasaulyje, šeimos ir visuomenės atžvilgiu, priklauso nuo jo galimybės savarankiškai veikti, savitvarkos bei savitarnos įgūdžių lavinimo. Žaliminienė (2007) savarankiškumą apibūdina kaip asmens mokėjimą veiklas ir elgseną suderinti su savo įsitikinimais ir siekti norimų tikslų be kitų žmonių paramos. Anot autorės, savarankiškumo įgūdžių ugdymas priklauso nuo veiklos ir ugdymo galimybių. Jie ugdomi sudarant galimybes vaikui praktiškai išmėginti įvairias veiklas, prisiimti atsakomybę, priimti sprendimus, savarankiškai veikti. Kiekvienam savarankiškam veiksmui atlikti reikalinga palaikanti darbuotojų parama, sudarant sąlygas vaikui patirti realias gyvenimiškas situacijas, ugdytis gyvenimiškus įgūdžius, reikalingus savarankiškam gyvenimui.

Moksliniai tyrimai pabrėžia, kad globos įstaigoje vykdomas vaiko ugdymas turi skatinti jo savarankiškumą. Tik plėtojant savarankiškumą, bręsta pati asmenybė, gebanti save realizuoti gyvenime. Gudžinskienė, Raudeliūnaitė, Uscila (2017) pabrėžia, kad vaikų savarankiškumo įgūdžių plėtojimas didele dalimi priklauso nuo socialinių darbuotojų indėlio bei pastangų sudarant sąlygas ugdyti vaikų savarankiškumą ir rengti juos savarankiškam gyvenimui. Anot autorių, darbuotojų teigiamai modeliuojamo elgesio pavyzdžiai turi svarbią reikšmę savarankiškumo ugdymui. Personalui įsitraukiant į bendras veiklas su vaikais, pastarieji perima gerąjį pavyzdį ir lavina įgūdžius.

Gudžinskienės ir Raudeliūnaitės (2016) teigimu, socialiniai darbuotojai turi leisti vaikams patiems užsiimti kasdienine veikla ir prisiimti atsakomybę už savo veiksmus. Autorių tyrimas (2016) atskleidė, kad svarbu ugdyti vaikų savarankiškumą nuo mažens, nes kuo jaunesnis vaikas, tuo galimybės įsisavinti savarankiško gyvenimo įgūdžius ir juos taikyti paktinėse veiklose yra didesnės. Vaikai, spręsdami kasdienes gyvenimo situacijas, gebės naudoti turimas žinias bei

gebėjimus įvairiose srityse. Esant mažesniai globos namų gyventojų skaičiui socialiniai darbuotojai gali labiau dėmesio skirti vaikui, ruošiant jį savarankiškam gyvenimui. Gyvenimas mažuose globos namuose, kurie artimi šeimos aplinkai, skatina geresnį vaikų pasiruošimą savarankiškam gyvenimui. Tai lemia glaudesnis vaikų ir darbuotojų bendravimas, stabilūs tarpusavio ryšiai, kuriama šeimos modelio ir namų aplinka, padidėjusi vaikų atsakomybė kasdieniniame gyvenime, galimybė užsiimti buitinėmis veiklomis (Gudžinskienė, Raudeliūnaitė, 2018, Gudžinskienė, Raudeliūnaitė, Uscila, 2017).

Gudžinskienė ir Raudeliūnaitė (2016) taip pat atskleidė, kad vaiko savarankiškumo ugdymas priklauso nuo mažesnio globojamų vaikų skaičiaus, kai daugiau individualaus dėmesio galima skirti kiekvienam vaikui. Toks individualus darbas skatina vaiką ne tik bendrauti, bet ir įgyti praktinių įgūdžių. Pasak autorių, svarbu vaikus įtraukti į ugdymo procesą, atsižvelgiant į jų interesus ir poreikius.

Savarankiškumo ugdymas yra labai svarbus kokybiško gyvenimo veiksnys, užtikrinantis sėkmingą adaptaciją visuomenėje ir padedantis įveikti kasdienes savarankiško gyvenimo problemas. Toliušytė, Plaušinitienė (2015) atskleidė, kad vaikams ugdytis savarankiško gyvenimo įgūdžius padeda globos įstaigoje organizuojamos veiklos, individualios konsultacijos, diskusijos, grupiniai užsiėmimai. Palaikant nuolatinį įgūdžių formavimą, reikalinga juos ugdyti pamokų metu, po pamokų, globos įstaigoje, pasitelkiant specialistų pagalbą.

Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo sunkumams įtakos turi vaikų atsineštos dažniausiai neigiamos gyvenimiškos patirtys iš biologinių šeimų, nepasitikėjimas savo gebėjimais, savęs nuvertinimas. Todėl tik kuriama šeimos aplinka, teikiamas išskirtinis dėmesys vaikui, artimas bendravimas sudarys sąlygas formuoti reikalingiems įgūdžiams. Svarbus veiksnys vaiko prisitaikymui gyvenime, įveikiant sunkumus ir planuojant ateitį, turi jo pasitikėjimas savimi, savikontrolės įgūdžiai, atsakomybės prisiėmimas už atliekamos veiklos rezultatus, skatinimas veikti pačiam (Gudžinskienė, Raudeliūnaitė, Uscila, 2017). Pasak Samašonok (2013), ugdymas turi būti susijęs su realiu gyvenimu, nukreiptas į tolimesnę vaikų savarankišką ateitį, skatinantis vaikus valdyti socialines situacijas ir spręsti gyvenimiškas problemas. Todėl, pasak autorės, savarankiškumo ugdymui reikalinga sistemingai planuoti globojamų vaikų „edukacines ir psichosocialines“ veiklas, o tinkamai neišugdant savarankiškumo, socialinių įgūdžių, neperdavus reikšmingos informacijos ateičiai, vaikai sulaukę pilnametystės ir pradėję gyventi savarankiškai susidurs su daugeliu juos lydinčių problemų.

Lietuvos Respublikos Socialinės globos normų aprašo įstatymo pakeitime (2019) (toliau - aprašas) numatoma, kad vaikams, gyvenantiems BVGN, turi būti sudaromos visos galimybės įgyti darbo, buities, finansų tvarkymo, apsipirkimo bei kitų kasdieninių įgūdžių, užtikrinančių asmens savarankišką gyvenimą ateityje. BVGN turi siekti motyvuoti vaiką tapti savarankišku, ugdant jo gebėjimus: gaminti maistą, tvarkyti gyvenamąją vietą ir supančią aplinką, skalbti drabužius, juos lyginti ir siūti, tinkamai naudotis buities prietaisais, gebėti naudotis viešuoju transportu (transporto pasirinkimas ir bilietų įsigijimas), naudotis visomis banko paslaugomis, elektroniniais valdžios vartais, susimokėti mokesčius ar juos deklaruoti, susitvarkyti išmokų gavimą, gebėti naudotis asmeniniais duomenimis, pasirinkti profesiją ir kt. Aprašas (2019) nurodo, kad vaikams nuolatinę pagalbą turi teikti darbuotojas, ugdydamas jų atsakomybę ir pareigas kasdieninėse veiklose. Suteikiamos galimybės BVGN nustatyti papildomų išlaidų dydį (derinant su įstaigos steigėju) vaikų savarankiškumui ugdyti ir asmeniniams poreikiams tenkinti (maistas, drabužiai ir avalynė, neformalusis švietimas, stovyklos, renginiai, ekskursijos ir kt.).

Siekiant, kad globojami vaikai, pereidami į savarankišką suaugusiųjų gyvenimą, nepatirtų skaudžių išgyvenimų ir nuolat lydinčių nesėkmių, reikalingas nuoseklus ir proporcingas savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas. „Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijose“ (2007) pateikiami savarankiško gyvenimo įgūdžių kategorijos:

- „Kasdienio gyvenimo;
- Socialinio bendravimo;
- Mokymosi ir darbo;
- Savęs priežiūros;
- Būsto ir pinigų valdymo“ (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos, 2007, p. 53).

Kasdienio gyvenimo įgūdžių lavinimas susijęs su vaiko gebėjimu sveikai maitintis, kurti valgiaraštį, planuoti ir pirkti maisto prekes, gaminti patiekalus, išmanyti etiketo prie stalo taisykles bei jų laikytis, tvarkyti buitį, naudotis banko paslaugomis, mokėti mokesčius, planuoti biudžetą, laisvalaikį. Ugdomi socialinio bendravimo įgūdžiai leidžia vaikui užmegzti ilgalaikius santykius su kitais asmenimis ir juos palaikyti. Vaikams, žengiantiems į savarankišką pasaulį labai svarbu yra emocinė parama, palaikoma per socialinius santykius (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo

rekomendacijos, 2007). Mokymosi ir darbo įgūdžiai sukuria galimybes vaikams užbaigti bendrojo ugdymo programas ir planuoti būsimą profesiją, sietiną su savarankiška ateitimi. Savęs priežiūros įgūdžiai apima asmens higieną, sveiką gyvenseną, žalingų įpročių prevenciją, fizinę ir psichinę sveikatą, lytinio brendimo ir lytiškumo klausimus. Būsto ir pinigų valdymo įgūdžiai reikalingi vaikui sėkmingai integruotis visuomenėje: gyvenamosios vietos paieška, santaupų turėjimas, biudžeto planai, darbiniai tikslai, reikiamų paslaugų bendruomenėje gavimas (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos, 2007).

Šiose rekomendacijose (2007) akcentuojama, kad savarankiškumo ugdymas turi būti įgyvendinamas kasdienėse veiklose, vaikams stebint bei modeliuojant tinkamą suaugusiųjų elgesį ir suteikiant jiems galimybę išbandyti įgytas žinias ir įgūdžius per praktines veiklas. Pasak Samašonok (2013), socialinė patirtis gali kauptis tada, kai vaikas įgytą patirtį, žinias ir įgūdžius galės panaudoti realiose gyvenimo situacijose, o praktinė veikla jam suteiks galimybę panaudoti įgytą patirtį, ją plėsti ir tobulinti. Samašonok (2009) teigia, kad globoje gyvenančio vaiko adaptacija socialiniame gyvenime susijusi su jo turimais įgūdžiais. Siekiant, kad vaiko poreikiai atitiktų socialinės aplinkos keliamus reikalavimus, jis turi įgyti ir puoselėti įvairius įgūdžius, perimdamas socialinę patirtį, plėsdamas socialinius kontaktus.

Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa (2007) nurodo, kad jaunuolis, palikęs globą ir pradėjęs savarankiškai gyventi privalo mokėti:

- „Apsipirkti parduotuvėje;
- Pagaminti valgį;
- Skalbti, siūti, taisyti drabužius, atlikti buitines darbus;
- Tvarkyti biudžetą, mokėti mokesčius;
- Žinoti, kiek reikia lėšų pragyvenimui;
- Kas yra sveika gyvensena, asmeninė higiena;
- Išmanyti lytinio gyvenimo aspektus, įtraukiant kontracepciją, pasirengimą tėvystei;
- Ieškoti darbo, dalyvauti pokalbiuose, išmanyti darbuotojo atsakomybes ir pareigas;
- Siekti išsilavinimo;
- Ieškoti būsto;

- Užsiregistruoti pas gydytoją, žinoti kur kreiptis pagalbos“ <...> (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007, p. 124).

Ugdant globojamo vaiko savarankiškumą, svarbu lavinti tuos įgūdžius, kurie sudarys sąlygas jam jaustis pilnaverte asmenybe, pasitikinčia savo galimybėmis bei tenkinančia savo poreikius. Pasak Toliušytės ir Plaušinitienės (2015), vaikai gali tapti savarankiškais tuomet, kai darbuotojai skirtų daugiau dėmesio mokant vaikus buitines darbus, sudarytų sąlygas vaikams patiems tvarkytis, atlikti įvairias veiklas, rūpintis savimi. Todėl reikia organizuoti kryptingą savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą, skatinant vaikų užimtumą, įtraukti į įvairias veiklas, plečiant bendravimo ratą, įsitraukimą į bendruomenę.

Prajapati ir kt. (2017) išskiria svarbias gyvenimo įgūdžių kategorijas:

- Mąstymo (kūrybiškumas, kritiškumas, analitinis mąstymas, gebėjimas spręsti kasdienes problemas);
- Socialiniai (tarpasmeninių santykių kūrimas, bendravimas ir bendradarbiavimas, vadovavimo įgūdžiai, komandinis darbas);
- Emociniai (streso valdymas, jausmų ir poreikių atpažinimas, savęs supratimas).

Gyvenimo įgūdžiai leidžia efektyviai spręsti kasdieninius sunkumus ir iššūkius, priimti svarbius sprendimus, kūrybiškai ir kritiškai mąstyti, plėtoti santykius su kitais asmenimis ir institucijomis, rūpintis savo fizine ir psichine sveikata, būti empatiškais (Prajapati ir kt., 2017).

Vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui išskiriamas kaip vienas svarbiausių bendruomeninių vaikų globos namų prioritetinių uždavinių. Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo projektas (2020) (toliau - aprašas) numato, kad ruošiant globojamą vaiką savarankiškam gyvenimui, svarbu suteikti vaikui, atsižvelgiant į amžiaus ir brandos galimybes, visas priemones, kurios leistų ugdyti savarankiškumą, padėti vaikui planuoti profesinę karjerą, suteikti profesinį informavimą ir konsultavimą, ieškoti karjeros ugdymo galimybių, taip pat reikalinga vaiką skatinti mokytis ir siekti išsilavinimo, kuris leistų jam konkuruoti darbo rinkoje, bendradarbiaujant su švietimo įstaiga, planuoti papildomą ugdymą, leidžiantį siekti akademinės pažangos bei spręsti ugdymosi ir mokslo problemas. Šiame apraše (2020) akcentuojama, kad svarbu atliepti kiekvieno vaiko individualius poreikius, siekiant ugdyti savarankiškumo įgūdžius. Taip pat numatoma, kad sėkmingam savarankiškumo įgūdžių lavinimui, reikalinga saugi, harmoninga bei šeimai artima aplinka, organizuojamos savarankiškumą skatinančios veiklos:

turiningo laisvalaikio planavimas, maisto gaminimas, rūbų ir avalynės ar kitų vaikui svarbių daiktų pirkimas, finansų tvarkymas, asmeninės erdvės kūrimas.

Institucinės globos pertvarkos Pirmojo etapo galutinėje vertinimo ataskaitoje (2020) pateikiamas vaikų, gyvenančių bendruomeniniuose vaikų globos namuose, požiūris apie jų savarankiškumo galimybes. Vaikų apklausos rezultatai parodė, jog jie džiaugiasi gyvendami šiuose namuose ir savo savarankiškumo lygį įvardina pagerėjusiu, o tai sąlygoja geresnės gyvenimo sąlygos. Gyvendami šiuose namuose jie išmoko buitinių darbų: maisto ruošos, skalbti skalbimo mašina, tvarkyti buitį, dirbti ūkio darbus, pasinaudoti visuomeniniu transportu, savarankiškai apsipirkti. Vaikams persikėlus gyventi į šiuos globos namus pagerėjo jų vidinė kontrolė, emocijų valdymas, saviaukla, socialiniai bei kasdieninių veiklų įgūdžiai, socialinių poreikių patenkinimas ir tai lemia saugi ir rami aplinka bei padidėjęs pasitikėjimas savimi. Globojami vaikai turi visas galimybes naudotis bendruomeninėmis paslaugomis – sveikatos priežiūra, švietimas, kultūros ir laisvalaikio galimybės. Teigiamai vertinama bendruomeninių vaikų globos namų auklėtinių sėkmingas įsitraukimas į bendruomenę, aktyvus dalyvavimas joje. Šioje ataskaitoje (2020) socialiniai darbuotojai taip pat pateikia pastebėjimus, kad bendruomeniniuose vaikų globos namuose sudaroma didesnė galimybė skirti individualaus dėmesio vaikui, ugdyti rodant pavyzdį, įtraukti į namų ruošos darbus, apsitarnavimo ir apsipirkimo veiklas.

Apibendrinant galima teigti, kad bendruomeniniuose vaikų globos namuose yra sudaromos galimybės vaikams tapti savarankiškais, skiepijamos teigiamos vertybės, vaikai gali tinkamai save realizuoti ir išreikšti, didinama jų savivertė.

1.5. Socialinių darbuotojų vaidmuo rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose

Socialinis darbas – tai įvairiapusiška, sudėtinga, socialinę pagalbą žmogui teikianti veikla, reikalaujanti daug vidinių ir išorinių resursų, kurią veikia besikeičianti socialinė aplinka (Nikolajenko, 2019). Pasak Gapšytės, Sniečkienės (2011), socialinis darbas yra disciplina ir profesija, kurias sudaro tyrimai, praktika, įgūdžiai ir vertybės. Socialinio darbuotojo kompetencija yra gebėjimas atlikti profesinį vaidmenį, naudojant tam tikrus gebėjimus, patyrimus ir įgudimus.

Efektyvi socialinio darbuotojo veikla susijusi su išorinėmis (profesinės veiklos sąlygos, veiklų planavimas, tarpusavio ryšiai su kitais darbuotojais, vadovybe) ir vidinėmis aplinkybėmis (Kavaliauskienė, Nikolajenko, 2017).

Gapšytės, Sniečkienės (2011) teigimu, socialinio darbuotojo kompetencija išryškėja tuomet, kai susiduriama su situacijomis, atitinkančiomis jo vertybines nuostatas. Autorės išskiria svarbias socialinio darbuotojo kompetencijos dalis:

- „Kognityvinė – žinojimas, susijęs su patirtimi;
- Funkcinė – įgūdžiai, žinios;
- Asmeninė – supratimas, kaip pasielgti tam tikroje situacijoje;
- Etinė – asmeninės ir profesinės vertybės“ (Gapšytė, Sniečkienė, 2011, p. 115).

Socialinio darbuotojo veikla reikalauja tam tikrų žinių, įgūdžių, vertybių, būdingų asmeninių savybių. Pasak Gudžinskienės, Jaruševičienės ir Mačiukienės (2010), žinios yra viena iš socialinės kompetencijos dalių. Kvalifikuotas socialinis darbuotojas turi turėti praktinių, teorinių, profesinių žinių ir gebėti jas taikyti praktiškai. Gudžinskienė, Norvaišaitė (2010) nurodo, kad socialinio darbuotojo kompetenciją sudarančios žinios padeda jam kompetentingai atlikti profesinę veiklą, turimi gebėjimai apima asmeninę galią, konkretaus veiksmo atlikimą. Vertybės, kaip kita kompetencijos dalis, nukreipia socialinį darbuotoją ta kryptimi, kuriai jis suteikia pirmenybę, o įgūdžiai leidžia žinias ir vertybes paversti veiksmu.

Vykstant esminiams socialinės globos pokyčiams ir pereinant nuo institucinės globos prie alternatyvių globos formų bei plėtojant bendruomenines paslaugas iškyla kompetentingų ir motyvuotų darbuotojų poreikis. Gričiūtė ir Senkevičiūtė – Doviltė (2018) pabrėžia, kad vykstanti institucinės globos pertvarka kelia daug esminių ideologinių pokyčių visuomenėje, taip pat parodo socialinių darbuotojų pasirengimo reikalingumą naujoms globos tendencijoms įgyvendinti. Anot autorių, tik motyvuoti ir pastiprinti darbuotojai užtikrins kokybišką perėjimą prie bendruomeninių paslaugų.

Gudžinskienė ir Raudeliūnaitė (2018) tyrime atskleidė, jog socialiniams darbuotojams, dirbantiems socialinės globos pokyčių kontekste, iškyla daug problemų: baimė dėl savo ateities, kompetencijų stoka, kvalifikacijos kėlimo būtinybė. Pasak Kiaunytės ir Lygnugarienės (2019), vykstant šiems pokyčiams socialiniai darbuotojai priversti iš naujo permąstyti savo atliekamus vaidmenis, kompetencijų turinį. Tai sukelia daug nežinomybės, įsitempimo ir neigiamai veikia jų profesionalumą. Pasak autorių, socialiniai darbuotojai priversti iš naujo pervertinti savo

gebėjimus, galimybes bei nuostatas, norint kokybiškai atlikti pareigybines funkcijas ir prisitaikyti prie kintančių sąlygų. Anot Gudžinskienės, Raudeliūnaitės (2016), socialiniams darbuotojams reikalingas nuolatinis kvalifikacijos kėlimas, nes didėja reikalavimai jų darbinei kompetencijai. Autorių tyrimas išryškino socialinių darbuotojų vidines (siekis nuolat kelti profesinę kvalifikaciją ir noru dalintis profesine patirtimi) ir išorines (pokyčiai, susiję su pertvarka, vis aukštesni reikalavimai, keliami socialiniams darbuotojams, įstaigų administracijos skatinimas ir palaikymas kelti kvalifikaciją) kvalifikacijos tobulinimo paskatas globos įstaigų pertvarkos kontekste. Aktualiosios kvalifikacijos tobulinimo temos socialiniams darbuotojams yra vaikų asmeninių ir socialinių įgūdžių ugdymas, jų rengimas savarankiškam gyvenimui, vaikų elgesio ir psichologinių problemų sprendimas ir pačių socialinių darbuotojų pasirengimas pertvarkai bei supervizijų poreikis (Gudžinskienė ir Raudeliūnaitė, 2016). Anot Gvaldaitės, Šimkonytės (2016), reikalinga tinkamai paruošti darbuotojus mokymų, seminarų ir kitų kursų metu. Autorės pabrėžia, kad socialinis darbuotojas negali dirbti vienas, todėl reikalingas komandinis darbas, turi būti taikomos supervizijos, nes kitu atveju, atsiranda grėsmė perdegimui. Darbuotojai, kurie turi stiprią vidinę motyvaciją dirbti su globojamais vaikais, yra labiau linkę dirbti socialinės globos pertvarkos metu, negu darbuotojai, stokojantys motyvacijos ir yra menkai pasirengę pertvarkai bei abejojantys savo galimybėmis. Autorių teigimu, plėtojantis globos pokyčiams socialiniai darbuotojai turi „permąstyti savo motyvaciją“, kuri reikalinga dirbti su vaikais, ugdant jų savarankiškumą (Gvaldaitė, Šimkonytė, 2016).

Gudžinskienė ir Raudeliūnaitė (2016) savo tyrime atskleidžia, kad socialinių darbuotojų profesiniam tobulėjimui, pertvarkant globos namus, įtakos turi siekis tobulinti profesinę kvalifikaciją, dalintis profesine patirtimi, restruktūrizavimo pokyčiai, keliami aukšti reikalavimai socialiniams darbuotojams, įstaigų administracijos skatinimas ir palaikymas.

Socialines paslaugas vaikams užtikrina tik motyvuoti bei kvalifikuoti socialiniai darbuotojai. Darbas bendruomenėje neatsiejamas nuo tarpusavio sąveikavimo ir bendradarbiavimo, todėl svarbu perimti žinias, gerą patirtį iš kitų specialistų, mokėti būti lanksčiam įvairiose situacijose, mėginti pasinaudoti siūloma pagalba (Gudaitė, Žebrauskaitė, 2019).

Profesinės kompetencijos tobulinimas leidžia socialiniam darbuotojui spręsti įvairias problemas, kelia darbo vertę ir našumą, didina pasitikėjimo savo galimybėmis jausmą, motyvaciją ir lankstumą įvairiose situacijose (Adomaitienė, Balčiūnaitė, 2017). Anot

Gudžinskienės, Jaruševičienės (2010), socialinio darbuotojo kvalifikacijos ir kompetencijos kėlimas susijęs su jo gebėjimu įvertinti asmens socialinę padėtį, žmogiškųjų ir finansinių išteklių planavimu, bendravimo su asmeniu ir jį supančia aplinka galimybėmis, atsižvelgiant į asmens individualias savybes, poreikius ir parenkant geriausią socialinių paslaugų ir metodų taikymą, kurie leistų spręsti socialines problemas ir sunkumus.

Socialinių paslaugų teikimas vaikams – sudėtinga ir atsakomybės reikalaujanti veikla. Socialiniai darbuotojai tampa viena svarbiausių socialinių paslaugų užtikrinimo vaikams dalimi, prisidedančia prie vaikų poreikių tenkinimo, sunkumų sprendimo ir paslaugų kokybiškumo (Gudžinskienė, 2010). Socialiniai darbuotojai turi pasižymėti ypatinga kompetencija: jausti meilę vaikams, išmanyti kaip bendrauti su jais, žinoti amžiaus tarpsnių ir traumą išgyvenusio vaiko elgsenos ypatumus, būti empatišku, gebėti kalbėti įvairiomis temomis, valdyti savo emocijas (Burvytė, Kocai, 2017). Pasak autorių, socialinis darbuotojas, dirbdamas vaikų globos namuose, atlieka svarbias funkcijas: įvertina vaiko socialinės pagalbos reikalingumą, dirba individualiai ar grupėje, sprenddamas įvairias vaiko problemas dėl elgesio, poreikių tenkinimo, saugumo, saviraiškos, didina mokymosi motyvaciją, gerina pamokų lankomumą, laisvalaikio užimtumą, planuoja vaiko profesiją, skatina vaiko integraciją į visuomenę, rūpinasi vaiko socialinių, darbinių, higieninių, savarankiškumo įgūdžių formavimusi, diegia dorovines vertybes, prižiūri vaiko išvaizdą, švarą, tvarką, aprangą, gyvenimo sąlygas (Burvytė, Kocai, 2017).

Rupšienė, Leliūgienė ir Baršauskienė (2004) teigia, kad socialinis darbuotojas, dirbantis globos namuose, turi gebėti:

- Atstovauti vaiką ir ginti jo teises;
- Įvertinti (vertina kiekvieno vaiko individualybę ir poreikius);
- Prižiūrėti vaiką (išvengti bet kokios žalos vaikui ar kitiems asmenims);
- Aprūpinti vaiką (tinkamos avalynės, drabužių ir kitų reikmių pasirinkimas);
- Mokyti (pamokų ruošą, vaiko skatinimas ir motyvacija mokytis);
- Auklėti (ugdomi doroviniai, higieniniai, sveikos gyvensenos gebėjimai, atsakomybė, iniciatyvumas, darbštumas, savarankiškumas);
- Koreguoti (stebi ir koreguoja aplinkos poveikį vaikui);
- Organizuoti prevencines veiklas (ieško būdų mažinti žalingų įpročių vartojimą, nusikalstamas veikas);

- Organizuoti laisvalaikį (pagal vaiko sugebėjimus ir poreikius organizuoja būrelius, veiklas);
- Ruošti gyventi šeimoje;
- Ruošti gyventi visuomenėje (socialinio plano sudarymas);
- Kaupti pedagogines žinias (kelti kvalifikaciją, tobulinti gebėjimus, taikomus metodus);
- Pasirūpinti dokumentais (rūpintis įstaigos dokumentais);
- Tarpininkauti;
- Konsultuoti (padėti vaikui pasirūpinti savo būsima profesija, spręsti konfliktus).

Bendruomeniniuose vaikų globos namuose teikiant globą vaikams, vis labiau atsižvelgiama į juose dirbančių socialinių darbuotojų kompetenciją, motyvaciją, pasirengimą spręsti įvairias problemas ir gebėjimus tinkamai paruošti vaikus savarankiškam gyvenimui ateityje. Šeimos modelio bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo projekte (2020) (toliau projektas) numatomas socialinio darbuotojo vaidmuo, turintis reikšmingos įtakos globojamų vaikų savarankiškumo ugdymui. Projektas (2020) pabrėžia, kad rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui, socialinis darbuotojas teikia pagalbą ir užtikrina visas galimybes vaikams patiems atlikti įvairias veiklas: kurti valgiaraštį, gaminti maistą, kartu su darbuotoju planuoti reikalingus maisto, avalynės, rūbų ir kitus apsipirkimus parduotuvėje, atsižvelgiant į individualius vaiko norus ir pomėgius, palaikyti artimus ryšius su biologine šeima. Socialinis darbuotojas skatina vaiko socializaciją, kartu su vaiku numato karjeros, profesinį švietimą, kuria saugią ir palankią aplinką vaiko psichosocialinei gerovei, įgyvendina reikalingų paslaugų gavimą bendruomenės lygiu. Projekte (2020) pateikiama, kad BVGN sudaromos galimybes kiekvienam vaikui dalyvauti priimant svarbius sprendimus, turinčius įtakos jo gyvenimui, situacijai ir ateičiai. Šis dalyvavimas turi vykti vaikui palankioje aplinkoje, suteikiama reikalinga informacija priimant sprendimą, skatinant išreikšti nuomonę jam priimtiniu būdu. Priimant sprendimą privaloma atsižvelgti į vaiko nuomonę ir interesus.

Institucinės globos pertvarkos trečiasis uždavinys numato gerinti socialines paslaugas administruojančių ir paslaugas vaikams, negalią turintiems asmenims ir jų artimiesiems (rūpintojams, globėjams) teikiančių darbuotojų kompetenciją. Nuo 2019 metų gegužės mėn. iki 2020 metų gegužės mėn. pagal „Globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, įtėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programą“ (GIMK) Lietuvoje apmokyti 595 darbuotojai, dirbantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose (Valstybės vaiko teisių

apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenys apie institucinės globos pertvarkos trečiąją uždavinį ir įgyvendintas veiklas, 2019).

Institucinės globos pertvarkos Pirmojo etapo vertinimo galutinėje ataskaitoje (2020) (toliau - ataskaita) pateikiamas socialinių darbuotojų, dirbančių bendruomeniniuose vaikų globos namuose, motyvacijos, kompetencijos ir gebėjimų vertinimas. Bendrosios socialinių darbuotojų kompetencijos, vadovų požiūriu, vertinamos teigiamai, patys darbuotojai jas įvertina – gerai arba labai gerai. Ataskaitoje (2020) nurodomos svarbios socialinio darbuotojo kompetencijos ir kaip jie pasirengę dirbti institucijai alternatyvioje globoje. Vadovai geriausiai įvertina socialinių darbuotojų gebėjimus taikyti etikos žinias, spręsti konfliktus, užmegzti kontaktą ir mandagų bendravimą, įsiklausyti ir klausyti. Taip pat reikšmingai vertinamos darbuotojų turimos žinios apie įvairias bendravimo formas, gebėjimai keistis informacija, bendrų tikslų siekimas bendradarbiaujant, geranoriškumas kitų asmenų atžvilgiu, išsikeltų tikslų įgyvendinimas, nuomonės išsakymas, atsakomybės prisiėmimas, gebėjimas veikti savarankiškai, smalsumo ir žingeidumo turėjimas. Tačiau vadovai reiškia pastebėjimus, kad daliai darbuotojų vis dar trūksta žinių apie darbo planavimą, lyderystės gebėjimus, spręsti iškilusius sunkumus grupėje, toleruoti pokyčius, neturi motyvacijos veikti aktyviai ir iniciatyvumo trūkumas. Ataskaitoje (2020) pažymima, kad reikia tobulinti socialinių darbuotojų tarpasmeninius, lyderystės ir komandinio darbo įgūdžius, organizacinius gebėjimus, stiprinti motyvaciją imtis pokyčių, veikti savarankiškai. Analizuojant dalykines socialinių darbuotojų kompetencijas, vadovai teigiamai vertina jų turimas žinias apie vaiko raidą, amžiaus tarpsnius, bendravimą, santykių mezgimą, artimos šeimos bei saugios aplinkos kūrimą, žinias apie vaikų maitinimą, priežiūrą, vaiko ugdymą, užimtumą, geranoriškumą, vaikų savarankiškumo ugdymą, norą padėti, vaiko gerovės siekimą. Šiuo atveju reikalinga tobulinti ir stiprinti darbuotojų gebėjimus dirbti su vaiko biologine šeima. Ataskaitoje (2020) pateikiamas socialinių darbuotojų, turinčių aukštą, žemą ir vidutinę motyvaciją, vertinimas dirbti vykstančios socialinės globos pertvarkos kontekste. Aukštos motyvacijos darbuotojai teigiamai vertina pertvarką ir pasirengę dirbti teikiant naujo tipo bendruomenines paslaugas, tačiau žemą motyvaciją turintys darbuotojai neįžvelgia pertvarkos naudą ir nepasiruošę dirbti naujomis sąlygomis, o vidutinę motyvaciją turintys asmenys pritaria socialinės globos pokyčiams, bet papildomų pastangų nededa. Pasak socialinių darbuotojų, pertvarka stiprina bendruomeninių vaikų globos namų gyventojų integraciją į visuomenę, savarankiškumą, saviraišką, emocinę savijautą. Darbuotojai jaučia pasitenkinimą darbu dėl

pagerėjusios psichologinės atmosferos darbe, įvairesnio darbo galimybių, ženklių darbo rezultatų pasiekimo ir jų įvertinimo, teigiamų globojamų vaikų gyvenimo pokyčių ir lūkesčių patenkinimo (Institucinės globos Pertvarkos Pirmojo etapo galutinė vertinimo ataskaita 2020).

Moksliniai tyrimai atskleidžia socialinio darbuotojo vaidmens reikšmingumą ugdant vaikų savarankiškumą bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Pasak Gudžinskienės, Raudeliūnaitės, Uscilos (2017), kuriama šeimai artima aplinka, socialinių darbuotojų skiriamas dėmesys vaikui, artimesni bendravimo ryšiai su vaiku suteikia galimybes jam išsiugdyti reikiamus bendravimo, bendradarbiavimo, veiklos organizavimo įgūdžius, asmeninius įgūdžius, pasitikėjimo savimi jausmą. Pasak Valužytės, Žebrauskaitės (2020), socialiniai darbuotojai, dirbantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose, gali skirti didesnę dėmesį vaiko stiprybių skatinimui, leisti vaikui būti atsakingu už savo atliekamus veiksmus ir didinti jo savarankiškumą.

Apibendrinant galima daryti prielaidą, jog socialinio darbuotojo motyvacija ir kompetencija atlieka reikšmingą vaidmenį ruošiant vaikus savarankiškam gyvenimui. Motyvuoti ir kompetentingi darbuotojai gali prisidėti prie geresnio globojamų vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo, kurti saugią, palankią ir artimą šeimai aplinką, užtikrinti vaiko socializaciją ir išugdyti savarankišką asmenybę.

2. VAIKŲ SAVARANKIŠKUMO UGDYMO BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE TYRIMAS

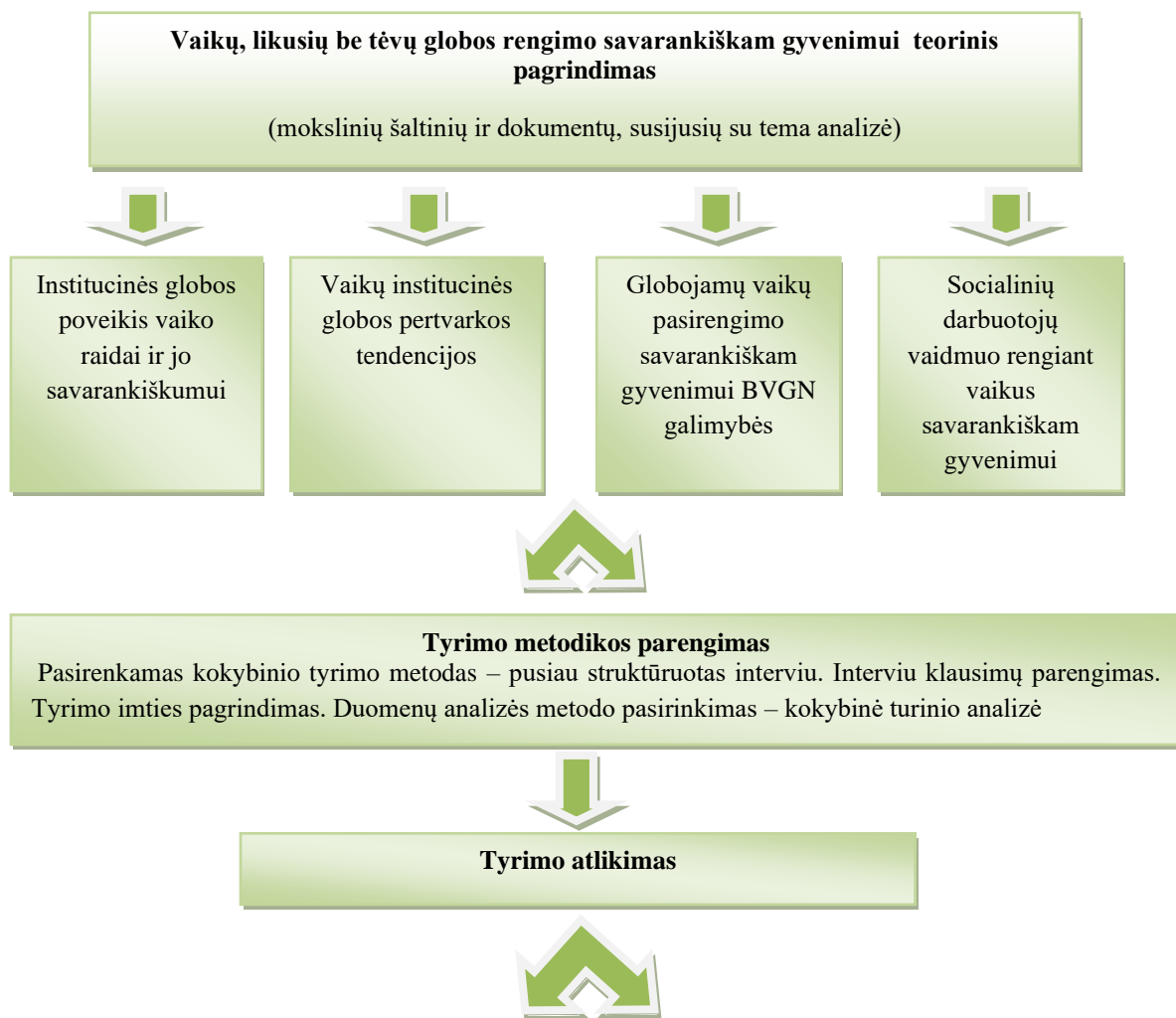
2.1. Tyrimo metodologija

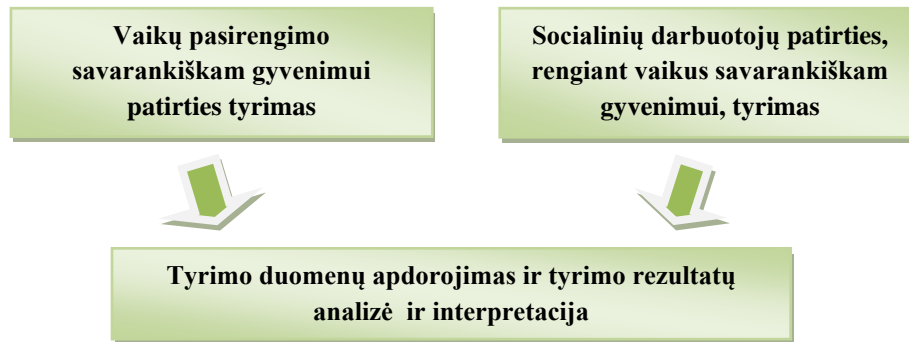
Tyrimo metodologinė prieiga. Metodologija, plačiąja prasme, reiškia bendriausius pažinimo principus. Konkrečioje mokslo kryptyje metodologija suprantama kaip tam tikrų žinių sistema, susijusi su mokslinio pažinimo procesu, metodais ir konkrečių tyrimų metodika (Kardelis, 2002). Pasak autoriaus, norint atskleisti socialinių tyrimų metodologines nuostatas, svarbu išskirti socialinės realybės pažinimo prielaidas. Viena šių prielaidų – epistemologija, siejama su žinių prigimtimi ir formomis.

Epistemologija įvardinama pažinimo teorija, kuri parodo kaip mes žinome tai, ką žinome. Kai žinios, kurių pagalba suvokiamas ir pažįstamas pasaulis, pasiekiamos iš daug skirtingų šaltinių, sukeliančios sumaištį, lemia neapibrėžtumą. Svarbus tampa kritinis mąstymas ir gaunamų žinių analizavimas bei vertinimas (Rimkus, 2015).

Vaikų rengimo savarankiškam gyvenimui BVGN patirtims atskleisti naudojama interpretacinė – subjektyvistinė epistemologijos paradigma, pagal kurią socialinė realybė suvokiama pagal žmogaus santykius su jį supančiu pasauliu bei kitais asmenimis (Kardelis, 2002). Pasirinktas kokybinis tyrimo tipas, kuriuo siekiama, atskleisti tiek socialinių darbuotojų patirtis rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui BVNG, tiek vaikų, gyvenančių BVGN, patirtis, ruošiantis savarankiškam gyvenimui. Pasak Kardelio (2002) interpretacinė paradigma domisi individu, bandant suprasti subjektyvų žmogiškosios patirties pasaulį, siekiant išsiaiškinti, kas yra unikalaus ir ypatingo jo gyvenime, nesidomint, kas yra visuotina ir bendra visiems. Atliekant šį tyrimą siekiama analizuoti tyrimo dalyvių subjektyvų – interpretuojantį požiūrį į vaikų savarankiškumo ugdymo(si) galimybes BVGN.

Tyrimo organizavimo seka. Empirinis tyrimas atliekamas pagal tokią tyrimo loginę seką (žr. 4 pav.):

4 pav. Tyrimo loginė seka (parengta darbo autorės)

Siekiant teoriškai ir empiriškai atskleisti vaikų, likusių be tėvų globos, rengimą savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose, pirmiausia, buvo analizuojami su šia tema susiję moksliniai šaltiniai, dokumentai. Buvo gilinamasi į institucinės globos poveikį vaiko raidai ir jo savarankiškumo ugdymui, institucinės globos pertvarkos tendencijas ir bendruomeninius vaikų globos namus, kaip vieną iš institucinės globos alternatyvų ir globojamų vaikų pasirengimo savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose galimybes bei socialinių darbuotojų vaidmenį rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Atlikus teorinę mokslinių šaltinių ir dokumentų, susijusių su tema, analizę buvo parengta tyrimo metodika, pagal kurią atliktas tyrimas. Atlikus tyrimą apdoroti tyrimo duomenys ir atlikta tyrimo duomenų analizė bei interpretacija, parengtos išvados ir rekomendacijos.

Tyrimo metodas. Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimas. Šio tyrimo pagalba siekiama išsiaiškinti tiriamo reiškinių visybę, jo kasdieniame kontekste: įprastas gyvenimas veikiant įvairioms veikloms rūšims bei socialinėms sąveikoms (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

Kokybinis ir kiekybinis tyrimas skiriasi vienu iš pagrindinių požymių – renkamų duomenų pobūdžiu, kai kiekybinio tyrimo duomenys fiksuojami skaičiais, statistiniais ryšiais, o kokybinio tyrimo rezultatai gaunami tekstais, kurie interpretuojami. Todėl kokybiniu tyrimu gaunami duomenys teikia gilesnę ir platesnę informaciją apie objektą nei kiekybiniu tyrimu. Tiriamasis reiškinys interpretuojamas terminais, kuriais jį supranta žmonės (Tidikis, 2003).

Kokybinis tyrimas pasirinktas dėl šių priežasčių:

- Siekiant gauti išsamesnę informaciją apie tiriamąjį reiškinį, taikant interviu metodą.
- Siekiant surinkti skirtingus duomenis, vengiant pasikartojančių atsakymų.

Kokybinis tyrimas leis atskleisti tiek vaikų, tiek socialinių darbuotojų realias patirtis rengiant ir rengiantis savarankiškam gyvenimui BVGN.

Pasirinktas tyrimo metodas – *pusiau struktūruotas interviu*. Pasak Valavičienės, Gaižauskaitės (2016), interviu suteikia galimybę įeiti į kito asmens perspektyvą, o kokybinis interviu parodo, kad kito asmens perspektyvą galima pažinti, suprasti ir išsakyti. Interviu leidžia suprasti kas yra kitų asmenų mintyse, sužinoti praeities įvykius, istorijas, mintis ir jausmus (Valavičienė, Gaižauskaitė, 2016). Kokybinis interviu įvardijamas kaip priemonė atrasti, ką patiria kiti asmenys ir mano apie supantį pasaulį. Interviu vyksta pagal iš anksto numatytus klausimus, bet suteikiama galimybė išplėsti pokalbio temas. Šis metodas teikia didelį kiekį informacijos (Kudinovienė, 2008). Tyrimo dalyviams suteikiama galimybė laisvai išreikšti mintis, bet tyrėjas negali turėti įtakos, o išsakytos pagalbinės frazės neturi būti kaip atsakymai (Bilevičienė, Jonušauskas, 2011). Pusiau struktūruoto interviu metu tyrėjas turi pasižymėti sugebėjimu iširti, išklausinėti ir gauti išsamesnės informacijos (Rupšienė, 2007).

Todėl pusiau struktūruotu interviu metu bus sisteminama informacija, grindžiama dalyvių patirtimi ir asmeniniais suvokimais apie tiriamąjį reiškinį – rengimą ir pasirengimą savarankiškam gyvenimui.

Tyrimo duomenų rinkimo instrumentas - *pusiau struktūruoto interviu klausimynas*. Prieš tyrimą numatomos pagrindinės interviu klausimų temos, tačiau klausimyno sandara yra lanksti ir koreguojama pagal interviu eigą, kurios metu gali keistis klausimų tvarka, formuluotė, pateikiami papildomi klausimai (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016). Vienas interviu klausimynas skirtas bendruomeniniuose vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams, kitas – juose dirbantiems socialiniams darbuotojams. Vaikams skirtą klausimyną sudaro šios pagrindinės temos: savarankiško ir nesavarankiško žmogaus vaizdinys, požiūris į savarankiškumą, vaikų rengimas bei pasirengimas savarankiškam gyvenimui BVGN (žr. 1 priedas). Socialiniams darbuotojams klausimyną sudaro šios temos: veiksniai, turintys įtakos vaikų rengimui savarankiškam gyvenimui BVGN, vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui BVGN ir siūlymai, kaip pagerinti vaikų rengimą savarankiškam gyvenimui BVGN, socialinių darbuotojų kompetencija rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui (žr. 2 priedas).

Tyrimo imtis. Tyrimas atliktas bendruomeniniuose vaikų globos namuose vienoje apskrityje 2020 m. gruodžio mėn. ir 2021 m. sausio mėn. Tyrimui atlikti pasirinkta tikslinė kriterinė atranka. Informantų atrankos kriterijai:

- Socialiniai darbuotojai, turintys aukštąjį socialinio darbo išsilavinimą, dirbantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose ne mažiau kaip du metus;
 - Vaikai, nuo 17 iki 18 metų amžiaus, gyvenantys bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Pasirinktas kriterijus – nuo 17 iki 18 metų, leidžia įvertinti reikšmingas vaikų patirtis, ruošiantis savarankiškam gyvenimui, kai iki globos pabaigos lieka vieni metai.
- Tyrimė dalyvavo 7 socialiniai darbuotojai (žr. 1 lentelė):

1 lentelė. Tyrimė dalyvavusių socialinių darbuotojų charakteristika

Nr.	Informantas	Lytis	Amžius	Išsilavinimas	Socialinio darbo patirtis vaikų globos namuose	Darbas BVGN metais
1.	I1	Moteris	54 m.	Socialinio darbo bakalaūras (aukštasis neuniversitetinis)	15 m.	5,5 m.
2.	I2	Moteris	33 m.	Socialinio darbo bakalaūras (aukštasis neuniversitetinis)	9 m.	3 m.
3.	I3	Moteris	43 m.	Socialinio darbo bakalaūras (aukštasis neuniversitetinis)	6,5 m.	3 m.
4.	I4	Moteris	44 m.	Socialinio darbo bakalaūras (aukštasis neuniversitetinis)	15 m.	2 m.
5.	I5	Moteris	36 m.	Socialinio darbo bakalaūras (aukštasis universitetinis)	8 m.	5,5 m.
6.	I6	Moteris	33 m.	Socialinio darbo bakalaūras (aukštasis neuniversitetinis)	2,5 m.	2,5 m.
7.	I7	Moteris	47 m.	Socialinio darbo bakalaūras (aukštasis universitetinis)	7,5 m.	2,5 m.

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Tyrimo dalyviai buvo moterys, turinčios skirtingos profesinės patirties vaikų globos namuose: nuo 2,5 iki 15 metų, iš jų BVGN darbo patirtis - nuo 2,5 iki 5,5 metų. Du socialiniai darbuotojai turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą, jų amžius yra 36 ir 47 metai, 5 socialiniai darbuotojai turi neuniversitetinį aukštąjį išsilavinimą, jų amžius yra 33 m., 33 m., 43 m., 44 m. ir 54 m.

Tyrimė dalyvavo 5 vaikai (žr. 2 lentelė):

2 lentelė. Tyrime dalyvavusių vaikų charakteristika

Nr.	Informantas	Lytis	Amžius	Kiek metų gyvena BVGN
1.	I1	Vyras	18 m.	5,5 m.
2.	I2	Moteris	17 m.	2 m.
3.	I3	Vyras	17 m.	2 m.
4.	I4	Moteris	17 m.	2,5 m.

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Tyrime dalyvavo 3 vaikai, kuriems šiuo metu yra 17 metų ir 1 vaikas – 18 metų, iš jų 2 berniukai ir 3 mergaitės. 2 vaikai BVGN gyvena 2 metus, 1 vaikas 2,5 metų ir dar 1 vaikas apie 5,5 metų. Iš visų tiriamųjų 3 vaikai gyvena name, 2 vaikai – bute.

Tyrimo etika. Iš anksto suderinama su tyrime dalyvaujančių dalyvių administracija dėl leidimo atlikti tyrimą jų įstaigose. Atliekant tyrimą buvo laikomasi savanoriškumo ir laisvo apsisprendimo dalyvauti tyrime principų. Tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, užtikrinamas konfidencialumas ir anonimiškumas. Pasak Gaižauskaitės, Valavičienės (2016), interviu metu svarbu būti neutraliam, nevertinti dalyvių pagal asmenines nuostatas, vengti dalyvius žalojančių klausimų.

Tyrimo dalyviams sutikus interviu buvo įrašomas. Laikomasi anonimiškumo ir konfidencialumo principo. Informantams suteikti kodai (I1, I2, <...>).

Tyrimo duomenų analizės metodas. Tyrimo duomenims analizuoti pasirinkta kokybinė duomenų analizė. Pasak Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017), tai metodas, leidžiantis analizuoti rašytinius, vaizdinius ir verbalinius duomenis. Pagrindinis tikslas – sisteminant gautus tyrimo duomenis, įvardinti reiškinius ir atskleisti, kokią prasmę žmonės teikia šiems reiškiniams.

Interviu metu vykusio pokalbio garso duomenys perrašomi – transkribinuojami remiantis Gaižauskaite, Valavičiene (2016). Naudojami sutartiniai ženklai, skirti fiksuoti kalbos greičiui, balso pasikeitimui, įvairioms emocijoms, atodūsiams, pauzėms ir kt. Pasak autorių, simbolių naudojimas padaro išrašą informatyvesnį ir atkuria natūralų pokalbį. Analizuojant tyrimo duomenis, remiantis Žydžiūnaite ir Sabaliausku (2017), buvo laikomasi šių žingsnių:

- Surinktas tekstas daug kartų skaitomas, siekiant atrasti prasmes, kurias informantai suteikia tiriamajam reiškiniui apibūdinti;
- Gauta interviu medžiaga sisteminama pradant nuo atviro kodavimo, išskiriant tyrimo problemai reikšmingus prasminius vienetus (sakinys, sakinio dalis ar keli sakiniai);

- Tuomet po pirmojo interviu redukavimo ir prasminių vienetų išskyrimo, kodai jungiami į subkategorijas, šios į kategorijas.

Tyrimo ribotumas. Tyrimo ribotumas susijęs su potencialių informantų atsisakymu dalyvauti tyrime (2 vaikai, 2 socialiniai darbuotojai), priimant jų laisvanorišką apsisprendimą. Kita ribotumą lemianti priežastis yra mano, kaip pradedančios tyrėjos, patirties trūkumas: sudėtingesnis interviu vyko su vaikais, kurie reiškė mintis trumpai. Dėl Lietuvoje vykstančios pandemijos sukeltų suvaržymų buvo sunku atlikti tyrimą: ribojamos sąlygos, kontaktai ir kiti veiksniai, susiję su žmonių saugumu, todėl nuspręsta dalį interviu atlikti telefonu, todėl nebuvo galima stebėti dalyvių emocinės išraiškos.

2.2. Socialinio darbuotojo patirties ugdant vaikų savarankiškumą analizė

2.2.1. Veiksniai, turintys įtakos vaikų rengimui savarankiškam gyvenimui BVGN

Tyrimo metu pirmiausia buvo siekta atskleisti veiksnius, darančius įtaką vaikų rengimui savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Analizuojant socialinių darbuotojų atsakymus išryškėjo tiek teigiami, tiek neigiami veiksniai, turintys įtakos vaikų rengimui savarankiškam gyvenimui.

Išanalizavus tyrimo duomenis buvo išskirtos šios teigiamų veiksnių kategorijos: BVGN aplinka; biologinės šeimos įtaka (žr. 1 lentelė):

1 lentelė. Teigiami veiksniai, darančius įtaką vaikų rengimui savarankiškam gyvenimui

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
BVGN aplinka	Gyvenimas namų aplinkoje, sudarytos šeimos sąlygos	<p>„Bendruomeniniai vaikų globos namai tai yra tinkama vieta užtikrinti vaikam savarankišką gyvenimą ir pasiruošimą savarankiškam gyvenimui.“ (11);</p> <p>„čia patys ir tvarkosi, ir rūbus išsirenka kai perkam, jie turi savo nuomonę ir išsako ją. <...> namų aplinka čia tiesiog, jie gyvena kaip namuose.“ (13);</p> <p>„Jie jaučiasi kaip namuose, gali išeiti į kiemą, gali kažką patys kepti. Gali susitikti su draugais... <...> yra daugiau laisvės, daugiau pareigų ir daugiau atsakomybių. Daugiau saviraiškos.“ (15);</p> <p>„...čia vaikai gaunasi kaip didelė šeima, kurie turi vienas kitam padėti ir vienas kitą prižiūrėti, kaip turėtų jaustis kaip broliai su</p>

		<p>seserim.“ (I6);</p> <p>„...čia jie galėjo visiškai kitaip ir laisviau judėt ir patirt tų kitokių gyvenimo nuotykių...“ (I7).</p>
	Mokosi tvarkytis buitį	<p>„...jie moka ir mato, kaip būna, na tarkim, gaminami maisto produktai, kaip yra perkami, kaip patiekalai yra gaminami, kaip reikia susitvarkyti, visą eigą žino...“ (I2);</p> <p>„Išmoko vaikai mūsų naudotis buitine technika, elgtis su virtuvės įranga, puodais ir keptuvėm.“ (I3);</p> <p>„...maisto gaminime jie turi visišką valią ir laisvę.“ (I5);</p> <p>„pati aplinka skatina vaikus daugiau net tvarkyt viską. <...> kad turi patys pasidaryt, jiems kažkas tiesiog padeda.“ (I6);</p> <p>„Šiuose namuose yra ugdoma vaiką keisti gyvenimo įpročius, pavyzdžiui, susitvarkyti, ruošti namų darbus, laikytis dienos režimo, visa tai yra vaikui įdiegiama.“ (I7).</p>
	Mokosi tvarkytis turimą biudžetą	<p>„Geba sudaryti pirkinių sąrašą ir išsirinkti prekes, kokias reikia, apsipirkti...“ (I2);</p> <p>„...apsipirkti kartu einam ir jie moka jau šiek tiek pasitaupyti ir žino, kur pigiau, kur ir kaip.“ (I3);</p> <p>„...jie visą laiką <...> prisideda prie maisto gaminimo, prie apsipirkimų. <...> mato, kiek kas kainuoja, kiek išleidi, kiek kainuoja pinigėlių vienam apsipirkimui.“ (I4).</p>
	Ugdosi socialinius, asmeninius įgūdžius	<p>„...geba išsiskalbt, susitvarkyt, batus nusivalyt ir įvertint, ar rūbas tinkamas, išėiginis, ar jisai jau nori ant kasdien, ar jam reikia naujos striukės...“ (I4);</p> <p>„...sudarytos sąlygos ateities planavimui pagal savo gabumus, talentus, ar specialiuosius poreikius. <...> patys galintys labiau planuoti savo laiką <...> daugiau užsiimti kuo jie nori... <...> susiplanuoti išvažiavimą ten, kur mes norime...“ (I5);</p> <p>„Pasikeitė net jų pačių bendravimas. Jie pradėjo būti atviresni, iškalbingesni.“ (I6).</p>
	Sumažėję konfliktai	<p>„...mažiau konfliktų ir barnių, ir kažkokių tai smurtinių atvejų, kai yra mažiau vaikų, jie visai kitaip elgiasi... <...> gali pasirinkti su kuo gyventi kambariuose, su kuo negyventi.“ (I5).</p>
	Kuria tolimesnę savarankišką ateitį	<p>„...dabar savo gyvenimą kuriasi gana gerai ir darbus turi, ir būstus turi kažkokių, ar išnuomotus, ar gautus socialinius, kai kas į užsienį išvykę... <...> Turim vieną net išėjusią mergaitę, kuri dabar yra mūsų kolegė...“ (I1);</p> <p>„Jinai toliau dirba, mokosi, nuomojasi būstą, gyvena savarankiškai.“ (I2);</p> <p>„...vienas, gal pora vaikų, kurie tikrai kažką tai pasiekę, mokslus tęsia ir darbus turi, ir atsakingi...“ (I3);</p> <p>„turim ir kurie sėkmingai gyvena, kurie susitvarkė gyvenimus, butus įsigiję ir darbus...“ (I5).</p>
	Vaikų požiūrio kaita	<p>„...nuo pačio vaiko užsispyrimo daug kas priklauso, noro kažką keisti. Tai tikrai dauguma vaikų džiaugiamės...“ (I1);</p> <p>„...gyvenant vaikų globos namuose ir bendruomeniniuose skiriasi truputėlį <...> požiūris ir interesai. Čia jie labiau</p>

		<i>galvoja apie ateitį.“ (I2).</i>
	Sumažėjusi darbuotojų kontrolė	<i>„...bendruomeniniuose šiek tiek mažiau kontroliuoja, negu gyvenant globos namuose <...> Daugiau leidžia mums, darbuotojam savarankiškumą <...> kurti savą aplinką...“ (I4).</i>
	Gyvenimas bendruomenėje	<i>„... mūsų vaikai, mūsų šeimynose vaikai yra tikrai labai kultūringi ir mandagūs, jie kaimynam ir padeda, ir tašę užneša, ir išneša ką reikia, visada sveikinasi.“ (I4);</i> <i>„...kai tos įstaigos visos yra mieste, tai vaikai, kaip tik turi, mato didesnę ratą aplinkos. Gali išeiti iš namų ir daug ko sau iš miesto tiesiog įgyti. Gauna daug patirčių ir parsineša kažką į namus.“ (I6).</i>
Biologinės šeimos įtaka	Nuteikia pozityviai	<i>„...broliai, seserys, vyresni artimieji moko, kad <...> pasiektų kuo daugiau, kad įgytų specialybę.“ (I2);</i> <i>„Jie tarpusavy tikrai palaiko ryšius ir glaudžius. Būna ir susitinka, būna, kad ir atvažiuoja į svečius ir jie nuvažiuoja.“ (I4).</i>
	Atsinešami iš šeimos įgūdžiai	<i>„Aišku, iš kokios šeimos pas mus patenka... <...> šeimos kokios buvo, tai jie išmoksta vis tiek šio to...“ (I3);</i> <i>„atsineša susiformavusiais savo savarankiškumo įgūdžius tam tikrus. <...> ateina vaikai, kurie geba daugiau būti savarankiški.“ (I5);</i> <i>„...kai ateina iš šeimos tų įpročių vaikai kažkiek turi.“ (I6).</i>

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Tyrimo duomenys atskleidė, kad teigiamą įtaką vaikų savarankiškumo ugdymui turi pasikeitusi gyvenimo BVGN aplinka. BVGN vaikai gyvena kaip namuose, jiems sudarytos šeimos sąlygos. Pasak tyrimo dalyvių tokios namų aplinkos sąlygos padeda „...užtikrint vaikam savarankišką gyvenimą ir pasiruošimą savarankiškam gyvenimui“ (I1). Pažymėtina, kad globos namų pertvarkos vienas iš svarbesnių uždavinių: „Plėtojant bendruomenines paslaugas kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui, turi būti sudaromos sąlygos jam augti saugioje, jo raidai palankioje aplinkoje“ (Institucinės globos Pertvarkos I-ojo etapo galutinė vertinimo ataskaita, 2020). Todėl pagal tyrimo duomenis, galima teigti, kad BVGN kuriama namų aplinka atspindi Institucinės pertvarkos siekius.

Vaikai, gyvendami BVNG, mokosi patys tvarkytis savo buitį: gaminti maistą, apsipirkti, naudotis buities priemonėmis: „...jie moka ir mato, kaip būna, gaminami maisto produktai, kaip yra perkami, kaip patiekalai yra gaminami...“ (I2); „Išmoko vaikai mūsų naudotis buitine technika, elgtis su virtuvės įranga, puodais, ir keptuvėm.“ (I3). Taigi, BVGN gyvenantys vaikai ugdomi kasdienius gyvenimo įgūdžius, kurie svarbūs asmens savarankiškumui. Pasak Samašonok (2013), darbuotojai turi skatinti vaikus savarankiškai atlikti praktines veiklas, leisti vaikams

pasireikšti įvairiose buities veiklose: gaminti maistą, dirbti įvairius buities darbus, planuoti pirkinius.

Vaikai, gyvendami BVGN, mokosi tvarkyti turimą biudžetą, patys savarankiškai planuodami įvairius pirkinius, stebėdami darbuotojų pavyzdį: „*Geba sudaryti pirkinių sąrašą ir išsirinkti prekes, kokias reikia, apsipirkti...*“ (I2); „*...apsipirkti kartu einam ir jie moka jau šiek tiek ir pasitaupyt ir žino, kur pigiau, kur ir kaip.*“ (I3). Tačiau moksliniai tyrimai atskleidžia, kad dažniausiai vaikai patiria finansinių įgūdžių stoką, todėl reikalinga organizuoti praktines veiklas. Pasak Samašonok (2013), svarbu, kad vaikai patys galėtų planuoti pirkinius, susiskaičiuoti turimas pajamas, galėtų patys atsiskaityti už paslaugas.

Kai kurie tyrimo dalyviai pastebi pasikeitusius vaikų asmeninius ir socialinius įgūdžius jiems pradėjus gyventi BVGN. Šie įgūdžiai svarbūs tenkinant individualius poreikius ir rūpintis savimi, užmegzti ir palaikyti bendravimą: „*...geba išsiskalbt, susitvarkyt, batus nusivalyt ir įvertint, ar rūbas tinkamas, išeiginis, ar jisai jau nori ant kasdien, ar jam reikia naujos striukės...*“ (I4); „*Pasikeitė net jų pačių bendravimas. Jie pradėjo būti atviresni, iškalbingesni.*“ (I6). Tyrimo rezultatai atliepia ir mokslininkų įžvalgas. Pasak Samašonok (2013), ruošiant vaiką savarankiškai ateičiai, išryškėja socialinių ir asmeninių įgūdžių svarba, kad vaikai turi gebėti suprasti ir vertinti tikrovę, mokėti spręsti iškilusius sunkumus bei planuoti savarankišką gyvenimą ateityje.

Tyrimo metu atskleista, kad gyvenant BVGN sumažėjo vaikų konfliktinės situacijos su kitais asmenimis, aplinka tapo ramesnė, gerinanti savijautą: „*...mažiau konfliktų ir barnių, ir kažkokių tai smurtinių atvejų, kai yra mažiau vaikų, jie visai kitaip elgiasi...*“ (I5). Remiantis mokslinėmis įžvalgomis galima teigti, kad mažesnis globojamų vaikų skaičius lemia teigiamą aplinką. Pasak Gudžinskienės, Raudeliūnaitės (2016), esant mažesniai vaikų skaičiui darbuotojai gali daugiau dėmesio skirti kiekvienam vaikui, daugiau bendrauti su vaikais, užmegzti glaudesnius ryšius su jais ir kurti palankią emocinę aplinką.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad BVGN aplinka teigiamai paveikė vaikų ateities planavimą, svarbių įgūdžių formavimą, žinių ir vertybių perėmimą. Jie toliau sėkmingai kuria savarankišką gyvenimą, palikę šiuos globos namus, turėdami būstą ir darbą: „*...dabar savo gyvenimą kuriasi gana gerai ir darbus turi, ir būstus turi kažkokius, ar išnuomotus, ar gautus socialinius, kai kas į užsienį išvykę...*“ (I1); „*...Jinai toliau dirba, mokosi, nuomojasi būstą, gyvena savarankiškai.*“

(I2); „turim ir kurie sėkmingai gyvena, kurie susitvarkė gyvenimus, butus įsigiję ir darbus...“ (I5).

Tyrimo dalyviai pastebėjo, kad vaikai, gyvendami BVGN, keičia savo požiūrį, galvoja apie savarankišką ateitį: *nuo pačio vaiko užsispyrimo daug kas priklauso, noro kažką keisti.*“ (I1); „...gyvenant vaikų globos namuose ir bendruomeniniuose, skiriasi truputėlį požiūris ir interesai. Čia jie labiau galvoja apie ateitį.“ (I2). Pastebėtina, kad teigiamas vaikų požiūris į jų pačių savarankišką ateitį, sudarys tinkamas sąlygas jiems pasiruošti, atsiras vidinė motyvacija ir noras būti nepriklausomais nuo kitų asmenų.

Tyrimo dalyviai džiaugiasi, kad dirbant BVGN jaučia mažesnę darbo kontrolę, todėl didėja jų darbo kokybė bei sudaromos galimybės kurti palankią aplinką: „...*Daugiau leidžia mums, darbuotojam savarankiškumą, savo. Nu, kurti savą aplinką...*“ (I4). Panašias tendencijas apie sumažėjusią profesinę kontrolę užsimena darbuotojai, dalyvavę 2019 m. tyrime apie gyventojų požiūrį į institucinę pertvarką. Remiantis Institucinės globos pertvarkos Pirmojo etapo galutine vertinimo ataskaita (2020), socialinių darbuotojų pasitenkinimą darbu skatina pagerėjusios BVGN sąlygos, jiems leidžiama daugiau pasireikšti įvairiose profesinėse veiklose, teigiamai vertinami savo darbdavių, o visa tai didina darbo kokybę ir geresnį vaikų ugdymą savarankiškam gyvenimui.

Tyrimo metu dalyviai atskleidė, kad BVGN įsikūrus bendruomenėje, vaikai tapo labiau bendraujantys su kaimynais ir savo pagerėjusiu elgesiu keičia bendruomenės požiūrį į globojamus vaikus, todėl didėja galimybės sėkmingai vaikų socialinei integracijai: „... *mūsų vaikai, mūsų šeimynose vaikai yra tikrai labai kultūringi ir mandagūs, jie kaimynam ir padeda, ir tašę užneša, ir išneša ką reikia, visada sveikinasi.*“ (I4); „...*kai tos įstaigos visos yra mieste, tai vaikai <...> mato didesnę ratą aplinkos. Gali išeiti iš namų ir daug ko sau iš miesto tiesiog įgyti...*“ (I6). Pastebėtina, kad vienas iš pertvarkos tikslų yra keisti visuomenės vertybines nuostatas, kuriant teigiamą požiūrį į globoje gyvenančius vaikus, į vykstančią pertvarką, jos viešinimo procesus (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenys apie Pertvarkos projekto plano pirmąjį uždavinį ir įgyvendintas veiklas, 2019). Galima teigti, kad BVGN gyvenantys vaikai keičiasi teigiama linkme, tampa draugiškesni supančiai aplinkai, sėkmingiau adaptuojasi bendruomenėje.

Tyrimo metu nustatyta, kad vaikų savarankiškumui taip pat teigiamos įtakos turi biologinė šeima. Turėti artimą žmogų, palaikyti su juo šiltus ryšius, tai bene svarbiausias

veiksny, lemiantis vaiko, kaip asmenybės raidą. Tyrimo dalyviai atskleidė, kad kai kuriais atvejais vaiko artimieji pozityviai nuteikia jį savarankiškai ateičiai, mezga svarbius ryšius: „...broliai, seserys, vyresni moko, kad <...> pasiektų kuo daugiau, kad įgytų specialybę.“ (I2); „Jie tarpusavy tikrai palaiko ryšius ir glaudžius. Būna ir susitinka, būna, kad ir atvažiuoja į svečius ir jie nuvažiuoja.“ (I4). Galima daryti prielaidą, kad vaikams yra svarbus ryšys su broliais ir seserimis, kurie gali vaiką nukreipti teigiama linkme jam planuojant savarankišką ateitį. Todėl svarbu, kad socialiniai darbuotojai skatintų vaikus palaikyti ryšius su artimaisiais, kad vaikai išėję į savarankišką gyvenimą jaustų paramą ir palaikymą. Pasak Burvytės, Kocai (2017), santykių kūrimas su artimu žmogumi yra vienas reikšmingiausių veiksnių vaiko sėkmingai ateičiai.

Tyrimo dalyviai atskleidė, kad turimi vaikų įgūdžiai priklauso nuo biologinės šeimos nuostatų ir gyvenimo būdo. Kai kurie vaikai atsineša iš šeimos daugiau ar mažiau susiformavusius savarankiškumo įgūdžius: „...šeimos kokios buvo, tai jie išmoksta vis tiek šio to...“ (I3); „atsineša susiformavusiais savo savarankiškumo įgūdžius tam tikrus. <...> geba daugiau būti savarankiški.“ (I5). Galima teigti, kad kai kuriais atvejais vaikai turi pagrindinių įgūdžių, kurių įgijo savo šeimose, todėl BVGN šie vaikai yra savarankiškesni.

Apibendrinant galima teigti, kad BVGN kuriama aplinka keičia vaikų elgesį, pasaulėžiūrą, jie labiau įsitraukia į savarankiško gyvenimo ugdymo veiklas, atsirado galimybės vaikams užsiimti praktinėmis veiklomis, išsakyti savo nuomonę, gerinti socialinį gyvenimą, adaptuotis bendruomenėje. Palaikanti šeimos narių parama stiprina vaiko saugumą ir reikalingumo jausmus, skatina psichosocialinę gerovę, nes vaikams išėjus į savarankišką gyvenimą, jie gali palaikyti svarbius ryšius su artimiausiais giminaičiais.

Išanalizavus tyrimo duomenis taip pat išryškėjo neigiami veiksniai, turintys įtakos vaikų rengimui savarankiškam gyvenimui.

Buvo išskirtos šios kategorijos, susijusios su neigiama įtaka: šeimos įtaka, buvusių globos namų įtaka, gyvenimas bendruomenėje (žr. 2 lentelė):

2 lentelė. Neigiami veiksniai, turintys įtaką vaikų rengimui savarankiškam gyvenimui

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Šeimos įtaka	Tėvų kišimasis	„...tėvų, mamų ar tai patėvių kišimasis į jų gyvenimą... <...> tas šleifas velkasi, kol jie apsibranta...“ (I1); „...jie turi tų blogų patirčių, kur atneša, primena jas aplankyti atėję tėvai su savo keiksmazodžiais, reikalavimais.“ (I7).

	Šeimoje susiformavę neigiami įpročiai	<p>„Tai daug kas yra lyginama, kopijuojama, daroma taip, kaip buvo nuostatos susiformavę šeimoj.“ (I1);</p> <p>„...mato savo gimines, savo tėvus, jie gauna pašalpas ir kam jiems dirbt.“ (I2);</p> <p>„...susiformavusiais savo įgūdžiais tam tikrais. Supratimu, vertybėmis.“ (I5);</p> <p>„...iš šeimos vaikai atsineša mažai. Todėl, kad vaikai papuoļę į vaikų globos namų įstaigas nemoka pagrindinių dalykų, net higienos.“ (I6);</p> <p>„...namuose, iš kurių paimti vaikai, socialinės rizikos vaikai taisyklių nėra. Taisyklės jiems būna naujovė. <...> tvarkyti kambarius ar, ar prisižiūrėti asmens higieną.“ (I7).</p>
Buvusių globos namų įtaka	Ribotos galimybės ugdytis savarankiškumą	<p>„Buvo skalbyklos, valgyklos...“ (I3);</p> <p>„...ko nebūdavo globos namuose, griežtesnė kontrolė ir mažiau galimybių, ir kiemo neturėdavo, ir virtuvės savo neturėdavo...“ (I5);</p> <p>„... jie kovojo dėl skanesnio duonos kšnio, dėl kiekvienos saldainės, sausainio, ar torto gabalėlio kildavo muštynės. Slėpdavo savo kambarį, nes jiems maistas, pasirodo, visada buvo normuojamas...“ (I7).</p>
	Neišugdyti įgūdžiai	<p>„...gal čia nuo globos namų ta taisyklė tokia ir ta tvarka, kad jie laukia, kada pietūs, vakarienė <...> bet jie vis tiek priklausomi nuo mūsų.“ (I3);</p> <p>„Nes vaikai, pradžioje, sunkiai sekėsi net pasikloti lovą, išsivalyti dantis, prieš valgį nusiplauti rankas, atsisėdus gražiai ir kultūringai valgyti, mokėti elgtis su įrankiais, po valgio susiplauti indus, susišluostyti, susidėti į vietą.“ (I6);</p> <p>„...jis tiesiog būna nelankstus ir jam būna taip patogų gyventi, ir keistis nebenori. <...> jie mūsų negirdi, neklauso, kai jiems pasakoji, jie žiūri per langą, užsiima sava veikla...“ (I7).</p>
Gyvenimas bendruomenėje	Neigiamas požiūris į vaikus iš globos namų	<p>„...dažnai atsitinka taip, kad susiduria ta vadinama šeimyna su įstaigos visokiais dalykais, pavyzdžiui, kreipiantis pagalbos visuomenėje. Va tai tada, tada jau pasijaučia, kad mes vis dėlto esam kaip įstaiga, o ne kaip šeimyniniai vaikų namai.“ (I1);</p> <p>„...mes rašome ir tuos planus, ir kreipiamės, ir į vaikų teises <...> jeigu sunkumų kyla. Bet, žinot, mes atsimušam kaip į sieną, nes vis tiek viskas atsisuka prieš mus <...> ir tos pagalbos aš realiai net nesulaukiu...“ (I3);</p> <p>„Požiūris žmonių į vaikų globos namus yra toks biškį iškreiptas. <...> niekas mūsų jau čia nenorėjo priimti kaip bendruomenės narių, visi žiūrėjo kaip į kažkokį negatyvą.“ (I4).</p>
	Perdėtas požiūris į globojamus	<p>„...visada į vaikus žiūri pro padidinimo stiklą.“ (I4);</p> <p>„...nereikia išskirti, kad vaikas iš globos namų, jis yra kažkoks kitoks. Jis yra kitoks tik tai tuo, kad jis čia, šalia</p>

	vaikus	<i>neturi savo tikrosios šeimos...“ (I7).</i>
--	--------	---

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Nustatyta, kad neigiamos įtakos vaikų savarankiškumo ugdymui BVGN turi vaikų biologinė šeima. Vaiko ugdymui trukdo tėvų nuolatinis kišimasis į vaikų gyvenimą. Tyrimo dalyviai nurodė, kad tėvai stebi vaikų globą įstaigoje, mėgina kontroliuoti darbuotojus: „...tėvų, mamų ar tai patėvių kišimasis į jų gyvenimą...“ (I1); „...jie turi tų blogų patirčių, kur atneša, primena jas aplankyti atėję tėvai su savo keiksmožiais, reikalavimais.“ (I7). Galima teigti, kad tėvų negebėjimas sutarti su globos įstaigos personalu dėl geresnio vaikų ugdymo ir nemezgant tarpusavio bendravimo, neigiamai atliepia vaiko psichinei gerovei.

Tyrimo metu dalyviai nurodė, kad vaikų savarankiškumo ugdymui sunkumų kelia biologinėje šeimoje susiformavę neigiami įpročiai, gyvenimo būdas, pasaulėžiūra ir išmokti elgesio modeliai: „Tai daug kas yra lyginama, kopijuojama, daroma taip, kaip buvo nuostatos susiformavę šeimoj.“ (I1); „...mato savo gimines, savo tėvus, jie gauna pašalpas ir kam jiems dirbt.“ (I2). Tai atliepia ir mokslininkų tyrimus. Pasak Griškutės, Masiliauskienės (2010), šeima yra pirmasis vaiko socializacijos pamatas, elgsenos ir vertybių formuotojas. Vaikui svarbiausia aplinka, kurioje jis vystosi, auga ir tobulėja. Tačiau vaikai, augdami socialinę riziką patiriančiose šeimose išgyvena emocinį ir fizinį skurdą, neigiamą psichologinę atmosferą. Matydamas šeimoje susiformavusius neigiamus elgesio ir vertybių modelius, vaikai dažniausiai juos perima ir dažnai dėl to susiduria su įvairiomis problemomis sąveikaujant su kitais asmenimis

Tyrimo metu paaiškėjo, kad BVGN jaučiama buvusių globos namų įtaka vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių formavimui. Dažniausiai vaikai atsineša neigiamus įpročius, kuriuos įgijo ankstesniuose globos namuose ir todėl vaikų savarankiškumo ugdyme iškyla sunkumų. Tyrimo dalyviai nurodė, kad buvusieji globos namai menkai prisidėjo prie vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo, stigo praktinių užsiėmimų, nebuvo galimybių plėtotis saviraiškai, vaikai išgyveno traumuojančius įvykius: „Buvo skalbyklos, valgyklos...“ (I3); „...ko nebūdavo globos namuose, griežtesnė kontrolė ir mažiau galimybių, ir kiemo neturėdavo, ir virtuvės savo neturėdavo...“ (I5); „... jie kovojo dėl skanesnio duonos kąsnio, dėl kiekvienos saldainės, sausainio ar torto gabalėlio kildavo muštynės...“ (I7). Panašias tendencijas atliepia mokslininkų įžvalgos. Samašonok, Gudonis (2008) atskleidžia, kad institucinė globa pasižymi griežta kontrole, nevystomas vaiko ir darbuotojo bendravimas, vyrauja taisyklės, nurodymai, ribojamos galimybės vaikams įgyti patirties iš gyvenimiškų situacijų, stabdomas

savarankiškumas. Goldschmidt (2019) teigia, kad institucinė globa, ypač prasidėjusi ankstyvame amžiuje, sukelia neigiamas fizinės ir psichinės sveikatos pasekmes likusiam gyvenimui. Galima teigti, kad vaikams persikėlus į BVGN sunku priprasti prie naujų sąlygų, keisti nusistovėjusius elgesio modelius, todėl vaikų požiūrio keitimas gali trukti ilgiau ir pareikalauti didesnės darbuotojų kantrybės.

Tyrimo duomenys rodo, kad vaikams, atvykus į BVGN, formuojami nauji elgesio modeliai ir reikalingi įgūdžiai savarankiškam gyvenimui, tačiau vis dar jaučiama išlikusi buvusių globos namų tvarka vaikų elgesyje: „...gal čia nuo globos namų ta taisyklė tokia ir ta tvarka, kad jie laukia, kada pietūs, tarkim, vakarienė...“ (I3); „Nes vaikai, pradžioje, sunkiai sekėsi net pasikloti lovą, išsivalyti dantis, prieš valgį nusiplauti rankas, atsisėdus gražiai ir kultūringai valgyt...“ (I6). Tyrimo rezultatai atliepia ir mokslininkų įžvalgas. Pasak Samašonok, Gudonio (2008), socialiniams įgūdžiams formotis neigiamos įtakos turi ne tik vaikystėje patirtos įvairios traumos, bet ir gyvenimas globos namuose: bendravimo su vaikais stoka, griežtos taisyklės, nesuteikiamos galimybės vaikui savarankiškai veikti, spręsti sunkumus, užimtumo stoka. Pastebėtina, kad šios sąlygos stabdo vaikų savarankiškumą, vaikai pripranta, kad viskas už juos būtų daroma.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad neigiamos įtakos turi bendruomenės neigiamas požiūris į globojamus vaikus: „...dažnai atsitinka taip, kad susiduria ta vadinama šeimyna su įstaigos visokiais dalykais, pavyzdžiui, kreipiantis pagalbos visuomenėje. Tada jau pasijaučia, kad mes esam, kaip įstaiga, o ne kaip šeimyniniai vaikų namai.“ (II); „...mūsų jau čia nenorėjo priimti kaip bendruomenės narių, visi žiūrėjo kaip į kažkokį negatyvą.“ (I4). Mokslininkai taip pat išvelgia visuomenės nusistatytą prieš globoje gyvenančius vaikus. Pasak Liobikienės, Ivanauskienės (2010), dažniausiai bendruomenė smerkia globos namų darbuotojus dėl netinkamo vaikų elgesio, vaikai sunkiai adaptuojasi švietimo įstaigose. Kitos institucijos dažnai kritikuoja globos namų darbuotojus, negu suteikia jiems reikiamą pagalbą. Galima teigti, kad neigiamas visuomenės požiūris susiformavęs labai seniai, kai vaikų globa buvo teikiama tik institucijose, kuriose gyvendami jie įgijo neigiamus įpročius ir gyvenimą. Todėl šiuolaikinė visuomenė vis dar perdėta stebi globojamus vaikus, tikisi iš jų labiau neigiamo nei teigiamo elgesio.

Tyrimo dalyviai atskleidė, kad patiria sunkumų dėl bendruomenės nusistatymo prieš globojamus vaikus: „...visada į vaikus žiūri pro padidinimo stiklą.“ (I4); „...nereikia išskirti, kad vaikas iš globos namų, jis yra kažkoks kitoks. Jis yra kitoks tik tai tuo, kad jis čia, šalia neturi

savo tikrosios šeimos...“ (I7). Pastebėtina, kad neigiamas bendruomenės požiūris į globojamus vaikus turi įtakos vaikų požiūriui į savarankišką gyvenimą bendruomenėje: jie nepasitiki savimi ir kitais, sunkiai mezga ryšius, negeba pasirūpinti savo poreikiais.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad neigiamas tėvų, visuomenės požiūris į globojamus vaikus, pačių vaikų atsinešti neigiami įpročiai, išmokti netinkamo elgesio modeliai turi neigiamos įtakos jų savarankiškumo ugdymui. Svarbus tampa socialinių darbuotojų indėlis į vaikų ugdymą, esant šioms nepalankioms sąlygoms.

2.2.2. Vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui BVGN

Tyrimo metu siekta atskleisti darbuotojų patirtis apie vaikų rengimą savarankiškam gyvenimui BVGN. Išanalizavus tyrimo duomenis buvo išskirtos šios kategorijos: socialinių darbuotojų supratimas apie vaikų rengimą savarankiškam gyvenimui; BVGN ugdomi savarankiško gyvenimo įgūdžiai; savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo būdai (žr. 3 lentelė):

3 lentelė. Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas BVGN

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinių darbuotojų supratimas apie vaikų rengimą savarankiškam gyvenimui	Išmokyti vaiką pasirūpinti savimi	„...viso to išmokyti, ko pats moki ir dar daugiau <...> Tai, kad vaikas išeitų į savarankišką gyvenimą, žinodamas, kaip gaminti maistą, kokį gaminti maistą, kaip pasirūpinti savo finansais... <...> paprašyti pagalbos, ar ten savivaldybės, socialinių reikalų departamente ar dar kažkur, mokėti nueiti į banką ar susimokėti mokesčius.“ (I1); „...mes kaip socialiniai darbuotojai privalome juos <...> skatinti, kad jie viską darytų patys ir savarankiškai kuo daugiau.“ (I6).
	Padėti vaikams ugdytis įgūdžius	„...viso to išmokyti, ko pats moki ir dar daugiau <...> Tai, kad vaikas išeitų į savarankišką gyvenimą, žinodamas, kaip gaminti maistą, kokį gaminti maistą, kaip pasirūpinti savo finansais... <...> paprašyti pagalbos, ar ten savivaldybės, socialinių reikalų departamente ar dar kažkur, mokėti nueiti į banką ar susimokėti mokesčius.“ (I1); „...mes kaip socialiniai darbuotojai privalome juos <...> skatinti, kad jie viską darytų patys ir savarankiškai kuo daugiau.“ (I6).
	Jaučia atsakomybę	„...aš jaučiu atsakomybę <...> Aš jaučiuosi kalta, jeigu vaikas, išėjęs 18 metų to ar ano nemoka, aš prisiimu tą

	paruošti vaiką savarankiškam gyvenimui	<p>kalbę.“ (I3);</p> <p>„...dirbant su globos namų vaikais reikia, būt griežtesniam, kategoriškesniam, kad jis tikrai išmokyti ir tu būtum garantuotas, kad jis išėjęs tai mokės.“ (I4);</p> <p>„man kaip socialiniam darbuotojui globojamų vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui reiškia daug. Didelę atsakomybę, pareigą.“ (I6).</p>
	Teikti pagalbą vaikui	<p>„...neseniai išleidom vaiką rudenį <...> Klausinėjom, skambinėjom, turėjom padėt, nežino, kur eit, nors ir rodėm, užrašėm raštiškai.“ (I3);</p> <p>„...labai dažnai išėję vaikai kreipiasi pagalbos ir, aišku, neatsisakai čia, žinot, kaip ir tėvai vaikus, taip ir mes turim jų labai daug, nes jis kad išėjo, tai nereiškia, kad nutrūko ryšys.“ (I4);</p> <p>„...socialinis darbuotojas - tas žmogus, kuris gali nuteikti gerą linkmę... <...> Kai tėvų nėra šalia, tai socialinis darbuotojas jiems yra vienintelis, vienintelė pagalba.“ (I6).</p>
	Didinti vaiko motyvaciją ugdytis savarankiškumą	<p>„...sukurti vaiko vidinę motyvaciją, kaip vaiko: sukurti atsakomybės jausmą ir, kad vaikas gebėtų savo ateitį planuoti.“ (I5);</p> <p>„...pats sugebėtų išgyventi, pats galėtų suvokti, kas jis toks yra ir ką jis privalo daryti.“ (I6); „...parodyti tą kelią, kuriuo gali eiti. Ir tą kelią pamatyti, koku jis eina pats.“ (I7).</p>
BVGN ugdomi savarankiško gyvenimo įgūdžiai	Asmens higienos įgūdžiai	<p>„...asmens higienos įgūdžiai, kad būtų pakankamai geri, susiformavę.“ (I1). „;„higieniniai irgi labai geri įgūdžiai, nes savarankiškai jie patys viską atlieka.“ (I2).</p>
	Kasdienio gyvenimo įgūdžiai	<p>„...maisto ruošimo, buities įvairių darbų, ten naudojimo priemonių, prietaisų virtuvinių <...> lauko darbų, kad mokėtų vaikas, jeigu tektų ten pasirūpinti daržovių auginimu ar žolės pjovimas. <...> kad būtinais vaikais žinotų, kokias jis turi galimybes toliau namų ieškotis, ar pašalpu, kada prireiktų, ar valstybinė mokesčių inspekcija...“ (I1);</p> <p>„...mokome įvairių buities darbų, savarankiškai pasigaminti įvairius patiekalus. <...> gebėtų nuvykti iš vieno miesto į kitą.“ (I2);</p> <p>„...moka nueiti pas gydytoją savarankiškai, pas dantistus <...> moka viešuoju transportu naudotis, moka naudotis pagaliau ir kavinėje.“ (I3);</p> <p>„...buities tvarkymosi įgūdžius.“ (I5);</p> <p>„...pasigaminti maistą <...> Išsiskalbtį drabužius, užsistatyti skalbimo mašiną, mokome susisiūti, kad jeigu iširo, o ne išmesti viską. <...> mokėti susitvarkyti savo dokumentus, kaip užsipildyti, kur eiti ir į ką kreiptis pagalbos.“ (I6);</p> <p>„...ryte atsikelti, išsivalyti dantis, pasikloti lovą, eiti atlikti savo pareigų.“ (I7).</p>
	Finansinis raštingumas	<p>„Išmokyti naudotis banko paslaugom, bankomatais arba planuoti savo prioritetus susidėlioti pirkimams. <...> žinotų,</p>

		<p>kiek kas ir kainuoja...“ (I1);</p> <p>„...kad mokėtų naudotis banko kortele...“ (I2);</p> <p>„...jie moka naudotis banko kortelėmis, turi savo sąskaitas. <...> moka pasitaupyti, jeigu labai norėtų daikto kažkokio brangesnio...“ (I3);</p> <p>„...finansinio raštingumo <...> ne visi tinkamai moka elgtis su pinigais ir juos planuoti bei išlaidauti.“ (I5);</p> <p>„Mokome skaičiuoti pinigus <...> kad sugebėtų susiskaičiuoti savo finansus ir galėtų su jais išgyventi, nes pinigus uždirbti sunkiau nei išleisti, o jie to visiškai nesupranta.“ (I6).</p>
	Bendravimo įgūdžiai	<p>„...manau, kad svarbu ugdyti bendravimo įgūdžius <...> gebėtų bendrauti su kitais žmonėmis, kad nekiltų įvairių problemų arba konfliktų.“ (I2);</p> <p>„Mes juos mokome pagarbos, išklauso vienas kito, draugiškumo, pagalbos vienas kitam, kad vienas kito neatstumtų, būtų draugiški.“ (I6).</p>
	Problemų sprendimo įgūdžiai	<p>„Skatiname globotinius spręsti problemas ir savarankiškai priimti sprendimus. <...> valdyti konfliktines situacijas, taip pat jas spręsti.“ (I2).</p>
	Pasitikėjimas savimi	<p>„...jeigu jis pasitiki savimi, bus garantuotas žinoti, kaip elgtis konkrečioje situacijoje, pasitikės savimi, didės ta savivertė. <...> kuo bus geresni įgūdžiai, tuo bus lengvesnė ateitis, bus mažiau krizių.“ (I4);</p> <p>„...kad jie galėtų gyventi, gebėtų gyventi vieni, be kitų pagalbos ir mokėtų tvarkytis patys su savimi.“ (I5).</p>
Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo būdai	Kasdienio gyvenimo veiklose	<p>„ryte atsikėlimas, asmens higiena vonios kambaryje, lovos pasiklojimai...“ (I1);</p> <p>„...vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžius ugdome namuose atliekant kasdieninius darbus, susitvarkant savo vietą prie stalo, po valgio, išsiplaukant ar išsišluostant savo indus. Ugdome, kaip gaminti maistą, nuo ko viskas prasideda, ką reikš, ką reikia pirmiau daryti, o ką paskiau.“ (I6);</p> <p>„...įgūdžiai formuojami kiekvieną dieną ir tas rengimas savarankiškam gyvenimui, jis vyksta nuolat. Jis tiesiog nėra suplanuotas, sudėliotas, viskas vyksta, kaip šeimoje. Ir vaikui taip pamažu susiformuoja įprotis ir įgūdis tai daryti.“ (I7).</p>
	Leidžiama patiems atlikti veiklas	<p>„...dažniausiai dabar jau pusryčius jie ruošiasi patys savarankiškai, kada yra pramokę...“ (I1);</p> <p>„...leidžiame jiems patiems atlikti daugelį dalykų, tarkim, susitvarkyti patiems, pasigaminti lengvą patiekalą kažkokį tai. Tarkim, mokome užpildyti mokesčius...“ (I2);</p> <p>„O vakarienei tai jie, vaikai dalyvauja tame ir jų atsiklausiam ir nuomonės ir taip toliau ir mes gaminam.“ (I3);</p> <p>„...patys užsistato žadintuvą ir patys žino, kada reikia eit praustis, pamokas ruošti. Kada pietūs, vakariene, nu, ką žinau, nereikia jiems tų priminimų.“ (I4).</p>
	Vaiko	<p>„Visi darbai daromi kartu arba savarankiškai, jau kai moka</p>

skatinimas ir pagalba	<p><i>jie patys padaro. <...> tos kontrolės dar biškį visada reikia ir paraginimo. “ (I1);</i></p> <p><i>„Stebime vaikus ir padedame jiems planuoti. “ (I2);</i></p> <p><i>„...būna pokalbis arba primename, kad jiems reikia atlikti tam tikrą darbą. <...> Jeigu neatlieka, tai mes primename, iš karto jam, kad tai yra jo pareiga... “ (I5).</i></p>
Vaiko pagyrimas	<p><i>„...nuolat pagiriame, skatiname jiems viską daryti patiems.“ (I2);</i></p> <p><i>„skatiname apdovanojimais, pagiriame, pasakome gražius žodžius, visada gauna kažkokį žaislą, eina į kavinę...“ (I6).</i></p>
Individuali pagalba	<p><i>„Igalindama juos atlikti tam tikrus veiksmus. Jeigu kažko jisai negeba, aš jį konsultuoju, jam padedu, nukreipiu ir taip formuoju jo savarankiškumą. “ (I5);</i></p> <p><i>„...būna, jaunuoliai užsisklendžia, užpyksta, sėdi, užsidaro savyje <...> Tada mes su jais bendraujame, kalbiname...“ (I6).</i></p>
Rodant asmeninį pavyzdį	<p><i>„...savo pavyzdžiu <...> jie stebi, žiūri, kaip elgiesi, kaip elgiasi darbuotojai. Kaip darbuotojai bendrauja su šeima ir savo vaikais <...> ima iš artimos aplinkos, iš santykių tą rengimąsi. “ (I4);</i></p> <p><i>„...vaikai neturi iš kur gauti visų šitų įgūdžių, tu jam gali tik įdiegti, rodant savo pavyzdį. “ (I6).</i></p>

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Tyrimo metu atskleista, kad vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui dalinai priklauso nuo to, kaip šį reiškinį supranta socialiniai darbuotojai. Vaikų ugdymas susijęs ne tik su profesinės pareigos atlikimu, taip pat tam įtakos turi socialinių darbuotojų vidiniai motyvai. BVGN socialiniai darbuotojai moko vaikus pasirūpinti savimi, kad: *„vaikas išeitų į savarankišką gyvenimą, žinodamas, kaip gaminti maistą, kaip pasirūpinti savo finansais... <...> paprašyti pagalbos, ar ten savivaldybės, socialinių reikalų departamente...“ (I1).*

Socialiniai darbuotojai padeda vaikams ugdytis svarbius įgūdžius, lengvinančius vaikų ateitį: *„...kuo geriau bus paruošti vaikai, globotiniai, tai jie ateityje, jiems bus daug lengviau siekti savo išsikeltų tikslų, profesijos, paskui įsidarbinti, sukurti savo šeimą.“ (I2); kiekvieną dieną su vaiku gyveni taip, kad jiems, pasiimtų įgūdžius, kad jis mokėtų elgtis ateityje...“ (I4).* Pastebėtina, kad socialiniams darbuotojams svarbu, kad vaikai išėję iš BVGN gebėtų įgyti profesiją, susirastų darbą, sukurtų šeimą.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad socialiniai darbuotojai, atlikdami savo profesines veiklas, prisiima asmeninę atsakomybę dėl vaiko paruošimo savarankiškai ateičiai: *„...Aš jaučiuosi kalta, jeigu vaikas, išėjęs 18 metų to, ar ano nemoka, aš prisiimu tą kaltę. “ (I3); „...dirbant su globos*

namų vaikais reikia būt griežtesniam, kategoriškesniam, kad jis tikrai išmokyti ir tu būtum garantuotas, kad jis išėjęs tai mokės.“ (I4). Panašias tendencijas apie socialinių darbuotojų turimas kompetencijas dirbti su globojamais vaikais analizuoja Kiaunytė, Lygnugarienė (2019). Autoriai pabrėžia, kad socialiniai darbuotojai priversti prisiimti didesnę atsakomybę išugdyti vaikus savarankiškam gyvenimui, permąstyti savo turimas kompetencijas ir gebėjimus vykstant institucinės globos pertvarkai. Galima daryti prielaidą, kad šios aplinkybės skatina juos kelti sau aukštesnius reikalavimus.

Tyrimas parodo, kad socialiniai darbuotojai užtikrina visapusiškos pagalbos vaikui teikimą, jie toliau rūpinasi juo net globai pasibaigus, konsultuoja, palaiko ryšius: „...*Klausinėjom, skambinėjom, turėjom padėt, nežino, kur eit, nors ir rodėm, užrašėm raštiškai.“ (I3); „...labai dažnai išėję vaikai kreipiasi pagalbos ir, aišku, neatsisakai čia, žinot, kaip ir tėvai vaikus, nes jis kad išėjo, tai nereiškia, kad nutrūko ryšys.“ (I4); „kai tėvų nėra šalia, tai socialinis darbuotojas jiems yra vienintelis, vienintelė pagalba.“ (I6). Pastebėtina, kad ryšys su vaiku nenutrūksta po jo išėjimo iš BVGN. Prireikus vaikas visada gali kreiptis pagalbos. Galima teigti, kad BVGN darbuotojai padeda vaikams prisitaikyti naujose gyvenimo sąlygose, palaikydami santykius ir teikdami pagalbą.*

Tyrimo duomenys atskleidžia, kad savarankiškumas priklauso nuo vaiko gebėjimo planuoti savo ateitį. BVGN darbuotojai skatina vaiko motyvaciją ugdytis savarankiškumą: „...*sukurti vaiko vidinę motyvaciją, kaip vaiko sukurti atsakomybės jausmą, kad vaikas gebėtų savo ateitį planuoti.“ (I5); „...pats sugebėtų išgyventi, pats galėtų suvokti, kas jis toks yra ir ką jis privalo daryti.“ (I6). Galima daryti prielaidą, kad BVGN darbuotojai stengiasi motyvuoti vaikus, prisiimti atsakomybes ir pačiam planuoti savo ateitį, nes tik nuo pačių vaikų priklausys jo gyvenimo kokybė. Remiantis institucinės globos pertvarkos I etapo galutine vertinimo ataskaita (2020), socialiniai darbuotojai skatindami ir rodydami savo asmeninį pavyzdį stengiasi įtraukti vaikus į veiklas, taip tobulindami vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžius. Gyvenimas BVGN sudaro sąlygas vaikams visapusiškai ugdytis, skatinami jų gebėjimai, perduodamos žinios, įgyja patirtis. Panašios tendencijos apie socialinių darbuotojų asmeninį suinteresuotumą ir vidinius motyvus rengti vaikus savarankiškam gyvenimui minimos moksliniuose straipsniuose. Pasak Gudžinskienės, Raudeliūnaitės (2016), socialiniai darbuotojai, dirbdami institucinės pertvarkos keliamų pokyčių metu, siekia padėti vaikams pasiruošti savarankiškai ateičiai, formuoja svarbius asmeninius ir socialinius įgūdžius, sprendžia vaikų psichologinius sunkumus.*

Galima teigti, kad socialiniai darbuotojai jaučia atsakomybę dėl vaikų parengimo savarankiškam gyvenimui. Įtakos tam turi tiek socialinių darbuotojų asmeninė motyvacija, tiek jiems keliami reikalavimai.

Įgūdžiai lemia geresnes gyvenimo sąlygas šeimoje ir visuomenėje. Jie padeda asmeniui sąveikauti kasdieninėse situacijose, įveikti kylančius sunkumus bei patenkinti poreikius. Tyrimo metu atskleista, kad socialiniai darbuotojai turi skirti didesnę dėmesį tam tikriems vaiko įgūdžiams lavinti. Tyrimo dalyviai ugdo asmens higienos įgūdžius: „...*asmens higienos įgūdžiai, kad būtų pakankamai geri, susiformavę.*“ (I1); „*higieniniai irgi labai geri įgūdžiai, nes savarankiškai jie patys viską atlieka.*“ (I2). Galima teigti, kad asmens higienos įgūdžiai tampa vieni iš svarbiausių BVGN, užtikrinančių vaikams galimybę tinkamai savimi pasirūpinti.

BVGN ugdomi kasdieniniai įgūdžiai: „...*maisto ruošimo, buities įvairių darbų <...> kad būtinais vaikais žinotų, kokias jis turi galimybes toliau namų ieškotis, ar pašalpu, kada prireiktų...*“ (I1); „*gebėtų nuvykti iš vieno miesto į kitą.*“ (I2); „...*moka nueit pas gydytoją savarankiškai, pas dantistus...*“ (I3); „...*ryte atsikelti, išsivalyti dantis, pasikloti lovą, eiti atlikti savo pareigų.*“ (I7). Gudžinskienės ir Augutavičiaus (2014) teigimu, vaikams atliekant kasdienes veiklas lengviausiai susiformuoja kasdieniniai įgūdžiai. Todėl reikalinga skirti daugiau laiko ir resursų vaikų savarankiškumo ugdyme, taip kuriant galimybes integruotis visuomenėje, tapti nepriklausomu nuo socialinės pagalbos.

Tyrimo duomenimis BVGN ugdomi finansiniai įgūdžiai padeda asmeniui suvokti savo finansinę padėtį ir priimti tinkamus sprendimus. Tai vienas iš svarbiausių savarankiškumo veiksnių, padedančių asmeniui kurti gyvenimo pamatus. Tyrimo dalyviai nurodė, kad moko vaikus prisiimti finansinę atsakomybę, planuoti pirkinius, mokytis taupumo: „*Išmokyti naudotis banko paslaugom, bankomatais arba planuoti savo prioritetus susidėlioti pirkimams...*“ (I1); „...*kad mokėtų naudotis banko kortele...*“ (I2); „...*moka pasitaupyt, jeigu labai norėtų daikto kažkokio brangesnio...*“ (I3). Pastebima, kad BVGN socialiniai darbuotojai stengiasi išmokyti vaikus taupumo, pasirinkti pirkinius pagal poreikius ir galimybes.

Žmogus gebėdamas bendrauti su kitais stiprina saugumo jausmą ir savivertę. Bendravimo įgūdžiai ugdomi nuo mažens per socialines sąveikas. BVGN tobulinami šie įgūdžiai, formuojant tarpusavio pagarbą, darnų gyvenimą, konstruojant socialines sąveikas: „...*svarbu ugdyti bendravimo įgūdžius <...> gebėtų bendrauti su kitais žmonėmis, kad nekiltų įvairių problemų arba konfliktų.*“ (I2); „*Mes juos mokome taip pat ir pagarbos, išklausymo vienas kito,*

draugiškumo, gal net pagalbos vienas kitam...“ (I6). Tyrimo duomenys atliepia mokslines išvalgas apie bendravimo įgūdžių ugdymo svarbą. Pasak Raudeliūnaitės, Paigozinos (2009), bendravimo įgūdžiai padeda kurti ir palaikyti santykius, plėtoti socialinius ryšius, bendradarbiauti su kitais, planuoti bendras veiklas.

Problemų sprendimas yra kasdieninio gyvenimo dalis. Šis gebėjimas leidžia asmeniui geriau pažinti supantį pasaulį ir įveikti kylančius sunkumus. Tyrimas parodė, kad socialiniai darbuotojai padeda vaikams išgyventi krizines situacijas, formuodami jų konfliktų valdymo gebėjimus, prisiimti asmeninę atsakomybę: *„Skatiname globotinius spręsti problemas ir savarankiškai priimti sprendimus. <...> valdyti konfliktines situacijas, taip pat jas spręsti.“ (I2). Pastebima, kad globoje gyvenantys vaikai patiria daug išgyvenimų, todėl sunkiausia jiems būna įveikti konfliktines situacijas. Pasak Samašonok (2013), tik mokėdamas įveikti kylančius sunkumus, vaikas gebės prisitaikyti prie kylančių situacijų ir adaptuotis jose.*

Pasitikėjimas savimi kuria vidinę harmoniją, sėkmę ir laimingą gyvenimą. Tyrimas atskleidė, kad BVGN stiprinama vaikų savivertė: *„...jeigu jis pasitiki savimi, bus garantuotas žinot, kaip elgtis konkrečioj situacijoje, pasitikės savimi, didės ta savivertė..“ (I4); „...kad jie galėtų gyvent, gebėtų gyventi vieni, be kitų pagalbos ir mokėtų tvarkytis patys su savimi.“ (I5).*

Tyrimo rezultatams atliepia mokslininkų išvalgos, kad svarbu ugdyti vaiko savarankiško gyvenimo įgūdžius, darančius įtaką jo gyvenimui ateityje. Pasak Toliušytės, Plaušinitienės (2015), ruošiant vaiką savarankiškai ateičiai reikia kryptingai planuoti ugdomasias veiklas. Tikslingas vaikų užimtumas, ugdomas savarankiškumas, įvairios veiklos, neformaliojo ugdymo planavimas gerina vaikų rengimąsi savarankiškai ateičiai. Samašonok (2009) teigimu, kad vaikas sėkmingai prisitaikytų prie jį supančios aplinkos, jis turi lavinti įvairius įgūdžius, įgyti socialinės patirties, socialiai kontaktuoti.

Tyrimo metu paaiškėjo, kokius savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo būdus naudoja socialiniai darbuotojai, ruošdami vaikus savarankiškai ateičiai.

Tyrimas parodė, kad BVGN įgūdžiai formuojami kasdieninių veiklų metu: *„ryte atsikėlimas, asmens higiena vonios kambaryje, lovos pasiklojimai...“ (I1); „...atliekant kasdieninius darbus, susitvarkant savo vietą prie stalo, po valgio, išsiplauçant ar išsišluostant savo indus...“ (I6); „...įgūdžiai formuojami kiekvieną dieną ir tas rengimas savarankiškam gyvenimui, jis vyksta nuolat...“ (I7). Galima teigti, kad BVGN gyvenantys vaikai atlikdami kasdienes veiklas ugdomi savarankiškumą.*

BVGN vaikams sudaromos sąlygos savarankiškai gaminti, susimokėti mokesčius: „...dažniausiai dabar jau pusryčius jie ruošiasi patys savarankiškai, kada yra pramokę...“ (I1); „...leidžiame jiems patiems atlikti daugelį dalykų, susitvarkyti patiems, pasigaminti lengvą patiekalą <...> mokome užpildyti mokesčius...“ (I2). Analizuojant rezultatus, galima teigti, kad BVGN sudaromos galimybės vaikams patiems atlikti savarankiškas veiklas. Šiuo būdu tvirtėja jų įgūdžiai.

Vaikų savarankiškumas BVGN ugdomas vaikams teikiant pagalbą ir juos skatinant: „Visi darbai daromi kartu arba savarankiškai, jau kai moka jie patys padaro. Nu, žinoma, tos kontrolės dar biškį visada reikia ir paraginimo.“ (I1); „Stebime vaikus ir padedame jiems planuoti.“ (I2). Tyrimo duomenys parodo, kad BVGN socialiniai darbuotojai teikia vaikams pagalbą, nepalieka vienus spręsti sunkumus.

Pagyrimas teigiamai nuteikia vaiką, stiprina jo savivertę, todėl tyrimas atskleidė, kad BVGN socialiniai darbuotojai naudojama pagyrimus, vaikams užsiimant savarankiškomis veiklomis: „...nuolat pagiriame, tarkim, skatiname jiems viską daryti patiems.“ (I2); „skatiname gal apdovanojimais, pagiriame, pasakome gražius žodžius, visada gauna kažkokį net ar žaislą, eina į kavinę...“ (I6). Pastebima, kad tinkamas vaiko paskatinimas, pagyrimas gražiu žodžiu, sukuria aplinką, kurioje vaikas gali jaustis svarbiu, o atliekamos savarankiškos veiklos didina vaiko atsakomybės jausmą.

Tyrimas atskleidė, kad socialiniai darbuotojai stengiasi suteikti kiekvienam vaikui individualios pagalbos per įgalinimą ir konsultavimą: „Įgalindama juos, atlikti tam tikrus veiksmus. Jeigu kažko jisai negeba, aš jį konsultuoju, jam padedu, nukreipiu ir taip formuoju jo savarankiškumą.“ (I5); „...būna, jaunuoliai užsisiklendžia, užpyksta, sėdi, užsidaro savyje <...> Tada mes su jais bendraujame, kalbiname...“ (I6).

Vaikai nuo mažens modeliuoja suaugusiųjų elgseną, įpročius, bendravimo ypatumus, todėl socialiniame darbe reikalinga vaikam perteikti teigiamus elgesio ir gyvensenos pavyzdžius. Tyrimas parodė, kad vaikai perima darbuotojų elgesio modelius: „jie stebi, žiūri, kaip elgiasi, kaip elgiasi darbuotojai. Kaip darbuotojai netgi bendrauja su šeima ir savo vaikais <...> ima iš artimos aplinkos, iš santykių tą rengimąsi.“ (I4); „...vaikai neturi iš kur gauti visų šitų įgūdžių, tu jam gali tik įdiegti, rodant savo pavyzdį.“ (I6).

Tyrimo duomenis galima pagrįsti mokslinėmis išvalgomis. Pasak Burvytės, Kocai (2017), socialiniai darbuotojai turi turėti ypatingų savybių dirbant su vaikais. Jie turi gerai žinoti vaikų,

patyrusių tam tikrą traumą, elgesio priežastis, amžiaus tarpsnius, turi palaikyti prierašius santykius su vaiku, būti empatiškais, rodyti teigiamą asmeninį pavyzdį. Todėl Samašonok (2013) teigimu, vaikas neįgijęs svarbių savarankiškam gyvenimui reikalingų įgūdžių, žinių ir gebėjimų, ateityje susidurs su sunkumais. Todėl reikalinga tikslingai planuoti ugdymą, veiklas, naudoti įvairius ugdymo būdus, skatinančius vaiką tapti savarankišku.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui priklauso ir nuo pačių socialinių darbuotojų atsakomybės jausmo paruošti vaiką ateičiai, taip pat reikalinga vaikus skatinti tobulinti trūkstamus ar menkai suformuotus įgūdžius. Tik tikslingas ugdymas didins galimybes vaikus paruošti gyvenimui.

Tyrimo duomenų analizės metu buvo išskirtos 2 kategorijos, rodančios, kokie įgūdžiai lengviausiai ir sunkiausiai ugdomi (žr. 4 lentelė):

4 lentelė. Lengviausiai ir sunkiausiai ugdomi savarankiško gyvenimo įgūdžiai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Lengviausiai ugdomi įgūdžiai	Maisto gaminimas	„...dažnai mato iš pradžių šitą procesą vykstantį ir nori prisidėti, nori kažko išmokyti, pasigaminti, ypatingai, saldumynus...“ (I1); „Jiems labai smagu išsivirti sau kažką, sriubą, labai įdomu konditeriniai gaminiai. Nori pasigaminti pyragų, pasidaryti patys sausainių.“ (I6).
	Bendravimo su kitais įgūdžiai	„...lengviausia ugdyti tai gal būtų bendravimo su kitais įgūdžius.“ (I2); „...kas liečia santykių šeimoj, kaip elgtis su. Aš manau, kad vaikai su darbuotojais elgiasi, nu, kaip, toks santykis, kaip būtų su tėvais.“ (I4).
Sunkiausiai ugdomi įgūdžiai	Asmeniniai įgūdžiai: pasitikėjimas savimi, savikontrolė	„...kai mokės bendrauti su kitais tada, tarkim, gebės išspręsti konfliktus ir tinkamai išreikšti savo mintis.“ (I2); „...bendravę su savo biologiniais tėvais, jeigu pabendrauę su jais, tiesiog pasikeičia jų ir psichologinė būklė, ta psichinė. Su jais jau reikia visą dieną, ar net daugiau būti ir raminti, nes būna pikti.“ (I3).
	Finansiniai įgūdžiai	„O sunkiausia tai, aišku, finansai.“ (I4); „...finansiniai įgūdžiai jų, eina jie į parduotuvę ir mokome, kad gavus tam tikrą sumą pinigų, jie turi išsitemti joje, ar užsimano kažkokio daikto, jeigu jie jo norėtų, jie turi susitaupyti sau pinigėlių.“ (I6).
	Savitvarkos įgūdžiai	„O sudėtingiausia galbūt tokio tvarkingumo, higienos“ (I5); „O sunkiau ugdyti jų asmeninę higieną. Jie nesijaučia sau niekada, kad būtų, ar išsiterlioję, ar neišsimaudę. Jiems visada tinka jų būseną.“ (I6).

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Tyrime buvo atskleista, kad vaikų savarankiškumo ugdymas yra netolygus. Vieni įgūdžiai lengviau, kiti – sunkiau ugdomi. Nustatyta, kad BVGN globojami vaikai lengviausiai ugdomi tuos gebėjimus, kurie jiems labai patinka: „...*dažnai mato iš pradžių šitą procesą vykstantį ir nori prisidėti, nori kažko išmokyti, pasigaminti, ypatingai, saldumynus...*“ (I1); „*Jiems labai smagu išsivirti sau kažką, sriubą, labai įdomu konditeriniai gaminiai. Nori pasigaminti pyragų, pasidaryti patys sausainių.*“ (I6). Vertinant rezultatus, vaikai mielai įsitraukia į veiklas, didesnio raginimo šioje srityje socialiniams darbuotojams nereikia.

Tyrimo dalyviai nurodo, kad BVGN lengviausia ugdyti bendravimo įgūdžius tarpusavyje sąveikaujant kaip šeimoje: „...*lengviausia ugdyti tai gal būtų bendravimo su kitais įgūdžius.*“ (I2); „...*kas liečia santykį šeimoj, kaip elgtis su. Aš manau, kad vaikai su darbuotojais elgiasi, nu, kaip, toks santykis, kaip būtų su tėvais.*“ (I4). Galima teigti, kad vaikai lengviausiai įgyja šių įgūdžių bendraudami su darbuotojais. Pasak Raudeliūnaitės, Paigozinos (2009), ugdant bendravimo įgūdžius svarbu mokyti vaiką spręsti konfliktus, būti empatišku, megzti tarpusavio santykius su žmonėmis, vertinti kito emocijas.

Apibendrinant galima teigti, lengviausiai ugdomi maisto gaminimo ir bendravimo įgūdžiai, nes vaikai šių gebėjimų įgyja sąveikaudami su suaugusiais, perimdami jų pavyzdį. Tačiau sunkumų kyla ugdant vaikų savikontrolę, pasitikėjimo savimi jausmą, taupumą ir savitvarką.

Tyrimo metu išryškėjo socialinių darbuotojų patiriami sunkumai, ugdant įgūdžius, kuriuos vaikams sudėtinga perimti dėl neigiamų nusistatymų, nepasitikėjimo jausmo. Asmeniniai įgūdžiai leidžia vaikams didina vaiko savivertę, kuria socialinio gyvenimo visuomenėje pagrindus. Tyrimas atskleidė, kad sunkiau lavinami asmeniniai įgūdžiai, savikontrolė, tačiau šie įgūdžiai gali kurti vaikų pasitikėjimą savo jėgomis: „...*kai mokės bendrauti su kitais tada, tarkim, gebės išspręsti konfliktus ir tinkamai išreikšti savo mintis.*“ (I2); „...*bendrauja su savo biologiniais tėvais, jeigu pabendrauę su jais, tiesiog pasikeičia jų ir psichologinė būklė, ta psichinė. Su jais jau reikia visą dieną ar net daugiau būti ir raminti, nes būna pikti.*“ (I3). Pastebėtina, kad asmeninių ir savikontrolės įgūdžių ugdymui reikia skirti daugiau dėmesio, kantrybės.

Tyrimo dalyviai nurodė, kad sunkiausia ugdyti vaikų finansinius įgūdžius, nors vaikai turi galimybes praktiškai išmėginti atlikti veiklas, tačiau socialiniai darbuotojai pastebi, kad šiems įgūdžiams reikia skirti daugiau dėmesio: „...finansiniai įgūdžiai jų, eina jie į parduotuvę ir mokome, kad gavus tam tikrą sumą pinigų, jie turi išsitemkti joje, ar užsimano kažkokio daikto, jeigu jie jo norėtų, jie turi susitaupyti sau pinigėlių.“ (I6). Tai rodo, kad šių įgūdžių ugdymas ypač svarbus.

Socialiniai darbuotojai pastebi, kad kai kuriems vaikams sunku ugdytis savitvarkos įgūdžius: „O sudėtingiausia galbūt tokio tvarkingumo, higienos“ (I5); „Jie nesijaučia sau niekada, kad būtų, ar išsiterlioję, ar neišsimaudę. Jiems visada tinka jų būseną.“ (I6).

Pasak Gvaldaitės, Šimkonytės (2016), vaikų savarankiškumo ugdymo sunkumai kyla vaikų motyvacijos trūkumo, nesistengiant atlikti veiklas ir nurodymus. Vaikams suteikiama galimybė „išbūti“ iki pilnametystės, o vėliau išeiti į gyvenimą, todėl, Gudžinskienės ir Raudeliūnaitės (2016) teigimu, socialiniai darbuotojai privalo skatinti vaikus užsiimti savarankiškais veiklomis, jausti atsakomybę už savo poelgius, sprendimus. Įveikdami kasdieninių veiklų sunkumus vaikai galės vertinti savo turimus ir trūkstamus gebėjimus.

Apibendrinant galima teigti, kad mokėjimas savimi pasirūpinti neatsiejama gyvenimo dalis. BVGN socialiniai darbuotojai deda pastangas šalinti įgūdžių spragas, įtraukti į veiklas, ir paruošti vaiką savarankiškam gyvenimui.

Tyrimo buvo siekiama išsiaiškinti kokių ir kodėl savarankiško gyvenimo įgūdžių stokoja jaunuoliai, palikę BVGN. Iš gautų rezultatų paaiškėjo, kad jaunuoliai, palikę BVGN, nepasitiki savimi, stinga iniciatyvumo imtis patiems daug ką atlikti, o nelaukti ar tikėtis, kad kiti už juos padarys, taip pat jiems sunku valdyti turimus finansus, tvarkyti dokumentus (žr. 5 lentelė):

5 lentelė. Savarankiško gyvenimo įgūdžių stoka, palikus BVGN

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Savarankiško gyvenimo įgūdžių stoka	Nepasitikėjimas savimi	„...jie nepasitiki savo jėgom ir dažnai skambina ir klausia ką, kaip ten daryti? Kur daryti? Kur nueiti? Ką susiorganizuoti?“ (I1); „stokoja gal pasitikėjimo savimi <...> Kartais gal trūksta motyvacijos.“ (I2); „...stokoja drąsos, ryžto, pasiryžimo, kad kažką daryti patys.“ (I6).
	Nenori daryti patys	„...jie tos realybės kažkaip tai nesuvokia. Jie įsivaizduoja, kad dabar jiems visi viską duoda ir jiems toliau visi viską

		<i>duos.“ (I3); Jie buvo pripratę, kad už juos viskas yra padaroma, jie tiesiog išėję laukia, gal kas nors padarys, ar atliks už juos..“ (I6).</i>
	Finansų valdymas	<i>„...dar finansų valdymas, nes, kadangi, gyvenant čia kaip ir viskas, visuom yra pasirūpinta, kad ir kartu su jais, bet jie vis tiek mažiau galvoja vaikas, iš kur ten kruopos, ar ten kažkas...“ (I1); „Tuos pinigus išvaistė per savaitę, iškeitinę tą visą. Ir dabar neturi nei kampo, nei kur. Ir mamai nereikalingas, kadangi, jis be pinigų.“ (I3); „...jiems trūksta finansinių įgūdžių, kad kaip paskirstyti pinigėlius tam tikram laikui, kad juos išleisti ne, ne viena diena, o mokėti planuoti...“ (I4).</i>
	Dokumentų tvarkymas	<i>„Klausinėjom, skambinėjom, turėjom padėt, nežino, kur eit, nors ir rodėm, užrašėm raštiškai, viską išmetė tik išėjęs pro duris. <...> Nieks jam nieko nesutvarkė, vis tiek turėjom patys padėt.“ (I3); „...biurokratinių tokių, kai susiduria su biurokratiniais dalykais, kaip savivaldybėse reikia susitvarkyti išmokas, pašalpas. <...> kada reikia eiti į instituciją ir tiesiog tvarkytis popierius...“ (I5).</i>

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Vaiko išėjimą į savarankišką gyvenimą lydi ne tik noras būti nepriklausomu, bet ir negebėjimas tinkamai savimi pasirūpinti. Tyrimo metu atskleista, kokių savarankiškumo įgūdžių stokoja vaikai, palikę BVGN. Tyrimu nustatyta, kad palikę globos namus, vaikai nepasitiki savimi, savo gebėjimais, dažnai trūksta motyvacijos mėginti patiems įveikti sunkumus: „*stokoja gal pasitikėjimo savimi <...> Kartais gal trūksta motyvacijos.*“ (I2); „*...stokoja drąsos, ryžto, pasiryžimo, kad kažką daryti patys.*“ (I6). Tyrimo duomenis atliepia mokslininkų įžvalgos. Pasak Snieškienė, Bumblauskaitės (2005), vaikams einant į savarankišką gyvenimą dažniausiai kyla sunkumai dėl įgūdžių stokos, negalėjimo patenkinti poreikius, negebėjimu savimi pasirūpinti ir naujų aplinkos sąlygų. Galima teigti, kad vaikams sunku pradėti savarankišką gyvenimą be kitų pagalbos, todėl dažniausiai pasireiškia pasiryžimo stoka, negebėjimas siekti užsibrėžtų tikslų.

Tyrimo dalyviai nurodė, kad sunkiausia vaikams keisti savo turimą požiūrį į gyvenimą ir imtis iniciatyvos, nes dažniausiai jie viską nenori daryti patys: „*...Jie įsivaizduoja, kad dabar jiems visi viską duoda ir jiems toliau visi viską duos.*“ (I3); *Jie buvo pripratę, kad už juos viskas yra padaroma, jie tiesiog išėję laukia, gal kas nors padarys, ar atliks už juos..“ (I6).* Pastebima, kad vaikai nesistengia pasirūpinti savo ateitimi, nes gyvendami globoje jautė nerūpestingumą.

Finansiniai įgūdžiai kuria gyvenimo stabilumą. Socialiniai darbuotojai atskleidė, kad vaikai dažniausiai patiria finansinių sunkumų, nes gyvendami globoje vaikai neįgijo taupumo: „...dar finansų valdymas, nes, kadangi, gyvenant čia kaip ir viskas, viskuom yra pasirūpinta, kad ir kartu su jais, bet jie vis tiek mažiau galvoja vaikas, iš kur ten kruopos, ar ten kažkas...“ (I1); „Tuos pinigus išvaistė per savaitę, iškeitinę tą visą. Ir dabar neturi nei kampo, nei kur. Ir mamai nereikalingas, kadangi, jis be pinigų.“ (I3). Snieškienės, Bumblauskaitės (2005) teigimu, vaikams pradėjus gyventi savarankišką gyvenimą dažniausia išryškėja jų negebėjimas pasirūpinti savo finansais, neturi ateities vaizdinio, neįgijęs savarankiškumo pasirūpinti savimi.

Tyrimo dalyviai atskleidė, kad kai kurie vaikai per daug pasitiki savimi, nepriima socialinių darbuotojų pagalbos: „Klausinėjom, skambinėjom, turėjom padėt, nežino, kur eit, nors ir rodėm, užrašėm raštiškai, viską išmetė tik išėjęs pro duris. <...> Nieks jam nieko nesutvarkė, vis tiek turėjom patys padėt.“ (I3). Pastebima, kad vaikams išėjus iš globos namų darbuotojams rūpi jų ateitis, todėl toliau teikia visapusišką pagalbą.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikams sudėtinga kurti savarankišką gyvenimą, neturint šalia palaikymo, todėl užaugę globoje jie toliau remiasi į BVGN darbuotojus, jais pasitiki. Tai rodo, kad BVGN kuriama šeimos aplinka, palaikomi glaudūs ryšiai.

Socialinių darbuotojų buvo prašoma papasakoti apie patiriamus sunkumus, su kuriais susiduria ugdydami vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžius. Iš gautų atsakymų išskiriamos šios kategorijos: savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo sunkumai ir jų įveika (žr. 6 lentelė):

6 lentelė. Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo sunkumai ir jų įveika

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Savarankiško gyvenimo įgūdžių sunkumai	Vaikų nenoras, motyvacijos stoka	<p>„...tai tikriausiai tas vaikų nenoras. Jie gyvenę kažkaip laisvai, paprastai ir šia diena. Tie įpročiai dažnai pakiša koją, jie matę taip, o ne kitaip... <...> priešgyniauja, spyriojasi, nenori.“ (I1);</p> <p>„...ne visada vaikai nori priimti tą pagalbą siūlomą arba nebūna jiems nuotaikos. Kartais labai reikia išlaukti to momento, kada vaikas yra pasiruošęs.“ (I2);</p> <p>„...kartais stengiesi atvira širdim, nuoširdžiai pasakoti kas ir kaip, jiems sunku <...> tuo patikėti ir jie tiesiog sako „nu ką Jūs čia kalbat? Apie ką Jūs čia kalbat?“...“ (I4);</p> <p>„įsivaizduoja, kad jeigu gyveni globos namuose, tai reiškiasi, kad už mane kažkas turi daryti.“ (I5);</p> <p>„...jiems yra nenoras nieko veikti. <...> jų mąstymas yra toks, kad šiuo metu jam nereikia ir jis negalvoja, kad po</p>

		<i>metų gali prirėkti.“ (I6).</i>
	Specialistų pagalbos trūkumas	<i>„Aišku, sunku su stoka komandos, pagalbos, ta prasme. Mes jos kaip ir neturim, mes specialistų pagalbos.“ (I3); „...atrodo, kaip ir nėra lytinio švietimo, jo visiškai nėra. <...> pagalbos iš, iš švietimo įstaigų, iš gydymo įstaigų, iš niekur mes nesulaukiam.“ (I7).</i>
Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo sunkumų įveika	Socialinio darbuotojo asmeninis pavyzdys	<i>„Asmeniniu pavyzdžiu ir vediesi kartu su savim, darai kažką po truputį, neįkyrint... <...> Ir va taip bandai visaip, žodžiu, suktis, kaip mama.“ (I1); „...vienam gali padėti pabrąsinimas arba pozityvus pavyzdys...“ (I2).</i>
	Specialistų teikiama pagalba	<i>„...iškilusius sunkumus sprendžiam dirbdami komandoje. Esant poreikiui su vaiku bendrauja psichologas, socialinis pedagogas, kiti specialistai.“ (I2); „...su savo administracija, turim direktorių, socialinę pedagogę. Žodžiu, visi, aišku mes rašome ir tuos planus ir kreipiamės ir į vaikų teises...“ (I3).</i>
	Individualus darbas su vaiku	<i>„...įgalindama juos atlikti tam tikrus veiksmus <...> arba nukreipiu vaiką ten kur reikia eiti ir tiesiog jį konsultuoji.“ (I5); „...daug bendraujame mes su jais. Pasakojame, kad jie, kad jie tai turi daryti, kad taip mes šiuo metu jiems padėsime...“ (I6).</i>

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Tyrimo metu atskleista, kad socialiniai darbuotojai patiria sunkumų ugdydami vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžius dėl vaikų nenoro ir motyvacijos stokojimo bei susiduria su specialistų pagalbos trūkumu. Vienas iš savarankiško gyvenimo veiksnių yra vaiko motyvacija. Jos pagalba vaikas gali lengviau pasiekti užsibrėžtų tikslų, įgyvendinti troškimus ir pasirūpinti savimi. Tyrimas atskleidžia, kad BVGN socialiniai darbuotojai susiduria su vaikų nenoru, motyvacijos stoka: „...tai tikriausiai tas vaikų nenoras. Jie gyvenę kažkaip laisvai, paprastai ir šia diena. Tie įpročiai dažnai pakiša koją, jie matę taip, o ne kitaip... <...> priešgyniauja, spyriojasi, nenori.“ (I1); „įsivaizduoja, kad jeigu gyveni globos namuose, tai reiškiasi, kad už mane kažkas turi daryti.“ (I5). Pastebima, kad kai kurie vaikai nesistengia keisti požiūrio į globą, ją vertindami kaip asmeninę naudą, todėl dažniausiai nededa pastangų ruošti savarankiškam gyvenimui, tikisi toliau gyventi panašiomis sąlygomis. Tyrimo duomenis galima pagrįsti mokslininkų išvalgomis, kad globojami vaikai dažnai pasižymi išmoktais elgesio modeliais ir

sumenkina savo gebėjimus, nepasitiki savimi, tikisi aplinkinių pagalbos bei nededa pastangų siekti tikslo (Gudonis, Butkutė ir Samašonok (2008).

Vaikų savarankiškumo ugdymas neapsiriboja globos namuose teikiama pagalba, reikalingas glaudus bendradarbiavimas su specialistais, siekiant spręsti vaikų problemas. Tyrimas atskleidė, kad kai kurie BVGN socialiniai darbuotojai vis dar pasigenda specialistų pagalbos: „*Aišku, sunku su stoka komandos, pagalbos, ta prasme. Mes jos kaip ir neturim, mes specialistų pagalbos.*“ (I3); „*...atrodo, kaip ir nėra lytinio švietimo, jo visiškai nėra. <...> pagalbos iš švietimo įstaigų, iš gydymo įstaigų, iš niekur mes nesulaukiam.*“ (I7). Pastebėtina, kad BVGN socialiniai darbuotojai ugdydami vaikus susiduria su vaiko nenoru ir specialistų trūkumu ieškant pagalbos. Šie veiksniai turi neigiamos įtakos savarankiškumo ugdymui.

Tyrimas atskleidė, kad socialiniams darbuotojams įveikti vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo sunkumus padeda rodomas asmeninis pavyzdys, specialistų teikiama pagalba ir individualus darbas su vaiku.

Tyrimas atskleidė, kad rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui yra svarbus socialinio darbuotojo asmeninis pavyzdys: „*Asmeniniu pavyzdžiu ir kaip, sakoma, vediesi kartu su savim, darai kažką po truputį, neįkyrint... <...> Ir va taip bandai visaip, žodžiu, suktis, kaip mama.*“ (I1); „*...vienam gali padėti padaršinimas arba pozityvus pavyzdys...*“ (I2). Galima teigti, kad socialiniai darbuotojai, savo asmeniniu pavyzdžiu įtraukia vaikus į veiklas, keičia jų požiūrius.

Tyrimas atskleidė, kad sunkumus įveikti padeda BVGN darbuotojų bendradarbiavimas su specialistais ir komandinis darbas: „*...iškilusius sunkumus sprendžiam dirbdami komandoje. Esant poreikiui su vaiku bendrauja psichologas, socialinis pedagogas, kiti specialistai.*“ (I2); „*...su savo administracija, turim direktorių, socialinę pedagogę. <...> mes rašome tuos planus ir kreipiamės į vaikų teises...*“ (I3). Pastebėtina, kad įveikti sunkumus padeda komandinis darbas, pasitelkiant įvairių sričių specialistus.

Individualus darbas su vaikais BVGN sudaro galimybes skirti daugiau dėmesio kiekvienam vaikui, prisidėti prie jo poreikių tenkinimo ir gerina vaikų pasiruošimą savarankiškam gyvenimui. Tyrimas atskleidė, kad sunkumai įveikiami naudojant įgalinimo metodus, kuriant pasitikėjimo ryšius: „*...įgalindama juos atlikti tam tikrus veiksmus <...> arba nukreipiu vaiką ten kur reikia eiti ir tiesiog jį konsultuoji.*“ (I5); „*...daug bendraujame mes su jais. Pasakojame, kad jie tai turi daryti, kad mes šiuo metu jiems padėsime...*“ (I6). Pastebėtina, kad individualus darbas su vaiku padeda geriau perteikti žinias ir motyvuoti vaiką spręsti

sunkumus. Analizuojant tyrimo dalyvių teiginius, galima teigti, kad įveikti ugdymo sunkumus ir tinkama linkme nukreipti vaikus padeda individualus darbas su jais.

Apibendrinant galima teigti, kad BVGN socialiniams darbuotojams įveikti kylančius sunkumus dėl padeda komandinis darbas ir bendradarbiavimas su specialistais vaiko problemų sprendimo klausimais.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad BVGN užtikrinamas vaikų palydėjimas į savarankišką gyvenimą, teikiant pagalbą susirasti būstą, užsipildyti reikiamus dokumentus, palaikomas tolimesnis ryšys su vaiku, aprūpinimas būtiniausiomis priemonėmis (žr. 7 lentelė):

7 lentelė. Vaikų palydėjimas į savarankišką gyvenimą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Vaikų palydėjimas į savarankišką gyvenimą	Būsto paieška	„...su socialinių reikalų skyriumi jau pradėdam draugauti dėl to būsto, nes jie visi nuo 16 metų stovi eilėje socialiniam būstui, tai jau, pirmiausia, tai yra tas būsto gavimas.“ (11); „...jie stengiasi pasirūpinti, nu, būstu...“ (14); „Jinai užrašyta į eilę gauti socialinį būstą...“ (16).
	Pagalba pildant reikiamus dokumentus	„...ta veikia mūsų tęsiasi tol, kol jie jau susitvarko visus savo popierius, ten registracijas, pašalpas. Tai čia yra didžiausias, didžiausias toksai reikalas padėti...“ (11); „...tai pradžioje vaikai supažindinami su institucijomis, tarkim, į kurias reikės kreiptis pagalbos.“ (12); „...tvarkėme visus reikiamus dokumentus, rašėme planus, sudarinėjome juos, derinome su vaiku...“ (15).
	Ryšų palaikymas su jaunuoliais, jiems palikus BVGN	„Tai mes bendraujame gana ilgai. <...> kai kuriems tai vis reikia vis paskambinti, paklaust arba jie patys dažnai prašo patarimų.“ (11); „Bendraujame telefonu <...> susirašome, arba susiskambiname. Kartais aplanko...“ (12); „parašo arba pasveikina su tam tikra švente.“ (13); „...ir dabar palaiko ryšius, klausia ten, kada pas daktarus kokių? Nes turi su sveikata problemų. Nu, tokių visokių patarimų prašo...“ (15).
	Aprūpinimas būtiniausiomis priemonėmis	„...vaikai dalį savo pajamų tauposi, kad turėtų asmeninių lėšų palikus bendruomeninius vaikų globos namus.“ (12); „...buitiniais tokiais dalykais, kaip patalynė, skalbimo mašina, viryklė, kad apstatyt, nu, kad būstas būtų parengtas minimaliam.“ (14); „...ruošdavome kraičius į tą patį pirmą gyvenimą.“ (15).

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Tyrimas atskleidė, kad vaikų palydėjimas į savarankišką gyvenimą prasideda nuo būsto paieškos. Būstas tenkina pagrindinius vaiko poreikius, užtikrina fizinį ir emocinį saugumą. BVGN siekia užtikrinti vaikui asmeninio būsto gavimą: „...su socialinių reikalų skyriumi jau pradėdam draugauti dėl to būsto, nes jie visi nuo 16 metų stovi eilėje socialiniam būstui...“ (I1); „Jinai užrašyta į eilę gauti socialinį būstą...“ (I6). Vertinant teiginius, pastebima, kad BVGN gyvenančių vaikų savarankiška ateitis siejama su gyvenamosios vietos paieška.

Tyrimas atskleidė, kad vaiką palydint į savarankišką gyvenimą, BVGN teikia tolimesnę pagalbą vaikams pildant svarbius dokumentus: „...ta veikla mūsų tęsiasi tol, kol jie jau susitvarko visus savo popierius, ten registracijas, pašalpas...“ (I1); „...tai pradžioj vaikai supažindinami su institucijomis, tarkim, į kurias reikės kreiptis pagalbos.“ (I2).

Vaikui ryšių palaikymas su BVGN darbuotojais didina savivertę ir saugumo jausmą, nes augdamas be tėvų palaikymo, jis jaučia baimę ir nepasitikėjimą savimi. Tyrimas atskleidė, kad BVGN užtikrina tolimesnį ryšių palaikymą su vaiku, pasibaigus globai: „Tai mes bendraujam gana ilgai. <...> kai kuriems tai vis reikia vis paskambinti, paklaust arba jie patys dažnai prašo patarimų.“ (I1); „parašo arba pasveikina su tam tikra švente.“ (I3). Pastebima, kad įgytas ryšys tarp socialinių darbuotojų ir vaikų nenutrūksta globai pasibaigus. Vaikai konsultuojami, teikiama pagalba, bendraujama įvairiomis progomis.

Tyrimas parodė, kad BVGN stengiasi sukurti fizinę gerovę vaikams, paliekantiems globą. BVGN padeda vaikams pasirūpinti būtiniausiomis priemonėmis, reikalingomis savarankiškame gyvenime: „...buitiniais tokiais dalykais, kaip patalynė, skalbimo mašina, viryklė, kad būstas būtų parengtas minimaliam.“ (I4); „...ruošdavome kraičius į tą patį pirmą gyvenimą.“ (I5). Galima teigti, kad BVGN vaikai, kaip ir šeimoje, aprūpinami pagrindiniais dalykais, reikalingais pradėti naują gyvenimo etapą.

Apibendrinant galima teigti, kad BVGN rūpinasi palikusiais globą vaikais, prisideda ne tik prie jų materialinės gerovės kūrimo naujoje aplinkoje, bet ir toliau palaiko artimus ryšius. Tai teigiamai atliepia psichinei gerovei, pradėjus atskirą gyvenimą.

2.2.3. Socialinių darbuotojų kompetencija rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, kokių kompetencijų turi turėti socialiniai darbuotojai, rengdami vaikus savarankiškam gyvenimui. Iš gautų atsakymų buvo išskirtos šios

kategorijos: socialinio darbuotojo žinios; socialinio darbuotojo įgūdžiai, socialinio darbuotojo vertybės (žr. 8 lentelė):

8 lentelė. Socialinių darbuotojų kompetencija

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinio darbuotojo žinios	Specialiosios žinios	„...esam turėję ir agresyvių, tai ir apie agresiją mokymai labai tinkami. <...> Turim ir su poreikiais vaikų, tai šitas dabar toks aktualus dalykas...“ (I1); „...apie specialiuosius poreikius reikia daug išmanyti, apie neįgalumą, kad tas žinias pritaikyti būtent dirbti su tokiais vaikais.“ (I5).
	Psichologinės žinios	„...psichologinių žinių, kad suprastum vaikų elgesio priežastis..“ (I4); „...įgijau daug psichologijos žinių, supratau vaikų raidą. Tos žinios gelbsti nuolatos, įgauni pasitikėjimo savimi, kaip gali tu dirbti su tuo vaiku...“ (I7).
Socialinio darbuotojo įgūdžiai	Socialinio darbo metodų taikymas	„...tai turėtų būti socialinio darbo metodų taikymo įgūdžiai, gebėjimas dirbti individualiai...“ (I2) „Reikia daug individualaus ir grupinio darbo su vaikais, kad paruošti juos savarankiškai.“ (I5).
	Bendravimo įgūdžiai	„...bendravimo įgūdžių, sprendimo priėmimas.“ (I2);) „turim žinot visas instancijas ir mokėti bendradarbiauti ir bendrauti su specialistais, vaikais...“ (I3).
Socialinio darbuotojo vertybės	Tolerancija	„...empatiškumas, tolerancija ir pagarba, meilė, aišku, vaikams būtina. Tada kažkaip viskas paprasčiau ir lengviau darosi.“ (I1); „...turėtų būti atviri, gerbti vaikus...“ (I2).
	Geranoriškumas	„Tiesiog žmogiškumas, aš nežinau, mes labai jau kažkaip neskiriam nei tų vaikų, mums visi vienodi...“ (I3); „Tai empatija, atsidavimas, atsakomybės jausmas.“ (I5).
	Nuoširdumas	„...Nuoširdumas, atvirumas. Labai, labai vertina vaikai nuoširdžius pokalbius...“ (I4); „...manau, kad vaikui svarbu išklausymas gal, supratimas, pagalba. Meilė savo darbui ir galbūt nuskriaustiems gyvenimo vaikams, labai svarbu, kad tu suteiktum tą jiems džiaugsmą.“ (I6).
	Konfidencialumas	„Žinoma, konfidencialumas, nes labai vaikai nenori, kad kažkaip ten kažkokia informacija kažkur išeitų...“ (I1); „...konfidencialūs...“ (I2).

Ruošiant vaikus savarankiškam gyvenimui BVGN reikalingos specialiosios žinios išmanyti vaikų agresyvaus elgesio, specialiųjų poreikių ir tam tikros negalios ypatumus: „...apie agresiją mokymai labai tinkami. <...> Turim ir su poreikiais vaikų, tai šitas dabar toks aktualus

dalykas...“ (I1); „...apie specialiuosius poreikius reikia daug išmanyti, apie neįgalumą, kad tas žinias pritaikyti būtent dirbti su tokiais vaikais.“ (I5). Tyrimo duomenis galima pagrįsti mokslininkų įžvalgomis, kad globojami vaikai dažnai patiria elgesio ir emocijų sunkumų, turi agresijos požymių, stipriau išreikštas dėmesio poreikis, nuotaikų kaita (Žukauskienė, Leiputė, 2008). Todėl, galima teigti, kad socialiniai darbuotojai gilina žinias ir tobulina turimus gebėjimus dirbti su vaikais, turinčiais elgesio, emocinių sunkumų ar sutrikimų.

Tyrimas atskleidė, kad psichologinės žinios socialiniams darbuotojams padeda įvertinti vaikų elgesio ypatumus, kelia savivertę, pasitikėjimą savimi: „...psichologinių žinių, kad suprastum vaikų elgesio priežastis...“ (I4); „...įgijau daug psichologijos žinių, supratau vaikų raidą. Tos žinios gelbsti nuolatos, įgauni pasitikėjimo savimi, kaip gali tu dirbti su tuo vaiku...“ (I7). Vertinant teiginius, galima teigti, kad psichologinės žinios padeda socialiniams darbuotojams įveikti kylančius sunkumus.

Tyrimo duomenys atliepia mokslininkų įžvalgas. Pasak Gudžinskienės, Raudeliūnaitės (2016), kylant didesniems reikalavimams socialinių darbuotojų kompetencijai, jie privalo nuolat kelti savo kvalifikaciją, gilinti žinias, dalintis patirtimi.

Tyrimo metu atskleista, kad socialiniai darbuotojai atlikdami profesines pareigas naudoja socialinio darbo metodus ir įgūdžius. Įgūdžiui leidžia asmeniui turimas žinias pritaikyti praktiškai.

Tyrimo dalyviai nurodė, kad ruošdami vaikus savarankiškam gyvenimui BVGN, naudoja individualaus ir grupinio darbo metodus: „...tai turėtų būti socialinio darbo metodų taikymo įgūdžiai, gebėjimas dirbti individualiai...“ (I2); „Reikia daug individualaus ir grupinio darbo su vaikais, kad paruošti juos savarankiškai.“ (I5).

BVGN socialiniai darbuotojai išskiria bendravimo įgūdžių svarbą: „...bendravimo įgūdžių, sprendimo priėmimas.“ (I2); „turim žinot visas instancijas ir mokėti bendradarbiauti ir bendrauti su specialistais, vaikais...“ (I3).

Tyrimo metu paaiškėjo, kad vienos iš svarbiausių socialinio darbuotojo vertybių yra tolerancija, atsidavimas, nuoširdumas. Vertybės socialiniams darbuotojams tampa vidiniais stimulais, nulemia jų elgseną ir pasireiškia praktiniame darbe. Tyrimo dalyviai nurodė, kad dirbant su vaikais svarbu būti tolerantiškais: „...empatiškumas, tolerancija ir pagarba, meilė, aišku, vaikams būtina. Tada kažkaip viskas paprasčiau ir lengviau darosi.“ (I1); „...turėtų būti atviri, gerbti vaikus...“ (I2). Pastebima, kad BVGN socialiniai darbuotojai gerbia vaikus, jų

individualumą, būna atviri su jais, todėl lengviau mezgami tarpusavio ryšiai, gerėja galimybės ugdytis jų savarankiškumui.

Tyrimo metu socialiniai darbuotojai išskyrė svarbią vertybę - geranoriškumą: „*Tiesiog žmogiškumas, aš nežinau, mes labai jau kažkaip neskiriam nei tų vaikų, mums visi vienodi...*“ (I3); „*Tai empatija, atsidavimas, atsakomybės jausmas.*“ (I5). Pastebėtina, kad socialiniai darbuotojai stengiasi neišskirti globojamų vaikų, juos vertinti vienodai, prisiima atsakomybę už jų ugdymą, rūpestį.

Tyrimo dalyviai kita svarbia vertybe laiko nuoširdumą: „*...Nuoširdumas, atvirumas. Labai, labai vertina vaikai nuoširdžius pokalbius...*“ (I4); „*...vaikui svarbu išklausymas, supratimas, pagalba. Meilė savo darbui ir galbūt nuskriaustiems gyvenimo vaikams, labai svarbu, kad tu suteiktum tą jiems džiaugsmą.*“ (I6). Galiama teigti, kad socialinis darbuotojas kurdamas nuoširdžius santykius su vaikais, suteikia jiems daug džiaugsmo, pasitikėjimo.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad konfidencialumas labai svarbi vertybė socialiniame darbe. Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad kuriant palankius santykius su vaikais, reikia išlaikyti konfidencialumą: „*Žinoma, konfidencialumas, nes labai vaikai nenori, kad kažkaip ten kažkokia informacija kažkur išeitų...*“ (I1); „*...konfidencialūs...*“ (I2). Galima teigti, kad norėdami sukurti teigiamus santykius su vaikais, socialiniai darbuotojai turi laikytis konfidencialumo ir palaikyti pasitikėjimo vertus santykius.

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai darbuotojai turi pasižymėti geranoriškumu, empatija, tolerancija nuoširdumu, jausti meilę ir pagarbą vaikams. Tik tuomet vaikai gebės atsiverti, prisitaikyti prie aplinkybių, tobulins įgūdžius.

Siekiant būti geru specialistu, socialinis darbuotojas nuolat turi kelti savo kvalifikaciją, atnaujinti ar gilinti turimas žinias. Tyrimo metu buvo išskirtos šios kategorijos: kvalifikacijos kėlimo priemonės, kvalifikacijos kėlimo trūkumai (9 lentelė):

9 lentelė. Socialinio darbuotojo profesinės kompetencijos plėtotė

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Kvalifikacijos kėlimo priemonės	Mokymai	„ <i>...privaloma išklausyti 16 valandų per metus. <...> neatsisakome ir papildomų mokymų, kuriuos siūlo mūsų administracija, ar patys domimės.</i> “ (I1); „ <i>...dalyvauju kvalifikacijos kėlimo mokymuose...</i> “ (I2); „ <i>...čia lankom mes daug, apart seminarų ir paskaitų</i> “ (I3);

		<i>„...paskaitos. Aš tai asmeniškai pernai, tai lytiškumą ugdėme seminare tokiam riebiam, tokiam dideliame dalyvavau. <...> kaip šeimai vaikus paruošti...“ (I5); „...kvalifikaciją keliu eidama į mokymus, kurie skirti kvalifikacijai pakelti.“ (I6).</i>
	Seminarai	<i>„Taip pat dalyvauju įvairiuose seminaruose.“ (I6); „...renkamės seminarus tuos, kurie mums yra reikalingi. Privalomi buvo GIMK išklaudyti kursai visiems, visoms darbuotojoms...“ (I7).</i>
	Supervizijos	<i>„...supervizijas turim tikrai.“ (I1); „...dalyvauju supervizijose...“ (I2).</i>
	Profesinės literatūros skaitymas	<i>„...skaitau specializuotą literatūrą...“ (I2); „...įvairios profesinės literatūros skaitymai...“ (I5).</i>
	Dalinimasis patirtimi su kitais	<i>„...dar dalinuosi patirtimi su savo kolegomis.“ (I2); „Mes tarpusavy tik pasikalbam su kolegėm, aptariam darbo sunkumus...“ (I3).</i>
Kvalifikacijos kėlimo kursų trūkumai	Teorija	<i>„Kai nueini į seminarus, ar mokymus, tai, dažniausiai, būna teorija. Nėra šito to dalyko, kurio mums prireikę gyvenimiškose situacijose.“ (I1); „...tai tik teorija ir su praktika mažai kas iš tų dėstytojų buvo susidūrę kažkaip. Tiesiog mes kartais daugiau žinom, daugiau galim pavyzdžių pateikt patirties.“ (I3); „...visada labai norisi seminarų ne sausų, ne teorijos <...> Dažniausiai seminarus veda tie, kurie neturėję to gyvo darbo su vaikais ir kartais matai, taip pradirbęs metų, kad teorija su praktika visiškai prasieina...“ (I4); „...važiuoji į seminarą ir visuomet galvoji, ką aš ten išgirsiu, ar nebus taip, kad reikės ant lapo piešti gėlytes, nes bus skaitomos skaidrės.“ (I7).</i>
	Tam tikros tematikos mokymų trūkumas	<i>„...trūksta informacijos ir mokymų apie specialiųjų poreikių vaikų ruošimą savarankiškam gyvenimui.“ (I2); „...kad būtų mokymai ir seminarai orientuoti į tavo darbo specifiką, nes mokaisi, ko tau nereikia ir negali užpildyti spragas...“ (I5).</i>

Tyrimo metu paaiškėjo, kad socialiniai darbuotojai kelia savo profesinę kvalifikaciją mokymų metu, kurie skatina socialinius darbuotojus didinti kompetencijas, tobulinti profesinius gebėjimus ar pasisemti žinių, reikalingų dirbant su vaikais ir ruošiant juos savarankiškam gyvenimui. Tyrimo dalyviai nurodo, kad dalyvauja mokymuose, kuriuos pasiūlo administracija, taip patys domisi įvairiais mokymais: *„...neatsisakome ir papildomų mokymų, kuriuos siūlo mūsų administracija, ar patys domimės.“ (I1); „...dalyvauju kvalifikacijos kėlimo mokymuose...“ (I2); „...kvalifikaciją keliu eidama į mokymus, kurie skirti kvalifikacijai pakelti.“ (I6).*

Tyrimo metu paaiškėjo, kad socialiniai darbuotojai stengiasi žinių ir gebėjimų įgyti dalyvaudami seminaruose, gilina žinias „Globėjų (rūpintojų) ir tėvių mokymuose“: „*Taip pat dalyvauju įvairiuose seminaruose.*“ (I6); „*...renkamės seminarus tuos, kurie mums yra reikalingi. Privalomi buvo GIMK išklaudyti kursai visiems, visoms darbuotojoms...*“ (I7).

Socialiniai darbuotojai kaip vieną iš kvalifikacijos kėlimų būdų įvardina supervizijas: „*...supervizijas turim tikrai.*“ (I1); „*...dalyvauju supervizijose...*“ (I2).

Tyrimo metu paaiškėjo, kad socialiniai darbuotojai taip pat gilina žinias skaitydami profesinę literatūrą: „*...skaitau specializuotą literatūrą...*“ (I2); „*...įvairios profesinės literatūros skaitymai...*“ (I5).

Socialiniai darbuotojai dalijasi patirtimi su kitais kolegomis: „*...dar dalinuosi patirtimi su savo kolegomis.*“ (I2); „*Mes tarpusavy tik pasikalbam su kolegėm, aptariam darbo sunkumus...*“ (I3). Galima teigti, kad patirties dalinimasis su bendradarbiais, padeda socialiniams darbuotojams būti lankstesniems įvairiose situacijose, įvertinti ir spręsti sunkumus.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad BGVN socialiniai darbuotojai semiasi žinių ir patirties mokymų, seminarų ir supervizijų metu, dalinasi patirtimi su kitais darbuotojais.

Tyrimo metu atskleista, kad kvalifikacijos kėlimo kursų trūkumai susiję su mokymų metu išdėstoma „susa“ teorija. Socialiniai darbuotojai pasigenda mokymų, orientuotų į praktines veiklas ir darbo specifiką, kad galėtų įgytas žinias panaudoti profesiniame darbe: „*Kai nueini į seminarus, ar mokymus, tai, dažniausiai, būna teorija. Nėra šito to dalyko, kurio mums prireikę gyvenimiškose situacijose.*“ (I1).

Tyrimo metu atskleista, kad socialiniai darbuotojai, keldami savo kvalifikaciją, pasigenda mokymų apie specialiųjų poreikių vaikų ugdymo galimybes: „*...trūksta informacijos ir mokymų apie specialiųjų poreikių vaikų ruošimą savarankiškam gyvenimui.*“ (I2).

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai darbuotojai supranta kompetencijos svarbą jų profesinėje veikloje, tačiau pasigenda mokymų, orientuotų į praktinių žinių perdavimą.

2.3. Vaikų patirties rengiantis savarankiškam gyvenimui analizė

2.3.1. Vaikų įsivaizduojamas savarankiškas ir nesavarankiškas žmogus

Dalyvių buvo klausama jų nuomonė apie savarankiško ir nesavarankiško žmogaus vaizdinį. Iš gautų atsakymų išskiriamos dvi kategorijos: savarankiško žmogaus vaizdinys; nesavarankiško žmogaus vaizdinys (žr. 1 lentelė):

1 lentelė. Savarankiško ir nesavarankiško žmogaus vaizdinys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Savarankiško žmogaus vaizdinys	Gyvena vienas	„...pakankamai subrendęs, manau, gyvent vienas... <...> žinot, ko jam reikia, ko trūksta, ką jam daryt vienaip ar kitaip“ (I1); „...savarankiškas tai tas, kuris jau gyvena atskirą gyvenimą nuo tėvų...“ (I2); „...gyvena pats sau...“ (I3).
	Geba savimi pasirūpinti	„Pats sau mokesčius moka, dar dirba...“ (I2); „...eina į darbą ten, pats sau pinigų uždirba, pats sau perkasi, savimi rūpinasi, save išsilaiko.“ (I3); „tai savarankiškas žmogus, kuris sugeba pasirūpinti savim, apsitvarkyti, pasirūpinti savo sveikata, apsipirkti valgyti ir žino, kaip išgyventi.“ (I4).
Nesavarankiško žmogaus vaizdinys	Neatsako už save	„...neatsakinėt už save...“ (I1); „tai tas, kuriam reikia pagalbos galbūt, vyresnio asmens.“ (I3).
	Nemoka gyventi savarankiškai	„...nepasiruošęs gyvent vienas...“ (I1); „...nesavarankiškas kai, dar gal gyvena su tėvais...“ (I2).

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Vaikai „savarankišką žmogų“ supranta kaip asmenį, gyvenantį vieną atskirai nuo tėvų ir gebantį savimi pasirūpinti. Kai kurie tyrimo dalyviai mano, kad savarankiškas žmogus supranta savo poreikius: „...žinot, ko jam reikia, ko trūksta, ką jam daryt vienaip ar kitaip“ (I1); „...savarankiškas tai tas, kuris jau gyvena atskirą gyvenimą nuo tėvų...“ (I2).

Savarankiško žmogaus vaizdinys siejamas su gebėjimu savimi pasirūpinti. Tyrimo dalyviai, nurodė, kad toks žmogus yra atsakingas už savo gyvenimą: „Pats sau mokesčius moka, dar dirba...“ (I2); „...eina į darbą ten, pats sau pinigų uždirba, pats sau perkasi, savimi

rūpinasi, save išsilaiko.“ (I3). Pastebėtina, kad vaikai savarankiškumą sieja su žmogaus gebėjimu dirbti ir save išlaikyti.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad vaikai „nesavarankišką žmogų“ supranta, kaip negalinčiu atsakyti už save ir nemokančiu gyventi savarankiškai. Nesavarankiškas žmogus yra priklausomas nuo kitų žmonių pagalbos, negeba prisiimti atsakomybės už save: „...neatsakinėt už save...“ (I1); „tai tas, kuriam reikia pagalbos galbūt, vyresnio asmens.“ (I3).

Tyrimo metu vaikai išskyrė nesavarankiško žmogaus ypatybes: „...nepasiruošęs gyvent vienas...“ (I1); „...nesavarankiškas kai, dar gal gyvena su tėvais...“ (I2). Pastebėtina, kad vaikai negalėjimą gyventi savarankiškai sieja su žmogaus priklausomybe nuo kitų žmonių.

Nesavarankiško žmogaus vaizdinį vaikai sieja su neigiamu patyrimu. Panašias tendencijas pateikia Samašonok, Gudonis (2008), kad gyvendami globoje dažniausiai vaikai neturi pasitikėjimo savimi, tampa priklausomi nuo kitų pagalbos ir pasižymi ryžto stoka.

Apibendrinant galima teigti, kad savarankiško žmogaus vaizdinys vaikams siejamas su gebėjimu pasirūpinti savimi, darbo turėjimu ir nepriklausomybe, nesavarankiškas žmogus – nepasiruošęs gyventi vienas, stokojantis atsakomybės, priklausomas nuo kitų.

2.3.2. Vaikų rengimas ir pasirengimas savarankiškam gyvenimui BVG

Tyrimo metu buvo siekiama atskleisti vaikų patirtis apie jų rengimąsi savarankiškam gyvenimui BVGN. Išanalizavus tyrimo duomenis buvo išskirtos šios kategorijos: pasikeitusių gyvenimo sąlygų įtaka ugdantis savarankiškumą, rengimosi savarankiškam gyvenimui būdai, patobulėję savarankiško gyvenimo įgūdžiai, savarankiško gyvenimo vizija, išėjus iš globos namų (žr. 2 lentelė)

2 lentelė. Vaikų rengimasis ir pasirengimas savarankiškam gyvenimui

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Pasikeitusių gyvenimo sąlygų įtaka ugdantis savarankiškumą	Atsirado daugiau galimybių savarankiškai tvarkytis buitį	„...dabar pradėjau stengtis, nes reikia daug ką reikia pačiam daryti“ (I1); „reikia daryti patiems ...daugiau išmokau maisto gamybos, apsipirkime produktų, tvarkymo.“ (I2); „ten maistą paruošdavo ten valgykla, o čia jau patys viską, ko norim, tą pasidarom.“ (I3); „Ir tapau, manau, kad savarankiškesnė ir supratau, ką reiškia gyventi bute“ (I4).

	Sprendimų priėmimas bendradarbiaujant ir bendraujant	„Čia viskas gerai ir padeda, ir sprendžiam kartu, ir mąstom visi kartu atsisėdę, kaip ką daryt kitaip <...> Ir svarstom labai daug, mąstom, kad nebūtų klaidų ten kažkokių...“ (I1); „...nu tiesiog daugiau ir to bendravimo, visko tai, tas ir keičiasi. Sprendžiam kartu problemas...“ (I2).
	Geresnė emocinė aplinka	„daug geriau, daug ramiau, daug tyliau. Nieks netriukšmauja čia.“ (I3); „gera aplinka ir žmonės, su kuriais gyvenu, kurie čia dirba.“ (I4).
Rengimosi savarankiškam gyvenimui BVGN būdai	Mąstymas apie ateitį	„...supratau, kad nebus lengva, kaip anksčiau galvodavau, kad „ai čia ne man, nenoriu, nereikia“...“ (I1); „...kai pagalvoji apie tą savarankišką gyvenimą, tai pradedi viską, nežinau, pats daryt...“ (I3).
	Įgūdžiai, ugdomi kasdienėje praktinėje veikloje	„...mokomės taupyti. Po to tiesiog einam kartu apsipirkti, žiūrim, kas pigiau, kad gautųsi, kad, nu, su nuolaida, kad būtų...“ (I2); „tai mus moko, tarkim, kaip ruošti valgyti...“ (I4).
	Darbuotojų, pagalba ugdomas savarankiškumą	„...pataria ir kalba su mumis apie tą visą gyvenimą, kaip mes išeisim, ką mes galim daryti, pataria apie tuos visus mums kylančius klausimus, ką mes galėtume kur kreiptis, jeigu iškiltų ten klausimai.“ (I4); „...nu tai mokina mus įvairių dalykų, aiškina gyvenimiškas istorijas. Nu, pataria, kaip ką daryt, ko geriau nedaryt.“ (I2).
	Paties vaiko noras ugdytis savarankiškumą	Tačiau aš stengiuosi būti daugiau savarankiška nei, tarkim, nei buvau.“ (I4); „...kai pagalvoji apie tą savarankišką gyvenimą, tai pradedi viską, nežinau, pats daryt...“ (I3).
Patobulėję savarankiško gyvenimo įgūdžiai	Finansų planavimo	„...net nuo paprasčiausių apsipirkimų. Aš ten neidavau per daug, negalvodavau. O čia reikėdavo galvot, kad nei per daug nei per mažai praleist...“ (I1); „...apsipirkimas parduotuvėj... <...> mokomės išsitekt, kad užtektų visam mėnesiui tų pinigų, kiek gaunama.“ (I2); „...apsipirkimai visokiose parduotuvėse ir panašiai. Savo finansų skaičiavimai.“ (I3); „Na, išmokau naudotis, kaip nusiimti pinigus, susiskaičiuoti.“ (I4).
	Buitiniai įgūdžiai	„...maisto gamyba <...> anksčiau daug mažiau gamindavome, ta prasme dėl to maisto, nesistengėm ką gamint. O dabar kažkaip tariamės ir dažniau. (I2); „...maisto gaminimas.“ (I3); „Tai išmokau naudotis visokiais įrankiais ir priemonėmis.“ (I4).

Savarankiško gyvenimo vizija išėjus iš globos namų	Savarankiškai tvarkysis buitį	<i>„...tai viską darysiuosi pats, pats eisiu į parduotuvę, pats namus tvarkysiuosi, pats valgyt gaminsiuosi, daug visko darysiu...“ (I3).</i>
	Galvojimas apie darbą	<i>„...dirbsiu tikrai, tai ir bus darbas namai, darbas namai, namai draugai <...> Dabar galvoju, kad visi darbai nėra lengvi. Visur sunku tiesiog, reikia priprast, pritapt ir dirbt, ir stengtis dėl savęs, ne dėl kitų.“ (I1); „...įsivaizduoju, bent jau, ieškotis darbo.“ (I4).</i>
	Būsto planavimas	<i>„...po to jau žiūrėt būstą įsigyt...“ (I2); „...esu tikra, kad nuomosiuosi kokį nors butą.“ (I4).</i>
	Mokslas, profesijos įgijimas	<i>„...tai pirmiausia tai vaizdinys, kad pabaigsiu mokslus. <...> jeigu viskas bus gerai, įgysiu specialybę...“ (I2); „...bet mokinsiuos turbūt išėjęs.“ (I3); „...iš tikrųjų aš galvoju pabaigusi mokyklą mokytis toliau...“ (I4).</i>

Šaltinis: sukurta darbo autorės pagal kokybinio interviu duomenis, 2021

Tyrimas atskleidė, kad BVGN kuriama aplinka ir teikiamos gyvenimo sąlygos vaikams užtikrina jų pačių įsitraukimą ruošiantis savarankiškam gyvenimui. Tyrimo duomenys rodo, kad BVGN gyvenantiems vaikams atsirado daugiau galimybių savarankiškai tvarkytis buitį: *„...daugiau išmokau maisto gamybos, apsipirkime produktų, tvarkymo.“ (I2); „maistą paruošdavo ten valgykla, o čia jau patys viską, ko norim, tą pasidarom.“ (I3).* Vertinant tyrimo rezultatus pastebima, kad vaikai gyvendami BVGN pradėjo rūpintis buitniais dalykais, planuoti įvairius pirkinius, prisiimti atsakomybę už atliekamas veiklas.

BVGN vaikai mokosi priimti sprendimus bendradarbiaujant ir bendraujant su kitais vaikais ir darbuotojais: *„Čia viskas gerai ir padeda, ir sprendžiam kartu, ir ten mąstom visi kartu atsisėdę, kaip ką daryt kitaip...“ (I1); „...nu tiesiog daugiau ir to bendravimo, visko tai, tas ir keičiasi. Sprendžiam kartu problemas...“ (I2).* Pastebėtina, kad vaikams BVGN užtikrinama draugiška aplinka, leidžianti kartu spręsti problemas, planuoti veiklas. Vaikai jaučiasi gerbiami, išklausomi, išsakantys savo nuomonę.

BVGN užtikrina geresnę emocinę aplinką, ramią atmosferą: *„daug geriau, daug ramiau, daug tyliau. Nieks netriukšmauja čia.“ (I3); „gera aplinka ir žmonės, su kuriais gyvenu, kurie čia dirba.“ (I4).* Galima teigti, kad vaikams gyvenimas BVGN asocijuojasi su ramybe, tarpusavio sutarimu, gerais žmonėmis.

Remiantis „Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašu“ (2020), vieni iš svarbiausių BVGN tikslų yra saugios ir artimos šeimos aplinkos sukūrimas. Todėl galima daryti

prielaidą, kad BVGN užtikrina vaikams galimybes įsitraukti į kasdienes buitines veiklas, skatina bendrauti ir bendradarbiauti visiems kartu, spręsti problemas, planuoti veiklas bei kuria emocionaliai palankią aplinką vaiko fizinei ir psichinei gerovei.

Tyrimo metu atskleista rengimosi savarankiškam gyvenimui būdai. Tyrimo dalyviai nurodė, kad gyvendami BVGN pradėjo labiau mąstyti apie savo ateitį ir nori tapti savarankiškais: „...supratau, kad nebus lengva, kaip anksčiau galvodavau, kad „ai čia ne man, nenoriu, nereikia“....“ (11); „...kai pagalvoji apie tą savarankišką gyvenimą, tai pradedi viską, nežinau, pats daryt...“ (13), „aš stengiuosi būti daugiau savarankiška nei, tarkim, nei buvau.“ (14). Galima teigti, kad vaikai, gyvendami BVGN, stengiasi būti savarankiškais ir supranta apie pasiruošimą savarankiškam gyvenimui.

Remiantis Institucinės globos Pertvarkos Pirmojo etapo „Galutine vertinimo ataskaita“ (2020), galima išvelgti panašias išvalgas apie vaikų pagerėjusias gyvenimo sąlygas BVGN. Ataskaitoje pabrėžiama, kad vaikai jaučia geresnes buitines sąlygas, ramybę, komfortą, tarpusavio santykiai su darbuotojais tapo artimesni, šiltesni, sudaromos galimybės plėtotis savarankiškumui, pagerėjo vidinė būseną, vaikai lengviau integruojasi visuomenėje. Pasak Gudžinskienės, Raudeliūnaitės (2016), vaikams ypač svarbu gyventi artimai šeimai aplinkoje, kurioje didės savarankiškumas, vyks sėkminga integracija visuomenėje.

Vienu iš rengimosi savarankiškam gyvenimui būdų vaikai nurodė kasdienes praktines veiklas. Jų metu įgyja taupymo ir maisto gaminimo įgūdžių: „...einam kartu apsipirkti, žiūrim, kas pigiau, kad gautųsi, kad, nu, su nuolaida, kad būtų...“ (12); „tai mus moko, tarkim, kaip ruošti valgyti...“ (14). Pastebėtina, kad vaikai mokosi gyvenimiškos patirties planuojant kasdienes veiklas.

Vaikams svarbi darbuotojų pagalba ruošiantis savarankiškam gyvenimui: „...pataria ir kalba su mumis apie tą visą gyvenimą, kaip mes išeisim, ką mes galim daryti, pataria...“ (14); „...nu tai mokina mus įvairių dalykų, aiškina gyvenimiškas istorijas.“ (12).

Tyrimo atskleista, kad vaikų savarankiškumui ugdyti reikalingas ir pačio vaiko noras: „...kai pagalvoji apie tą savarankišką gyvenimą, tai pradedi viską, nežinau, pats daryt...“ (13).

Galima teigti, kad vaikams teigiamos įtakos turi darbuotojų pagalba, paskatinimai ir pokalbiai savarankiškumo temomis. Artėjanti savarankiška ateitis tampa vienu pagrindiniu motyvu išmokti savimi pasirūpinti.

Tyrimo metu atskleisti pagerėję vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžiai, persikėlus gyventi į BVGN. Vaikai nurodo, kad pagerėjo jų finansų planavimo įgūdžiai: „...*Aš ten neidavau per daug, negalvodavau. O čia reikėdavo galvot, kad nei per daug nei per mažai praleist...*“ (I1); „...*mokomės išsitekt, kad užtektų visam mėnesiui tų pinigų, kiek gaunama.*“ (I2); „...*apsipirkimai visokiose parduotuvėse ir panašiai. Savo finansų skaičiavimai.*“ (I3). Pastebėtina, kad BVGN sudaro galimybes vaikams mokytis valdyti turimus finansus.

Tyrimo duomenys parodo, kad vaikai, gyvendami BVGN, patobulino buitines įgūdžius: „...*anksčiau daug mažiau gamindavome, ta prasme dėl to maisto, nesistengėm, ką gamint. O dabar kažkaip tariamės ir dažniau.* (I2); „...*maisto gaminimas.*“ (I3); „*Tai išmokau naudotis visokiais įrankiais ir priemonėmis.*“ (I4). Pastebėtina, kad gyvendami BVGN, vaikai turi galimybę įgyti ir tobulinti buitines įgūdžius.

Galima teigti, kad vaikams, persikėlus gyventi į BVGN, atsirado didesnės galimybės įsitraukti į kasdienes veiklas. Tyrimo rezultatai atspindi Lietuvos Respublikos „Socialinės globos normų aprašo“ pakeitime (2019) pateikiamas nuostatas, kad vaikams, gyvenantiems BVGN, turi būti suteikiamos sąlygos ugdyti buitines, darbo, finansinio raštingumo ir kitų kasdieninių įgūdžių. BVGN turi skatinti vaiką būti savarankišku visose veiklose ir planuoti savarankišką ateitį.

Tyrimo duomenys atskleidžia globojamų jaunuolių savarankiško gyvenimo viziją, jiems išėjus iš globos namų. Tyrimo dalyviai nurodė, kad patys ruoš maistą, rūpintis buitimi ir savo poreikiais: „...*tai viską darysiuosi pats, pats eisiu į parduotuvę, pats namus tvarkysiuosi, pats valgyt gaminsiuosi, daug visko darysiu...*“ (I3). Pastebėtina, kad vaikai pabrėžia savo paties vaidmens reikšmingumą savarankiškame gyvenime. Jaučiamas nepriklausomybės poreikis.

Tyrimo dalyviai nurodė, kad savarankišką ateitį sieja su darbu: „...*dirbsiu tikrai, tai ir bus darbas namai, darbas namai, namai draugai <...> Dabar galvoju, kad visi darbai nėr lengvi. Visur sunku tiesiog, reikia priprast, pritapt ir, dirbt, ir stengtis dėl savęs, ne dėl kitų.*“ (I1); „...*įsivaizduoju, bent jau, ieškotis darbo*“ (I4). Galima daryti išvadą, kad vaikai planuoja patys save išlaikyti, pasirūpinti, todėl vienu svarbiausių savarankiško gyvenimo užtikrinimo veiksmu jie laiko darbą. Tyrimo duomenis galima pagrįsti mokslininkų įžvalgomis. Dragu (2019) teigia, kad vaikai pradėję gyventi savarankiškai ir neturėdami artimo žmogaus, kuris teiktų pagalbą, savo ateitį sieja su darbo ir profesijos pasirinkimu.

Tyrimo dalyviai savarankišką ateitį sieja su gyvenamosios vietos paieška: „...*po to jau žiūrėt būstą įsigyt...*“ (I2); „...*esu tikra, kad nuomosiuosi kokį nors butą.*“ (I4). Galima teigti, kad būsto turėjimas suteikia vaikams saugumo jausmą, primena namus.

Svarbus gyvenimo kokybės veiksnys yra išsilavinimas, įgyta profesija, kuri suteikia galimybę rasti darbą. Tyrimas atskleidžia jaunuolių poreikį mokytis, įgyti specialybę, atitinkančią turimus gebėjimus ir interesus bei suvokimą apie profesijos reikšmę gyvenimui: „...*tai pirmiausia tai vaizdinys, kad pabaigsiu mokslus. <...> jeigu viskas bus gerai, įgysiu specialybę...*“ (I2); „...*bet mokinsiuos turbūt išėjęs.*“ (I3); „...*iš tikrųjų aš galvoju pabaigusi mokyklą mokytis toliau...*“ (I4).

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų pasirengimas savarankiškam gyvenimui BVGN vyksta praktinių veiklų metu, vaikams stengiantis įsitraukti į jas. Kai kuriose srityse vaikai dar jaučiasi nepakankamai turintys savarankiško gyvenimo įgūdžių, tačiau su darbuotojų pagalba rodo pastangas tobulėti. Savo savarankišką ateitį sieja būsto įsigijimu, darbu, profesijos pasirinkimu ir galimybe pasirūpinti savimi ir dėlto būti patiems atsakingiems.

IŠVADOS

1. Institucinė globa sukelia neigiamus padarinius vaiko psichosocialinei gerovei, slopina vaiko savarankiškumą. Sustiprintas dėmesys, „šiltnamio sąlygos“, harmoningos aplinkos stoka, kontrolė nesukuria sąlygų ugdyti savarankiško gyvenimo įgūdžius, todėl palikę globą vaikai patiria gyvenimiškų sunkumų, nepasitiki savimi, negeba patenkinti poreikių ir palaikyti bendravimo sąveikų su kitais asmenimis.
2. Institucinė globos pertvarka sudaro sąlygas teikti kokybišką kompleksinę pagalbą vaikui ir jo šeimai, skatina kurti ir plėtoti bendruomeninių paslaugų infrastruktūrą likusiems be tėvų globos vaikams. Pertvarka užtikrina galimybes kiekvienam be tėvų globos likusiam vaikui augti saugioje ir vaiko raidai palankioje aplinkoje, todėl teikiamos budinčių globotojų, globos centro, palydimosios globos ir bendruomeninių vaikų globos namų paslaugos;
3. Bendruomeniniai vaikų globos namai suteikia visas sąlygas ugdyti vaiko savarankiško gyvenimo įgūdžius, gerina vaiko fizinę, psichinę ir socialinę raidą, didina vaikų motyvaciją, savivertę ir atsakomybės jausmą. Kuriamai šeimai artima aplinka skatina vaikus įsitraukti į kasdienes veiklas, įgytas žinias panaudoti praktiškai;
4. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialiniai darbuotojai palankiai vertina vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą BVGN. Vaikų savarankiškumui ugdyti teigiamą įtaką daro kuriama šeimos aplinka, suteiktos sąlygos vaikams patiems savarankiškai atlikti kasdienes veiklas, mokytis iš socialinių darbuotojų rodomo asmeninio pavyzdžio. Sudaromos galimybės patiems vaikams prisiimti atsakomybę dėl atliekamų veiksmų, mokytis iš klaidų. Pasibaigus globai ryšiai su vaiku nenutrūksta, vyksta tolimesnis bendravimas: konsultuojant, palaikant emocionaliai, susitinkant. Socialiniai darbuotojai jaučia asmeninę atsakomybę paruošti vaiką savarankiškam gyvenimui, stengiasi visuomet padėti vaikui ugdytis savarankiškumo įgūdžius, kad gebėtų patys pasirūpinti savimi, teikia reikalingą pagalbą, didina jo motyvaciją. Socialinių darbuotojų dažniausiai patiriami sunkumai ugdant vaikų savarankiškumą: vaikų nenoras, jų ryžto ir motyvacijos stoka, specialistų trūkumas.
5. Vaikų patirties analizė atskleidė, kad vaikai savarankiškai tvarkosi buitį, bendradarbiauja ir bendrauja su darbuotojais ir kitais vaikais priimant sprendimus, išsako savo nuomonę,

atlieka praktines veiklas. Savarankiško gyvenimo įgūdžius ugdo kasdieninėse veiklose: apsipirkimas, pirkinių planavimas, maisto gamyba, finansų valdymas. Gyvendami BVGN, vaikai rodo norą įgyti savarankiškumo įgūdžių, planuoja būsimą ateitį, remiasi socialinių darbuotojų teikiama pagalba. Vaikams savarankiškas žmogus reiškia gyvenimą atskirai nuo kitų žmonių, nepriklausomybę, sugebėjimą savimi pasirūpinti. Vaikai, palikę BVGN, planuoja savarankiškai tvarkytis buitį, susirasti darbą, būstą, mokytis ir įgyti profesiją.

REKOMENDACIJOS

SOCIALINIAMS DARBUOTOJAMS, DIRBANTIEMS BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE:

1. Siekiant pagerinti vaikų pasiruošimą savarankiškam gyvenimui, tobulinti kvalifikaciją seminarų, mokymų, intervizių ir supervizių metu, gilinti konfliktų valdymo, stresinių situacijų sprendimo, darbo su elgesio ir emocinių sunkumų ar sutrikimų turinčiais vaikais.
2. Individualiai dirbant su vaiku didesnę dėmesį skirti savarankiškumo įgūdžių spragoms šalinti.
3. Palydinti vaikus į savarankišką gyvenimą kurti palaikančią ir empatišką aplinką, stebėti ir padėti vaikui žengti pirmuosius žingsnius naujame gyvenimo etape.
4. Aktyviau bendrauti ir bendradarbiauti su psichologu, vaikų psichiatru, mažinant vaikų patiriamą stresą

BENDRUOMENINIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMŲ ADMINISTRACIJAI:

1. Taikyti intervizią ir supervizią siekiant pagerinti paslaugų kokybę, bei personalo darbą ir turimus įgūdžius.
2. Kurti komandinio bendravimo santykius kolektyve, sprendžiant vaikų savarankiškumo ugdymo sunkumus ir planuojant ugdomąsias veiklas.
3. Organizuoti bendrus susitikimus su kitų bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojais pasidalinti gerąja patirtimi, žiniomis.

LITERATŪRA

1. Adomaitienė J., Balčiūnienė R. (2017). Asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės. *Andragogy*, 8, 71-93. Prieiga per internetą: <http://journals.ku.lt/index.php/andragogy/article/view/1719/pdf> [žiūrėta 2019-11-15].
2. Baptista J., Silva JR., Marquesas S., Martinsas C., Soares I. (2018). *Early Maltreatment and current Quality of relational care predict socioemotional problems among institutionalized infants and toddlers*. University of Minho, School of Psychology, CIPsi, Braga, Portugal, 39b (6), p. 718-729. Prieiga per internetą: <http://web.b.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=fc9283e3-46ac-4463-b54a-ceafd160094b%40pdc-v-sessmgr05> [žiūrėta: 2020-03-10].
3. Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašas. Projektas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d23e33c0795e11eaa38ed97835ec4df6?jfwid=zjgvsowxr> [žiūrėta: 2020-11-07].
4. Bidva K., Gailienė I. (2010). Globos namų auklėtinių profesinių ketinimų ir jų realizavimo ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, (1), 60-67. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367171088992/J.04~2010~1367171088992.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
5. Bilevičienė T., Jonušauskas S. (2011). Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16758/9789955192770.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta: 2020-11-04].
6. Blahová P. A. M. (2020). Preparing Young People for Leaving Children's Homes. *Czech & Slovak Social Work/Sociální Práce/Sociálna Práca*, 20(4). Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=fd24135-a9e6-4ef4-b16c-f669f84f9c8e%40sessionmgr4007> [žiūrėta: 2021-03-05].
7. Braslauskienė R., Grudžinskytė A. (2007). Socialinė-educacinė pagalba vaikams iš globos namų adaptuojantis pradinėje mokykloje. *Tiltai*, (4), 17-28. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367163637773/J.04~2007~1367163637773.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].

8. Browne K. (2009). *The Risk of Harm to Young Children in Institutional Care*. Prieiga per internetą: http://learn.viva.org/wp-content/uploads/2017/08/The_Risk_of_Harm.pdf [žiūrėta: 2020-03-11].
9. Bubnys R., Jasevičienė Z. (2013). Globos namuose gyvenančių paauglių patiriamų problemų sąsajos su ateities perspektyvomis. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, (11), 31-37. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1367189370565/J.04~2013~1367189370565.pdf> [žiūrėta: 2021-02-20].
10. Burvytė S. Kocai E. (2017). Socialinių darbuotojų požiūris į vaikų globos namuose augančių vaikų ryšius su biologiniais tėvais. *Socialinis ugdymas: mokslo darbai*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2017, T. 45, Nr. 1. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=14&sid=99cfe64a-3073-4b56-bbb4-fbdd84639813%40sdc-v-sessmgr03> [žiūrėta: 2021-02-14].
11. Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community - based Care (2012). Prieiga per internetą: <https://deinstitutionalisationdotcom.files.wordpress.com/2017/07/guidelines-final-english.pdf> [žiūrėta: 2020-01-18].
12. Čepukienė V., Pakrošnis R. (2008). Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės savybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika. *Specialusis ugdymas*, (2), p. 31-44. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367162882254/J.04~2008~1367162882254.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
13. Čižikienė J. (2018). Institutional care system transformation: trends and perspectives for the development of child care institutions. 2, 22-35. Prieiga per internetą: <http://web.b.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=26&sid=bcf7ad68-1a09-4bcf-9fa0-354da00685c7%40sessionmgr103> [žiūrėta: 2020-04-20].
14. Dragu L. M. (2019). Deinstitutionalization of youth under institutional care: transition from institutional care to independent life. *Revista Universitară de Sociologie*, 15 (1), 271-281. Prieiga per internetą: <http://web.b.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=ca0cbf21-dc20-465b-be49-b456bad37047%40pdc-v-sessmgr03> [žiūrėta: 2021-02-10].

15. Dudaitė J. (2016). Globos namų auklėtinių verslumo kompetencijos kaip pasiruošimo savarankiškam gyvenimui prielaida. *Socialinis darbas*, 14(1), 92-104. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/social-work/article/view/4358/4082> [žiūrėta: 2020-03-10].
16. Dunajevs E. (2012). Asmeninių socialinių paslaugų deinstitutionalizacija pokomunistinėje Lietuvoje. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, (6), 45-63. Vilniaus universitetas, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367188679745/J.04~2012~1367188679745.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
17. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (2015). Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl ilgalaikės socialinės globos ir deinstitutionalizavimo C, 332-01. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014AE7336&from=MT> [žiūrėta: 2020-03-11].
18. Fominienė V. B., Rėklaitienė D., Požerienė J., Ostasevičienė V., Gaižauskienė, A. (2014). Globos namuose gyvenančių paauglių profesijos pasirinkimo problemos. *Tiltai*, 63(2), 131-143. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/167-2648-1-PB.pdf> [žiūrėta: 2020-04-20].
19. Gaižauskaitė I., Valavičienė N. (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16758/9789955192770.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta: 2020-11-04].
20. Gapšytė R., Snieškienė D. (2011). Socialinio darbuotojo etinė kompetencija ir jos vystymo praktikoje galimybės. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, (7), 113-129. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175826753/J.04~2011~1367175826753.pdf> [žiūrėta: 2021-04-08].
21. Genienė R., Šumskienė E. (2016). Stacionarios globos pertvarka Lietuvoje institucionalizmo teorijos požiūriu. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, (12), 74-89. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2016~1494596314861/J.04~2016~1494596314861.pdf> [žiūrėta 2019-11-15].

22. Goldschmidt L. (2019). Mitigating risks for children in institutional care: a case study: case study. *Psycho-analytic Psychotherapy in South Africa*, 27(1), 76-108. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=ea18fc6d-1f3c-4b9d-8e03-79a90279f48e%40sessionmgr4006> [žiūrėta: 2020-03-10].
23. Griciūtė J., Senkevičiūtė - Doviltė L. (2018). Lietuvos socialinės globos įstaigų, dalyvaujančių pertvarkos procese, darbuotojų motyvacijos vertinimas. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2018, nr. 21 (1), p. 35-56. Prieiga per internetą: <https://www.ekt.lt/wp-content/uploads/2018/12/Straipsnis.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
24. Gudonis V., Butkutė I., Samašonok K. (2008). Globos namų auklėtinių ir paauglių, gyvenančių pilnose šeimose, adaptacijos ypatumai. *Specialusis ugdymas*, (2), 8-21. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367162880667/J.04~2008~1367162880667.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
25. Gudaitė U., Žebrauskaitė A. (2019). Socialinio darbuotojo pasiruošimas vaikų globos namų deinstitutionalizacijai Lietuvoje. *Verslas, Technologijos, Biomedicina: Inovacijų išvalgos: Respublikinė moklinė-praktinė studentų konferencija: Straipsnių Rinkinys [elektroninis Išteklius]*, (1), 97-105. Prieiga per internetą: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:40214551/datastreams/MAIN/content> [žiūrėta 2020-03-10].
26. Gudžinskienė, V. (2010). Self-evaluation of general skills gained by social workers from children foster homes. *Socialinis ugdymas*, 2010, t. 24, p. 111-118. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367176481158/J.04~2010~1367176481158.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
27. Gudžinskienė V., Augutavičius A. (2014). Vaikų globos namų auklėtinių pasirengimas savarankiškam gyvenimui. *Mokytojų ugdymas*, (23), 18-33. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2014~1461682046399/J.04~2014~1461682046399.pdf> [žiūrėta: 2020-10-20].
28. Gudžinskienė V., Jaruševičienė Ž. (2010). Expression of cognitive and practical skills of social workers employed in children foster homes. *Socialinis ugdymas*, 2010, t. 24, p. 153-161. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367176662388/J.04~2010~1367176662388.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].

29. Gudžinskienė V., Navaitis G. (2016). Įvaikinimas: deinstitucionalizacija-palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymas. 14 (2), p. 134-147. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14569/4491-9957-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta: 2019-11-15].
30. Gudžinskienė V., Norvaišaitė J. (2010). Socialinio darbuotojo kompetencijų sampratų analizė. *Socialinis ugdymas*, (11), 55-64. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367171221213/J.04~2010~1367171221213.pdf> [žiūrėta: 2020-10-20].
31. Gudžinskienė V., Raudeliūnaitė, R. (2018). Challenges and their overcoming when implementing the restructuring of children's care homes in Lithuania. In *7th international interdisciplinary scientific conference „Society. Health. Welfare“: Riga, Latvia, October 10–12, 2018* (03002, pp. 1-10). Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16089/shsconf_shw2019_03002.pdf?sequence=1&isAllowed=y [žiūrėta: 2020-06-12].
32. Gudžinskienė V., Raudeliūnaitė R. (2016). The improvement of children's independent living skills in the context of the restructuring of children's care homes. In *Society, integration, education: proceedings of the international scientific conference, May 27th-28th, 2016* (Vol. 3, pp. 312-323). Rezekne: Rezeknes Academy of Technologies. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/1451-2699-1-PB.pdf> [žiūrėta: 2020-06-12].
33. Gudžinskienė V., Raudeliūnaitė R. (2016). The qualification improvement of social workers working in children's care homes in the context of their restructuring. In *Society, integration, education: proceedings of the international scientific conference, May 27th-28th, 2016* (Vol. 3, pp. 324-333). Rezekne: Rezeknes Academy of Technologies. Prieiga per internetą: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/1455/1827> [žiūrėta: 2020-06-12].
34. Gudžinskienė V., Raudeliūnaitė R. ir Uscila R. (2017). *Socialinių darbuotojų patirtys rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose*. Mykolo Romerio universitetas, Socialinio darbo institutas. T. 125, Nr. 1, p. 158-174. ISSN 1392-0340. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB->

- [0001:J.04~2017~1516638263425/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content](https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1516638263425/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content) [žiūrėta: 2020-01-18].
35. Gudžinskienė V., Jaruševičienė Ž., Mačiukienė D. (2010). The attitude of social workers employed in child care homes towards knowledge as a constituent part of their competence. *Socialinis ugdymas*, 2010, t. 24, p. 177-191. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367176663450/J.04~2010~1367176663450.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
36. Gvaldaitė L., Šimkonytė S. (2016). Vaikų globos namų deinstucionalizacija Lietuvoje: ar "vežimas" judės į priekį?. *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, (12), 55-73. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2016~1494595874221/J.04~2016~1494595874221.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
37. Institucinės globos pertvarkos Pirmojo etapo galutinė vertinimo ataskaita (2020). Prieiga per internetą: http://www.pertvarka.lt/wp-content/uploads/2016/07/Pertvarkos_vertinimo_ataskaita_galutin%C4%97_20200408.pdf [žiūrėta: 2020-05-10].
38. Kaffemanienė I., Tumelytė D. (2008). Globos namų auklėtinių laisvalaikis ir popamokinis užimtumas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, (4), 164-168. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367164733595/J.04~2008~1367164733595.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
39. Kardelis K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas. Prieiga per internetą: <https://verslas09.files.wordpress.com/2010/01/mtp.pdf> [žiūrėta: 2020-11-04].
40. Kavaliauskienė V., Nikolajenko E. (2017). *Nuostatos kaip socialinio darbuotojo profesinės veiklos motyvaciją skatinantis veiksnys*. Klaipėdos universitetas, 2, 41-52. ISSN 1392-3137. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1515080004541/J.04~2017~1515080004541.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
41. Kennedy F., Pearson D., Brett-Taylor L., Talreja V. (2014). The life skills assessment scale: measuring life skills of disadvantaged children in the developing world. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 42(2), 197-209. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=283e5fd1-18b2-478b-af54-cf200487878d%40sdc-v-sessmgr03> [žiūrėta: 2021-02-10].

42. Kiaunytė A., Lygnugarienė V. (2019). Vaiko globos sisteminė pertvarka kaip iššūkis socialinių darbuotojų profesionalumui: kas parodo supervizijos ir intervizijos poreikį?. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2019, nr. 23 (1), p. 69-94. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/100782/1/ISSN2029-5820_2019_N_23_1.PG_69-94.pdf [žiūrėta: 2019-11-15].
43. Kudinovienė, J. (2008). Meno edukologinių tyrimų metodologijos pradmenys. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:4242074/datastreams/MAIN/content> [žiūrėta: 2020-11-04].
44. Lazdauskas T., Pileckaitė-Markovienė M. (2007). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų, gyvenančių globos įstaigose, savivertės ir mokyklinio nerimo ypatumai. *Pedagogika*, 124-130. Prieiga per internetą: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=21664> [žiūrėta: 2020-10-20].
45. Lietuvos gyventojų požiūrio į institucinės globos pertvarką tyrimo ataskaita, 2016. Prieiga per internetą: http://www.pertvarka.lt/wp-content/uploads/2016/05/Tyrimas_apie_gyventuju_poziuri_i_pertvarka.pdf [žiūrėta: 2020-05-10].
46. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2020 metų veiklos ataskaita (2021). Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/ataskaitos/sadm/SADM%202020%20metu%20veiklos%20ataskaita%20-2021-03-18.pdf> [žiūrėta: 2021-04-20].
47. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2007). Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa. Vilnius.
48. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2007). Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos. Vilnius.
49. Lietuvos oficialiosios statistikos portalas. Socialinės paslaugos 2019 m. (2020) <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=7736424> [žiūrėta: 2020-10-20].
50. Liobikienė T. N., Ivanauskienė V. (2010). Supervizija vaikų globos institucijoje. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, (6), 105-118. Prieiga per internetą:

- <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367175673933/J.04~2010~1367175673933.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
51. Liu J. M. (2020). Orphanages by another name. *Kansas law and public policy journal*, 83-107. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=30f1acdc-45cf-425d-8d9d-1ca597dced45%40sessionmgr4007> [žiūrėta: 2021-02-10].
52. Masiliauskienė E., Griškutė V. (2010). Vaikų dienos centrų teikiamos pagalbos socialinės rizikos šeimų vaikams raiškos kontekstų empirinis tyrimas. *Mokytojų ugdymas*, (14), p. 138-155. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367177763187/J.04~2010~1367177763187.pdf> [žiūrėta: 2020-10-14].
53. Nikolajenko E. (2019). Socialinio darbuotojo motyvacija kaip veiksmingo profesinio funkcionavimo prielaida. *Tiltai* (2), p. 80-98. Prieiga per internetą: <http://web.b.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=41391ccd-e120-4f46-8a31-418b7f4a25bb%40pdc-v-sessmgr01> [žiūrėta: 2020-10-14].
54. Perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų. Institucinės globos pertvarka, 2014-2020. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/9815_pertvarkos-pristatymas-lietuviu.pdf [žiūrėta: 2020-05-10].
55. Perėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų planas. Patvirtinta LR SADM ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. A1-83. *Valstybės žinios*, Nr. 1624. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e4169490984411e3aad2c022318814db?jfwid=jpvqx0uhf+%5B%C5%BEi%C5%ABr%C4%97ta%3A+2019-12-26%5D> [žiūrėta: 2019-12-26].
56. Pileckaitė-Markovienė, M. (2004). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, vidinės darnos ypatumai. *Ugdymo psichologija*, (13), 29-33. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367190428031/J.04~2004~1367190428031.pdf> [žiūrėta: 2020-10-14].

57. Prajapati R., Sharma B. ir Sharma D. (2017). Gyvenimo įgūdžių ugdymo reikšmė. *Šiuolaikiniai švietimo tyrimų klausimai (CIER)*, 10 straipsnio 1 dalis, 1–6. Prieiga per internetą: <https://www.clutejournals.com/index.php/CIER/article/view/9875/9972> [žiūrėta: 2021-02-20].
58. Pūras D. Institucinė globa – vaikų iki trejų metų amžiaus teisių pažeidimas. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/LT_D.Puras_Children%20under%203.pdf [žiūrėta: 2020-03-11].
59. Raudeliūnaitė R., Gudžinskienė V. (2018). The development of social skills of young people living in community care homes. In *Society, integration, education: proceedings of the international scientific conference, May 25th -26th, 2018* (vol. 3: Special pedagogy, social pedagogy, pp. 368-377). Rezekne: Rezeknes Academy of Technologies. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/ASUS/Downloads/3184-4481-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ASUS/Downloads/3184-4481-1-PB%20(1).pdf) [žiūrėta: 2020-06-12].
60. Raudeliūnaitė R., Paigozina R. (2009). Vaikų, gyvenančių globos namuose ir pilnose šeimose, socialinių įgūdžių empirinis tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, (4), 169-176. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367168545857/J.04~2009~1367168545857.pdf> [žiūrėta: 2020-03-10].
61. Raudeliūnaitė R., Paigozina R. (2009). Vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinių įgūdžių raiškos ypatumai. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11853/1286-2452-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta: 2019-11-15].
62. Raudeliūnaitė R., Urbikaitė J. (2011). Vaikų globos šeimose ypatumai. *Socialinis darbas*, 10(1), 27-35. Prieiga per internetą: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=77906> [žiūrėta: 2020-05-08].
63. Rimkus, V. (2015). Neapibrėžtumo aspektai socialiniame darbe. *Tiltai*, (1), 99-113. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1491413816023/J.04~2015~1491413816023.pdf> [žiūrėta: 2020-10-20].
64. Rupšienė L. (2007). Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas. Prieiga per internetą:

- https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/kokybiniu_tyrimu_duomenu_rinkimo_metodol.pdf [žiūrėta: 2020-11-04].
65. Rupšienė L., Leliūgienė I., Baršauskienė V. (2004). Vaikų globos namų auklėtojo pareigybė, profesinė kompetencija ir funkcijos. *Tiltai. Priedas*, (18), 103-112. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367157612389/J.04~2004~1367157612389.pdf> [žiūrėta: 2021-03-30].
66. Ruškuvienė I., Arnold E. (2008). Žmogiškasis kapitalas: Lietuvos ir Vokietijos vaikų socialinės globos namų globotinių požiūris į savarankiškumą. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (4), 338-346. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367162950064/J.04~2008~1367162950064.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
67. Sala Roca J. (2019). Professional parenting in institutional foster care: Proposal to improve care of children fostered in child protection centres. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, (34). Prieiga per internetą: <http://web.b.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&sid=fc9283e3-46ac-4463-b54a-ceafd160094b%40pdc-v-sessmgr05> [žiūrėta: 2020-03-10].
68. Samašonok K. (2009). Globos namuose gyvenančių paauglių adaptyvaus elgesio ugdymas (sis) (*Doctoral dissertation, Siauliai University*). Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/1919232.pdf> [žiūrėta: 2020-10-14].
69. Samašonok K. (2013). Globos namuose gyvenančių vaikų ir paauglių savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas: pasiekimai, sunkumai, sprendimai. *Pedagogika*, (110), 103-114. Prieiga per internetą: <http://ojs.leu.lt/index.php/Socialinusugdymas/article/view/23/16> [žiūrėta: 2020-03-10].
70. Samašonok K., Gudonis V. (2010). Globos namų auklėtinių požiūrio į savo elgesį ir santykius su bendraamžiais kaita. *Specialusis Ugdymas : Mokslo Darbai*, (2), p. 8-19. Prieiga per internetą: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6105613/datastreams/MAIN/content> [žiūrėta: 2020-10-14].
71. Samašonok K., Gudonis V. (2007). Globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose. *Specialusis ugdymas*, (1), 54-67. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367163268907/J.04~2007~1367163268907.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].

72. Samašonok K., Gudonis V. (2008). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, socialinė kompetencija: lyties ir amžiaus ypatumai. *Ugdymo psichologija*, (19), 18-30. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367171488671/J.04~2008~1367171488671.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
73. Samašonok K., Gudonis V., Juodraitis A. (2010). Institucinio ugdymo ir adaptyvaus elgesio dermės modeliavimas. *Šiauliai: ŠU leidykla*.
74. Samašonok K., Žukauskienė R., Gudonis V. (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocinių problemų ypatumai. *Socialinis darbas*, 5(2), 45-54. Prieiga per internetą: <http://rzukausk.home.mruni.eu/wp-content/uploads/PAAUGLI%C5%B2-GYVENAN%C4%8CI%C5%B2-GLOBOS-INSTITUCIJOSE-IR-PILNOSE2.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
75. Samašonok K., Žukauskienė R. (2004). Globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, mokyklinės adaptacijos ir kompetencijos ypatumai. *Socialinis darbas*, 3(2), 119-129. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367179607981/J.04~2004~1367179607981.pdf> [žiūrėta: 2020-10-14].
76. Snieškienė D., Bumblauskaitė, K. (2005). Globos įstaigose augančių jaunuolių pasiruošimas savarankiškam gyvenimui. *Specialusis ugdymas*, (2), 111-122. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367152189245/J.04~2005~1367152189245.pdf>
77. Stražinskaitė D., Kvieskienė G. (2015). Lietuvos ir Vengrijos vaikų globos sistemų palyginimas. *Socialinis ugdymas*, (1), 39-53. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1497254898135/J.04~2015~1497254898135.pdf> [žiūrėta: 2019-11-15].
78. Socialinės globos normų aprašo patvirtinimo pakeitimas. Patvirtinta LR SADM ministro 2019 m. liepos 8 d. įsakymu Nr. A1-386. *Valstybės žinios*, 2019-07-08, Nr. 11272. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8b2912d0a1b811e9aab6d8dd69c6da66?jfwid=pyc44xz45> [žiūrėta: 2020-01-18].

79. Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo pakeitimas. Patvirtinta LR SADM ministro 2019 m. gegužės 22 d. įsakymu Nr. A1-290. *Valstybės žinios*, Nr. 8106. Prieiga per internetą:
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5e69c2307d9111e98a8298567570d639>
[žiūrėta: 2020-01-18].
80. Štenclova V. (2019). Individuals' subjective view of leaving institutional care. *Proceedings of the multidisciplinary academic conference*, 8-15. Prieiga per internetą:
<http://web.a.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=afbda2b5-8a50-4b6f-85bc-d3337c6f9601%40sdc-v-sessmgr02> [žiūrėta: 2021-02-10].
81. Tamašauskienė, R. (2007). Paauglių, gyvenančių vaikų globos namuose, socialinių vaidmenų supratimas ir priėmimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, (4 (15)), 116-120. Prieiga per internetą: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=88898> [žiūrėta: 2020-10-14].
82. Terziev V., Arabska E. (2016). Process of deinstitutionalization of children at risk in Bulgaria. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 233, 287-291. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042816313635> [žiūrėta: 2021-02-20].
83. Tidikis, R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
84. Toliušytė Ž., Plaušinitienė A. (2015). Vaikų, gyvenančių globos namuose, savarankiško gyvenimo įgūdžių raiška. *Studies in Modern Society*, 6(1). Šiaulių universitetas, p. 130-139. Prieiga per internetą:
<http://web.b.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=c764d80f-7ee7-421a-871a-cb7408f52db0%40pdc-v-sessmgr04> [žiūrėta: 2020-04-20].
85. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2019). Projekto plano uždaviniai ir įgyvendintos veiklos. Prieiga per internetą: <https://www.pertvarka.lt/veikla/> [žiūrėta: 2020-05-10].
86. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2019). Projekto plano 3 uždavinys ir įgyvendintos veiklos. Prieiga per internetą: <http://www.pertvarka.lt/veikla/projekto-planas/3-uzdaviny/> [žiūrėta: 2020-05-10].

87. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. Vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarka. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/vaiko-teisiu-apsauga/vaiko-teisiu-apsaugos-sistemos-pertvarka/> [žiūrėta: 2019-12-26].
88. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2021). *2020 metų veiklos ataskaita*. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/VVTA%C4%AET%202020%20m.%20veiklos%20ataskaitos%20prezentacija.pdf> [2021-04-05].
89. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2020). *2019 metų veiklos ataskaita*. Vilnius. Nr. 5-1. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/media/file/2019/2019%20m.%20veiklos%20ataskaita%203.pdf> [žiūrėta: 2020-05-08].
90. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2019). Institucinės globos pertvarka: pagalba vaikams ir neįgaliesiems. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/naujienos/naujienos/institucines-globos-pertvarka-pagalba-vaikams-ir-neigaliesiems.html> [žiūrėta: 2020-01-03].
91. Valužytė L., Žebrauskaitė A. (2020). Asmens stiprybių perspektyva, dirbant su vaikais bendruomenėse vaikų globos namuose. *Veršlas, Technologijos, Biomedicina: Inovacijų išvalgos 2020: Straipsnių Rinkinys [elektroninis Išteklius]*, (1), 478-487. Prieiga per internetą: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:64808830/datastreams/MAIN/content> [žiūrėta: 2020-10-14].
92. Vanagaitė E., Daukšytė J. (2014). Vaikų ir paauglių, augančių vaikų globos namuose ir pilnose šeimose, žodinės asociacijos. *Ugdymo psichologija*, (25), 18-31. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2014~1503036590268/J.04~2014~1503036590268.pdf> [žiūrėta: 2021-02-10].
93. Zbarauskaitė A. Čekuolienė D. (2009). Globos namuose gyvenančių paauglių tapatumo formavimasis: biografinio pasakojimo interpretacinė analizė. *International journal of psychology: a biopsychosocial approach = Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 4, 89–108. Prieiga per internetą: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6169833/datastreams/MAIN/content>
94. Ziv Y., Olarte S., Venza J., Capps Umphlet K. (2018). *Early childhood trauma in high-risk families: associations with caregiver emotional availability and insightfulness, and*

- children's social information processing and social behavior*. Attachment and human development, No 3, p. 309-332. Prieiga per internetą: <http://web.b.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=18&sid=bcf7ad68-1a09-4bcf-9fa0-354da00685c7%40sessionmgr103> [žiūrėta: 2020-04-20].
95. Žalimienė L. (2007). *Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas*. Metodinė priemonė. ISBN 978-9955-786-00-9. Prieiga per internetą: http://ww.sppd.lt/media/mce_filebrowser/2015/01/09/Vaiku_socialines_globos_kokybe_i_r_jos_vertinimas.pdf [žiūrėta: 2020-03-11].
96. Žydžiūnaitė V., Sabaliauskas S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius.
97. Žukauskienė R., Leiputė O. (2002). *Vaikų ir jaunimo globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocinių ir elgesio problemų ypatumai*. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13358/2223-4748-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta: 2020-10-14].

SANTRAUKA

Darbo tema: „Likusių be tėvų globos vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui“.

Darbo tikslas: teoriškai ir empiriškai pagrįsti vaikų, likusių be tėvų globos, rengimą savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, kokybinis metodas, pusiau struktūruotas interviu. Empiriniame tyrime dalyvavo 7 socialiniai darbuotojai ir 4 vaikai nuo 17 iki 18 metų amžiaus.

Teorinėje darbo dalyje atskleista, kad institucinė globa neužtikrina sąlygų vaikams įgyti reikalingų įgūdžių savarankiškam gyvenimui ateityje. Dažniausiai institucijose augantys vaikai pasižymi emociniu ir fiziniu nebrandumu, lėtesniu raidos išsivystymu, agresyvumu, perdėto dėmesio siekimu, turi elgesio ir emocijų problemų, negeba kurti ir palaikyti bendravimo situacijų. Šie vaikai neįgyja reikalingos socialinės patirties visuomenėje, todėl palikę globos namus susiduria su savarankiško gyvenimo įgūdžių, žinių ir gebėjimų trūkumu.

Vykstančia institucinės globos pertvarka siekiama keisti institucinę globą į alternatyvias paslaugas šeimoje ir bendruomenėje vaikams, negalią ir psichikos sveikatos problemų turintiems asmenims. Siekiama sudaryti sąlygas, kad kiekvienas negalią turintis vaikas ir jo šeima gautų individualias, kokybiškas paslaugas bendruomenėje, o likęs be tėvų globos vaikas gyventų saugioje, palankioje jo raidai aplinkoje savo biologinėje, tėvių šeimoje ar šeimynoje bei gautų paslaugas bendruomenėje. Vaikų globos kontekste svarbus tampa visuomenės vertybinės mąstysenos keitimas - teigiamo požiūrio į globojamus asmenimis, vykstančią institucinės globos pertvarką formavimas.

Bendruomeniniai vaikų globos namai, kaip institucinės globos alternatyva, siekia užtikrinti globojamiems vaikams artimą šeimai aplinką, sėkmingą jų integraciją į visuomenę, pasiruošimą savarankiškam gyvenimui, individualių poreikių įgyvendinimą, prierašius tarpusavio santykius, sukurti geresnes sąlygas darbuotojams keltis profesinę kvalifikaciją. Skatinamas vaikų atsakomybės jausmas, ugdomi įgūdžiai praktinių veiklų metu, keliama savivertė, vaikai gali kurtis savo asmenines erdves. Individuali pagalba padeda vaikams ugdytis savarankiško gyvenimo ir socialinių įgūdžių.

Vaikams, gyvenantiems bendruomeniniuose vaikų globos namuose, teikiama pagalba planuoti savarankišką ateitį, renkantis profesiją, planuojant karjerą, organizuojant papildomą

ugdymą. Organizuojamos savarankiškumo veiklos, atliekant kasdieninius darbus, planuojant pirkinius, mokant mokesčius, tvarkant savo finansus. Pagerėjęs vaikų socialinis gyvenimas.

Bendruomeniniuose vaikų globos namuose dirbantys socialiniai darbuotojai gali skirti didesnę dėmesį vaiko savarankiško gyvenimo įgūdžiams ugdyti, skatinti vaiko stiprybių plėtojimą, socializaciją, sudaryti galimybes vaikui atlikti savarankiškas praktines veiklas bei kurti pasitikėjimo vertus santykius su vaiku.

Empirinio tyrimo duomenys atskleidė, kad bendruomeniniai vaikų globos namai gerina vaikų pasirengimą savarankiškam gyvenimui, kuriant šeimos sąlygas, skatinant vaikus įgyti buitines, savitvarkos, kasdienio gyvenimo, finansų tvarkymo, socialinių, asmeninių, bendravimo, problemų sprendimo įgūdžių, keičiant vaiko požiūrį į savarankiškumą, siekiant išmokyti vaiką pasirūpinti savimi. Sudaromos sąlygos palaikyti tolimesnę bendravimą ir teikti reikalingą pagalbą vaikams, palikusiems globą. Tačiau vaikų motyvacijos stoka, nepasitikėjimas savimi, biologinės šeimos kišimasis į vaikų gyvenimą, buvusių globos namų perteiktos vertybės, neigiamas visuomenės požiūris, specialistų pagalbos trūkumas sukelia sunkumų, ugdant vaikų savarankiškumą.

Pasikeitusios gyvenimo sąlygos bendruomeniniuose vaikų globos namuose skatina vaikus įsitraukti į savarankiško gyvenimo įgūdžių veiklas, keisti požiūrį į savo būsimą ateitį, didina vaikų motyvaciją tapti savarankiškais. Vaikai pasitelkia socialinių darbuotojų pagalbą, planuodami savarankišką gyvenimą išėjus iš globos namų.

Raktiniai žodžiai: bendruomeniniai vaikų globos namai, likęs be tėvų globos vaikas, šeimos aplinka, savarankiško gyvenimo įgūdžiai, socialiniai darbuotojai

SUMMARY

Research topic: *Preparing children without parental care to their independent life.*

Aim of the research: to theoretically and empirically ground the preparation of children without parental care in community child care homes to their independent life.

Research methods: the analysis of scientific literature and documents, the quality method, a semi-structured interview. The participants of the empirical research were 7 social workers and 4 children of 17-18 years of age.

The findings of the theoretical part show that institutional care does not ensure conditions for children to acquire the necessary skills needed in their upcoming independent life. Children living in child care homes usually are emotionally and physically immature, they have a slower development, tend to be aggressive and seek for exaggerated attention, have behavioural and emotional issues and are not capable of creating and maintaining communicative situations. These children do not acquire the necessary social experience in the society and after having left their care homes they encounter the lack of skills, knowledge and abilities required for their independent life.

The aim of the reform being made in the institutional care system is to replace the institutional care with alternative services provided by families and the society to children as well as to grown-ups with mental and/or physical disabilities. To create conditions for every child with physical or mental disabilities and their families to receive quality personalized services in the society and for the children without parental care to be able to live in a safe, development-friendly environment in their biological, step-parent families or adoptive households and to receive services from the community. In the context of child care, the transformation of the society's value mindset is becoming important, i.e. the formation of positive attitude towards fostered people and to the reform of institutional care system itself.

The community child care home, as an alternative to institutional care, aims to ensure a close-to-family environment to the fostered children and their successful integration to the society, their preparation to independent life, the implementation of their personal needs, attached mutual relationships and to make better conditions for workers to raise their professional qualifications. In the community child here home, the sense of responsibility is being stimulated, practical skills developed, children's self-esteem raised. Children can also design their own areas

of personal space there. Individual assistance helps develop their social skills and other skills needed later to lead an independent lifestyle.

Children living in a community child care home are provided with help while planning their independent future, choosing a profession, planning their career; also, additional training is organized. Independence-oriented activities are coordinated, such as performing everyday chores, planning grocery shopping, paying fees, managing their own finances. The improvement in children's social life is observed.

Social workers working in a community child care home can pay more attention to training children's independence skills, encourage developing their strengths and social skills, create possibilities to perform practical activities and build up relationships based on trust.

The findings of the empirical research show that community child care homes improve children's preparedness to independent life by creating family-like conditions, encouraging children acquire experience in real-life situations such as managing daily chores, taking care of hygiene, dealing with finances; by developing their social, personal, communication, problem solving skills; by changing childrens' attitude to independence and aiming to teach a child to take care of himself/herself. The conditions for continuous communication and receiving support after having left the care home are made. Yet the lack of children's motivation, low self-esteem, the interference of their biological families into children lives, the values of former care institutions, the negative attitude from the society and the lack of professionals cause difficulties in developing children's independence.

Different living conditions in community child care homes encourage children to get themselves involved into various activities of independent living, change their attitude towards their future and increase their motivation to become independent. Children make use of the social workers' help in planning their independent life after leaving the care home.

Key words: *community child care home, a child without parental care, family environment, independent living skills, social workers.*

PRIEDAI

1 priedas

Interviu klausimai socialiniams darbuotojams, dirbantiems bendruomeniniuose vaikų globos namuose:

Tema	Interviu klausimai
Veiksniai, turintys įtakos vaikų rengimui savarankiškam gyvenimui BVGN	1. Papasakokite, kokie veiksniai (teigiami ir neigiami) ir kaip daro įtaką rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui BVNG? Kokie išoriniai veiksniai susiję su vaiku ir jo situacija šeimoje ir su BVNG veiksniais (politika, kultūra, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesas)?
Vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui BVGN	1. Apibūdinkite, ką jums, kaip socialiniam darbuotojui, reiškia globojamų vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui? 2. Papasakokite, kokius ir kodėl globojamų vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžius ugdote? Kodėl šį įgūdį svarbu ugdyti? Kuo jis svarbus žmogaus savarankiškam gyvenimui? 3. Papasakokite, kaip ugdote vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžius. Kaip rengiate vaikus savarankiškam gyvenimui? 4. Papasakokite detaliau, kokius ir kodėl vaikų socialinius įgūdžius lengviausia ir sunkiausia ugdyti? Kokių savarankiško gyvenimo įgūdžių ir kodėl stokoja

	<p>jaunuoliai palikę BVGN?</p> <p>5. Su kokiais sunkumais susiduriate ugdydami vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžius?</p> <p>6. Kaip sprendžiate šiuos sunkumus?</p> <p>7. Kaip palydimi vaikai į savarankišką gyvenimą. Pateikite gerosios patirties pavyzdžių.</p> <p>8. Ar palaikote ryšius su buvusiais BVNG globotiniais? Papasakokite kaip jiems sekasi gyventi savarankiškai?</p>
<p>Siūlymai, gerinant vaikų rengimą savarankiškam gyvenimui BVGN</p>	<p>9. Pateikite savo pasiūlymus, kaip galima pagerinti vaikų pasiruošimą savarankiškam gyvenimui BVGN?</p>
<p>Socialinių darbuotojų kompetencija rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui</p>	<p>10. Papasakokite, kokios ir kodėl žinios ir įgūdžiai svarbūs socialiniam darbuotojui, rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui?</p> <p>11. Kokiomis vertybėmis ir kodėl turi vadovautis socialiniai darbuotojai, ruošdami vaikus savarankiškam gyvenimui?</p> <p>12. Kaip keliate savo profesinę kvalifikaciją, padedančią plėtoti jūsų kompetencijas ugdyti vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžius?</p> <p>13. Kaip manote, ko pasigendate keliant savo kvalifikaciją vaikų rengimo savarankiškam gyvenimui srityje ir kaip šias spragas būtų galima taisyti?</p>

Interviu klausimai vaikams (nuo 17 -18 metų amžiaus), gyvenantiems bendruomeniniuose vaikų globos namuose:

Tema	Interviu klausimai
Savarankiško ir nesavarankiško žmogaus vaizdinys	1. Kaip manote, kas yra savarankiškas ir nesavarankiškas žmogus? Duokite pavyzdžių.
Požiūris į savo savarankiškumą	2. Kaip manote, ar galėtumėte pasakyti „Aš esu savarankiškas“? 3. Papasakokite, kas rodo, kad Jūs esate savarankiškas? 4. Kaip manote, ko Jums trūksta, kad galėtumėte pasakyti: aš esu savarankiškas žmogus?
Vaikų rengimas ir pasirengimas savarankiškam gyvenimui BVNG	5. Papasakokite, kaip pasikeitė Jūsų gyvenimas persikėlus į BVGN? 6. Jei galėtumėte ką nors pakeisti, gyvendami BVGN, ką ir kaip pakeistumėte? 7. Papasakokite, kaip rengiatės savarankiškam gyvenimui, gyvendamas BVGN? 8. Papasakokite, kas labiausiai turi įtakos jūsų savarankiškumo ugdymuisi, gyvenant BVGN? Kokie veiksniai lemia Jūsų savarankiškumą? (žmogiškieji ištekliai, išoriniai – vidiniai veiksniai ir pan.). 9. Kokius savarankiškumo gebėjimus

	<p>Jums sekėsi patobulinti, gyvenant BVGN? Duokite pavyzdžių.</p> <p>10. Kaip manote, kokių ir kodėl savarankiško gyvenimo įgūdžių jums labiausiai stinga ir norėtumėte įgyti?</p> <p>11. Papasakokite, kaip įsivaizduojate savo savarankišką gyvenimą, išėjus iš šios globos įstaigos?</p>
--	---